

**T.C.
NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLAR İLE NORMAL
GELİŞİM GÖSTEREN ÇOCUKLARIN ÇİZDİKLERİ
RESİMLER ARACILIĞIYLA ALGI VE
SORUNLARININ KARŞILAŞTIRILMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatih SOLMAZ

**Enstitü Anabilim Dalı : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Enstitü Bilim Dalı : Psikoloji Bölümü**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. İsak PARDO

ŞUBAT – 2016

T.C.
NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLAR İLE NORMAL
GELİŞİM GÖSTEREN ÇOCUKLARIN ÇİZDİKLERİ
RESİMLER ARACILIĞIYLA ALGI VE
SORUNLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatih SOLMAZ

Enstitü Anabilim Dalı : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Enstitü Bilim Dalı : Psikoloji Bölümü

“Bu tez ___ / ___ /20 ___ tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZASI

BEYAN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum ‘Özel Gereksinimli Çocuklar İle Normal Gelişim Gösteren Çocukların Çizdikleri Resimler Aracılığıyla Algı Ve Sorunlarının Karşılaştırılması ’ adlı çalışmamın tarafımdan bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Fatih SOLMAZ

12/03/2016

ÖNSÖZ

Çalışacağım konuyu belirlememde, süreci sürdürmemde, karşılaştığım sorunlar karşısında bana rehberlik eden ve neler yapabileceğim konusunda yardımcı olan değerli tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. İsak PARDO' ya teşekkürlerimi sunuyorum.

Tezime başladığım ilk günden itibaren desteğini hiçbir zaman benden esirgemeyen Uzman Psikolog Emrah ÖZTÜRK' e teşekkür ediyorum.

Hayatımın her anında beni koşulsuz destekleyen, değerli kılavuzum Sayın Abdulsabur ŞİĞVA' ya teşekkür ediyorum.

Tüm çalışma sürem boyunca yanımda olan Ümit DÜNDAR ve Mehmet ŞAHİN'e değerli zamanlarını bana ayırdıkları için sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

Fatih SOLMAZ

12/03/2016

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
TABLolar	v
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
BÖLÜM 1: GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Konusu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	1
1.3. Araştırmanın Önemi	2
1.4. Tanımlar	3
1.5. Sınırlılıklar	4
BÖLÜM 2	5
2.1. (4-14 Yaş) Çocuklarının Gelişim Özellikleri	5
2.2. Özel Gereksinimi Olan Çocuklar ve Gelişim Özellikleri.....	9
2.2.1. Eğitilebilir Zihinsel Engelli Çocuklar	11
2.2.2. Özel Öğrenme Güçlüğü.....	13
2.3. Çocuk ve Resim	17
2.4. Çocuk Resminin Özellikleri	18
2.4.1. Düzleme özelliği	18
2.4.2. Tamamlama özelliği.....	19
2.4.3. Saydam Resimler.....	20
2.4.4. Boy Hiyerarşisi Özelliği.....	20
2.5. Çocuk Resimlerinin Gelişim Aşamaları.....	21
2.5.1. Karalama Dönemi (2-4 Yaş)	21

2.5.2. Şema Öncesi Dönem (4- 7 Yaş).....	25
2.5.3. Şematik Dönem (7- 9 Yaş).....	26
2.5.4. Gerçekçilik (Gruplaşma) Dönemi (9- 12 Yaş).....	27
2.5.5. Görünürde Doğalcılık Dönemi (12- 14 Yaş).....	27
2.6. Çocuk Resimlerinin Analizinde Temel İlkeler.....	28
2.6.1. Renk Seçimi	28
2.6.2. Çizgilerin Yorumu.....	31
2.6.3. Kağıt Üzerindeki Yeri	33
2.6.4. Resimlerin Boyutu.....	34
2.6.5. Çizim Temposu	34
2.7. Aile Çiz Testi	36
2.8. Bir İnsan Çiz Testi.....	40
BÖLÜM 3: YÖNTEM	49
3.1. Araştırma Modeli	49
3.2. Evren ve Örneklem.....	49
3.3. Veri Toplama Araçları	50
3.4. Veri Çözümleme Teknikleri ve Yorumlama	52
BÖLÜM 4: BULGULAR	53
4.1. Kişisel Bilgi Formuna Yönelik Bulgular	53
4.2. Aile ÇizTesti Kriterlerine Yönelik Bulgular	71
4.3. Goodenough- Harris İnsan Çiz Testi Puanlarına Göre Bulgular.....	86
BÖLÜM 5: SONUÇ VE ÖNERİLER	87
5.1. Sonuçlar.....	87
5.2. Öneriler.....	89

KAYNAKLAR	91
ÖZGEÇMİŞ	97
EKLER.....	100
EK1: KİŞİSEL BİLGİ FORMU	100
EK 2: AİLE RESMİ KRİTERLERİ.....	103
EK 3: AİLE RESMİ ÖRNEKLERİ	104

KISALTMALAR

- KBF** : Kişisel Bilgi Formu
NGGÇ : Normal Gelişim Gösteren Çocuk
ÖÖG : Özel Öğrenme Güçlüğü
EZE : Eğitilebilir Zihinsel Engelli
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
EK. : Ekler
Vd. : Ve Diğerleri
Vs. : Vesaire
Örn. : Örneğin
Vb. : Ve benzeri
Ark. : Arkadaşları
Akt. : Aktaran
Ed. : Editör

TABLULAR

Tablo 1: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Yaş Aralıklarına Göre Dağılımları	53
Tablo 2: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Cinsiyetlerine Göre Dağılımları	54
Tablo 3: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Kardeş Sayısına Göre Dağılımı	55
Tablo 4: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Kaçınıcı.....	56
Tablo 5: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Annelerinin Yaş Aralığına Göre Dağılımı	57
Tablo 6: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Babalarının Yaş Aralığına Göre Dağılımı	58
Tablo 7: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Aile Gelir Durumuna Göre Dağılımı	59
Tablo 8: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Aile Tipine Göre Dağılımı	60
Tablo 9: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Annelerinin Öğrenim Durumuna Göre Durumu	61
Tablo 10: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Babalarının Öğrenim Durumuna Göre Durumu	62
Tablo 11: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Anne İle Babanın Birliktelik Durumuna Göre Durumu.....	63
Tablo 12: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Anne Çalışma Durumuna Göre Durumu	64
Tablo 13: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Baba Çalışma Durumuna Göre Durumu	65
Tablo 14: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Baba Çalışma Durumuna Göre Durumu	66

Tablo 15: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Resim Yaptıktan Sonraki Durumuna Göre Durumu.....	67
Tablo 16: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Yaşadıkları Sorunları Ailelerine Anlatma Durumuna Göre Durumu.....	68
Tablo 17: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Evde Kendilerine Ait Odası Olma Durumuna Göre Dağılımı	69
Tablo 18: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Resim Yaparken Hangi Rengi Kullanmaktan Hoşlandıklarına Göre Durumları.....	70
Tablo 19: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Çizdikleri Aile Resminin Yaşa Uygunluk Durumuna Göre Dağılımı	71
Tablo 20: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Çizdikleri Resimlerin İlk İzlenim Durumuna Göre Dağılımı	72
Tablo 21: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Çizdikleri Aile Resminin Çizgilerinin Durumuna Göre Dağılımı	73
Tablo 22: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Çizdikleri Aile Resminde Aile Üyelerinin Tam Çizilme Durumuna Göre Dağılımı	74
Tablo 23: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Çizdikleri Aile Resminde Kendisini Çizme Durumuna Göre Dağılımı	75
Tablo 24: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Çizdikleri Aile Resminde Kendisini Çizme Durumuna Göre Dağılımı	76
Tablo 25: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Çizdikleri Aile Resminde Babasını Çizme Durumuna Göre Dağılımı	77
Tablo 26: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Çizdikleri Aile Resminde Kardeşin Olma Durumuna Göre Dağılımı	78
Tablo 27: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Çizdikleri Aile Resminde Ailenin Birlikte Çizilme Durumuna Göre Dağılımı.....	79
Tablo 28: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Çizdikleri Aile Resminde Çocuğun Aile İçindeki Durumuna Göre Dağılımı	80

Tablo 29: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Çizdikleri Aile Resminde Aile Üyelerinin Belirli Bir Sıra İle Çizilme Durumuna Göre Dağılımı.....	81
Tablo 30: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Çizdikleri Aile Resminde Aile Üyelerinin Organlarının Tam Çizilme Durumuna Göre Dağılımı	82
Tablo 31: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Çizdikleri Aile Resminde Aile Üyelerinin Çizimdeki Orantı Durumuna Göre Dağılımı.....	83
Tablo 32: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Çizdikleri Aile Resminde En Büyük Boyutta Çizdiği Üye Durumuna Göre Dağılımı	84
Tablo 33: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Çizdikleri Aile Resminde En Büyük Boyutta Çizdiği Üye Durumuna Göre Dağılımı	85
Tablo 34: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Goodenough-Harris İnsan Çiz Testi Puanlarına Göre Dağılımı	86

ÖZET

Bu çalışmada , normal gelişim gösteren çocuklar ve özel gereksinimli çocukların (4–14 yaş) insan ve aile resmi çizimlerinden yola çıkıp çevrelerini algılamaları ve çevresel sorunlarını resimle ne derece yansıttıklarını belirlemek amaçlanmıştır.

Araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

4- 14 yaş arası özel gereksinimli ve normal gelişim gösteren öğrencilerin çizdiği resimlerin özellikleri anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?

4- 14 yaş arası özel gereksinimli ve normal gelişim gösteren öğrencilerin çizdikleri resimlere göre “Goodenough-Harris İnsan Çiz” testinden aldıkları puanlar anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?

4- 14 yaş arası özel gereksinimli ve normal gelişim gösteren öğrencilerin çizdikleri aile resimlerinde ne gibi farklılıklar vardır?

Yapılan bu çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmanın konusu, amacı ve önemi verilmektedir. İkinci bölümde, araştırmanın literatür taraması ile bu konu hakkında bilgiler sunulmuştur. Üçüncü bölümde, araştırmanın modeli, evreni, veri toplama amaçları verilmekte, dördüncü bölümde ise ortaya çıkan bulgular verilir yorumlanmaktadır. Çalışmanın sonunda ise araştırmanın sonuçları verilir ve öneriler sunulmaktadır.

Araştırmada elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 22.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistiksel yöntemleri olarak sayı, yüzde kullanılmıştır. Gruplu değişkenler arasındaki ilişki ki-kare analizi ile test edilmiştir. İki bağımsız grup arasında niceliksel sürekli verilerin karşılaştırılmasında t-testi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular %95 güven aralığında, %5 anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir.

Çocukların çizimlerinin yaşa uygunlukları, çizgilerin kalın, zayıf ve kesik- kesik olmaları, yaşadığı sorunları ailesi ile konuşabilmeleri ile gelişim durumları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Çocukların, gelişim durumlarının farklılıklarına rağmen, çizdikleri resimlerin kendilerini ifade etmede ikinci bir dil niteliği taşıdığı; sözel olarak kendilerini ifade etmekte zorluk çeken çocukların da yaptıkları resimlerde farkında olmadan kendilerini yansıttıkları gözlenmiştir. Farklı gelişim özelliklerine sahip özel gereksinimi olan ve normal gelişimli çocukların çizdiği resim çalışmaları arasında bazı farkların bulunduğu görülmesine rağmen benzerlikler ağırlıktadır.

Anahtar Sözcükler: İnsan resmi çizimi, aile resmi çizimi, çocuk ve resim

ABSTRACT

In this study, it was aimed to determine how the children reflect their environment perceptions and environment problems through human and family pictures which were drawn by the special needs children and children with normal development (aged 4-14)

Research has sought to answer the following questions:

Do Aged 4-14 with the special needs children and the development children's drawings features differ significantly?

According to pictures taken from "Good enough-Harris draw human" test scores, are they being changed significantly?

What are differences in Aged 4-14 with the special needs children and normal development children's family drawings?

Made in this study, consists of five sections. The first part of the research, given the research's subject, purpose, importance. The research has been presented with the second chapter of the literature about this topic. In chapter 3, the research's model, the universe and data collection purposes are given. The findings are reviewed and interpreted in the fourth chapter. At the end of study, the results of the research are given and recommendations are presented.

The data obtained in this study were analyzed using the SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 22.0 programme. For evaluating of data, as define the statistical methods number and percentage was used. It was tested by Chi-square analysis of relationship between group variables. T-test was used for the comparison of continuous quantitative data between two independent samples. The findings were evaluated at a significance level of 5% through, 95% confidence.

Age appropriateness of children's drawings, thick and thin of line, they are intermittent, possibility to talk to their family about their problems with significant correlation between the development of the situation were found. It was observed and reflected that despite the differences in the development status of children used the second language qualifications in their own paintings, without being aware of having difficulty to express themselves verbally. Despite having different developmental characteristics, the study found that there are some similarities are predominate between pictures which were drawn by the normal development children and with the special needs children.

Keywords : Drawing human picture, drawing family picture, child and art

BÖLÜM 1: GİRİŞ

4- 14 yaş çocuklarından normal gelişim gösteren ve özel gereksinimli çocukların bir dışavurum aracı olarak yaptıkları resimlerin incelendiği tezin giriş bölümünde; araştırmanın konusu, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, tanımlar ve sınırlılıklar yer almaktadır.

1.1. Araştırmanın Konusu

Çocukların çizdiklerinden yola çıkarak onların kendine has dünyalarına girmemizi, farklı şekilde algıladıkları ve ifade ettiklerini anlamamızı sağlayan bir araçtır resimler. Çocukların kendilerini ifade etmelerinin ve anlatmalarının en önemli aracı resimdir. Bu sebeple çocuğun resimleri, farkında olmadan kullandıkları yalın bir dildir. Bu araştırmada çocuğun resimsel gelişim evreleri ve çocuk resim özellikleri araştırmaları birlikte ele alınıp incelenecektir.

Çocuğun yapmış olduğu her bir çizgi, kullandığı her bir renk; o çocuğun ruh hali hakkında bilgiler verir (Savaş, 2015: 40). Çocuk resim yoluyla kendini en kısa yoldan ifade eder. Bu düşünceden yola çıkıp git gide önemi artan çocuk resimleri psikolojik tanı, kişilik tespiti, bireyin algı ve sorunları, çevresiyle uyum problemlerini; çocukların çizdiklerinin analizi ile gözlemlenmek uygulayan kişiye hem süre hem de bilgi ve deneyim kazandırmaktadır. Bu araştırmanın konusu da, özel gereksinimli çocuklar ile normal gelişim gösteren çocukların çizdikleri resimler aracılığıyla algı ve sorunlarının karşılaştırılması ve yaşantılarının kendilerinde bıraktıkları izleri ne ölçüde resimlerine yansıttıklarını derinlemesine bilmeyi hedefler.

1.2. Araştırmanın Amacı

Çocukların çizdikleri göründüklerinden çok daha fazlasını ifade eder. Resimler aynı zamanda çocukların gelişimlerinin ve becerilerinin genel birer göstergesidir. Resimler bize çocukların düşünme biçimlerinin yanında diğer çocuklar ve yetişkinlerle yaşadıkları sorunları ve onları nasıl algıladıklarını yansıtır. Resimlerdeki ipuçları ile bu sorunları anlamamızı ve çözmemiz açısından da yararlı bilgiler sağlarlar. Ayrıca bu resimler konu ve figür seçiminde rol oynayan kültürel ve sosyal belirleyicileri değerlendirme olanağı verir. (Yavuzer, 2014: 12).

Standart sorularla bireyler hakkında bazı yargılara varmamızı sağlayan zekâ ve kişilik testlerine ilginin giderek azaldığı günümüzde, uygulanan inceleme ve tanıma araçları arasında resmin önemli bir yeri olduğu düşünölmektedir (Yavuzer, 2014: 5). Bu çalışmanın temel amacı: Farklı gelişim gösteren çocuklar ile normal gelişim gösteren çocukların yaptıkları resimlerden yola çıkarak ailesel ve bireysel özelliklerinin çizdikleri resimlere yansıtımalarında benzerliklerin olup olmadığını, fark var ise ne gibi farkların bulunduğu ‘Goodenough-Harris İnsan Çiz Testi’ ve ‘Aile Çiz Testi’ uygulanıp karşılaştırılmak istenmiştir.

1.3. Araştırmanın Önemi

H. Gudinaf, Di Leo, Venger ve Dukarevich gibi resimlerle ilgili çalışmalar yapan ve resim testleri konusunda araştırmaları bulunan uzmanların ortak ifadeleri doğrultusunda çocuk resimleri, onların duygu ve problemlerini, kişilikleri ile ilgili özelliklerini bizlere sunan kıymetli kaynaklar olduğudur. Çocuk resimleri, çocuğun iç dünyasının yalın ve doğrudan hikayeleridir (Halmatov, 2015: 9). Resim, bireyin bilinçaltının yansıması olduğundan resimler görüldüğünden çok daha fazla anlam taşımaktadır. Çocuğun çizdiği resim sadece bir resim örneğinden ziyade , resimden de öte bilgiler sunmaktadır. . Aslında bize çizdikleriyle adeta kendisini yansıtmaktadır. Çocuklar; dünyayı, çevresini, yaşadıklarını, duygularını algıladıkları şekilde görür ve bunları kendince aktarmaya çalışırlar. Çocukların çizdiği resimler aileleri, onları düşünüş biçimleri ve bunları ifade ediş tarzları karşılaştırılıp sözle ifade etmede yaşadıkları sıkıntıları bertaraf etmeleri yadsınamaz bir gerçekliktir. Çocuklar gelişmemiş ifade edici dil ve hafızadaki bilgileri hatırlama becerilerindeki yoksunluktan dolayı duygularını yetişkinlere oranla oldukça kısa biçimde aktarmaktadırlar. Özel gereksinimli çocuklar ile normal gelişim gösteren çocukların kendini sözel olarak ifade edişleri bakımından kıyaslandığında da büyük bir farklılık görölmektedir. Bu bilgiler ışığında bu araştırmada elde edilen bulgularla çocukların insan ve aile resmi çizimlerinin özel gereksinimli ve normal gelişim gösteren çocukları tanımada ne derece önemli olduğu farkındalığı yaratılacaktır. Ve araştırmada elde edilen bulguların daha sonra yapılacak çalışmalara temel olacağı ve konuya merak duyan uzmanlara kaynaklık edebileceği düşünölmektedir.

Bu çalışmanın orijinaliği hem de kendine has özellikler taşımasına bağlı önem arz etmektedir. Araştırmadan elde edilen bilgiler ışığında, çocukla yakın ilişkide bulunan ebeveynler, pedagoglar, psikologlar ve çeşitli uzmanlara farklı ipuçları sunabilir. Bu araştırmanın önceki araştırmalardan farkı özel gereksinimli çocuklar ile normal gelişim gösteren çocukları çizdikleri resimlerden yola çıkarak karşılaştırmasıdır. Daha önceden yapılan çalışmalarda sadece bir grup ele alınıp incelenmekteyken bu çalışma ile iki grup aynı çalışmada değerlendirilmiş ve elde edilen bulgulardan yola çıkılarak bir sonuç çıkarılmıştır. Araştırma sonucunda bilim dünyasına katkı olarak özel gereksinimli çocuklarında resimlerde duygularını, normal gelişim gösteren akranlarıyla benzer şekilde yansıttıkları gerçeğidir.

1.4. Tanımlar

Özel Gereksinimli Çocuk: Farklı nedenlere bağlı olarak kişisel ve gelişim özellikleriyle akademik yeterlilikleri hususunda yaşlarıyla anlamlı farklılıkları bulunan bireylerdir (26184 sayılı Resmi Gazete, 2006).

Resim: Bireyin kendine göre düzenlemeye çalıştığı karmaşık dünyasını açıklama biçimi ve zihinsel gelişiminin göstergesidir (Yavuzer, 2014: 11).

Zeka: Wechsler'a göre kişinin çevresini algılaması ve onunla başa çıkabilmesi için gerekli geniş kaynaklı kapasitesidir (Cansever, 1982: 5).

Aile Resmi Çizimleri: Çocukların çizdiği aile resmi, çocuğun anne-baba ve aile içinde bulunan öteki üyelerle ilişkisini, kendi gözünden ailenin işlevini yansıtan değerli fikirleri yansıtır (Bahçıvan-Saydam, 2004: 113).

Özel Öğrenme Güçlüğü: Bireyin zihinsel kapasitesinde herhangi bir sıkıntı görülmeden hatta yaşına göre normal veya normalin üstünde zihinsel kapasiteye sahip ve duyularının herhangi birinde yetersizlik olmadığı halde akademik olarak en az bir alandaki becerilerin öğrenilmesi ve uygulanmasında birtakım zorluklar yaşaması olarak tanımlanabilir (Silver, 1993: 74).

Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuk: Doğum öncesi, doğum sırası ya da doğum sonrası, farklı nedenlere bağlı, zihinsel, psiko-devimsel, sosyal olgunluk gibi gelişim alanlarındaki yavaşlama, duraksama ve gerilemeye bağlı yaşlarından dörtte bir ve daha

yüksek oranda gerilik oluşturan sürekli bir durum olarak tanımlanmıştır (Eripek, 1991: 178).

Zihin Teorisi: Başkalarının nasıl hissedeceğini ve/veya düşüneceğini anlamaya başlanması (Meggit, 2012:150).

Projektif Teknik: Klinik değerlendirme aracı olan resim testleri psikolojik testler içinde yer alıp projektif teknikler olarak adlandırılır. Resim testleri projektif bir yöneme dayanır. Projeksiyon dışavurum anlamına gelmektedir. ‘Bireyin davranışı, kişiliğinin yansımasıdır’ varsayımına dayanır (Altınköprü, 2003: 216-217).

Eğitilebilir Zihinsel Engelli Çocuklar: Çeşitli ölçeklerle zeka bölümleri devamlı 45-75 arasında çıkan zihinsel yetersizliği bulunan çocuklardır (MEB, 1991: 178). Zekâ yaşları yaklaşık olarak 6 yaş 1 ay ile 8 yaş 5 ay arasında bulunmaktadır. Bilgi ve beceri kazanmada üç ya da dördüncü sınıf düzeyindedirler (Eripek, 1996: 23).

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırma;

1. 2015 – 2016 eğitim ve öğretim yılı ile sınırlı tutulmuştur.
2. 4- 14 yaş grubundaki özel gereksinimli çocuklar ve normal gelişim gösteren çocukların çizdikleri resimler ile sınırlandırılmıştır.
3. Özel gereksinimli çocuklardan sadece özel öğrenme güçlüğü ve zihinsel yetersizliği olan çocukların resimleriyle sınırlandırılmıştır.
4. Bu araştırma tüm eğitim kurumlarının incelenmesinin zorluğundan dolayı iki okul örnekleme oluşturarak, evreni yansıttığı varsayılmaktadır.
5. Araştırmada çalışma grubu 4- 14 yaş grubundan her grup için otuzar öğrenci olmak üzere 60 kişilik bir grubu kapsamaktadır.
6. Karşılaştırma da çocukların çizdikleri resimler ‘bir adam çiz testi’ ve ‘aile çiz testi ’ uygulanarak sınırlandırılmıştır.

BÖLÜM 2

2.1. (4-14 Yaş) Çocuklarının Gelişim Özellikleri

Gelişim, doğumdan başlayıp ölüme kadar devam eden bir süreçtir. Gelişim psikolojisi de insan gelişimini kendine konu alan çocukluk, ergenlik ve yaşlılık olmak üzere gelişim özellikleri ile ilgilenmektedir. (Atkinson ve Atkinson, Smith, Bern, Hoeksema, 1999:106). Genel olarak, insanın gelişim dönemleri doğum öncesi dönem, bebeklik dönemi (0-2 yaş), ilk çocukluk dönemi (2-6 yaş) , okul dönemi (6-12 yaş), ergenlik dönemi (12-18 yaş) olarak belirlenmiştir. (Senemoğlu, 2000: 25). Çocuğun gelişim dönemlerini, bu dönemlere ait spesifik özellikleri ve gelişim görevlerini bilmek ve bu doğrultuda yönlendirme yapmak oldukça önemlidir. Bu farkındalık ile çocuk yetiştirmek hem kolaylık sağlayacaktır hem de çocuğun sağlıklı gelişim göstermesine etki edecektir.

Bu çalışmada ele alınan 4- 14 yaş çocuğun gelişim sürecine değinilecek olursa kısaca şunlar söylenebilir:

(2-5 Yaş):

Çocuğun hareketlerinin tür ve sayısında bir hareketlilik gözlenmektedir. Bu yaş aralığında ki çocuk ayak parmakları üzerinde yürüyebilir, bir adım atıp merdiven basamağına çıkabilir ve üç tekerlekli bisiklete binebilir. Bu davranışlar olgunlaşmaya bağlı olup çevresel etkenlere bağlı olarak daha çabuk ve tam anlamıyla ortaya çıkar. 2- 5 yaş arasında boy uzama hızında bir azalış görülür. İki yaşından itibaren bedensel yönden gelişim hızı düşer, daha sonra ergenlik çağında yeniden hızlanır (Cüceloğlu, 2013: 344-345).

Kelime hazinesi ve cümlelerde kullandığı kelime sayısı artar. Fiillerin zamanlarında değişiklik yapıp, kelimelere yeni ekler getirir ve daha karmaşık gramer kurallarına uygun yapılar kullanılmaya başlar (Cüceloğlu, 2013: 348). ‘ Daha fazla’ ve ‘daha az’, ‘büyük’ ve ‘küçük’ vb. kavramları anlamaya başlar. Çoğunlukla 20’ ye kadar sayabilir. Çocukların sosyal gelişimlerinin bir parçası olarak oyun davranışlarında bir gelişme görülür. Paralel oyun 2- 5 yaş aralığında görülen bir durumdur (Cüceloğlu, 2013: 357). 4 yaşından itibaren kendini daha iyi kontrol edebilir ve pratik zekası gelişmektedir. Sembolik oyunlar daha karmaşık ve yaratıcı hale gelmiştir. 4 yaşla

birlikte çocuk ince motor becerilerde çeşitli malzemelerden kule yapabilir, istendiğinde baş, bacak ve ellerden oluşan insan olarak tanımlanabilecek şekiller çizebilir, küçük boncukları ipe dizebilir.

Bu yaş aralığını şöyle özetleyebiliriz;

- Sembolik davranış gelişir. Sembolik oyunlar oynar ayrıca basit, yarışmalı olmayan oyunlara katılabilir.
- 4 yaşla itibaren sempati ve empati yetisi gelişir. Bu dönem ahlaki gelişim açısından önemli bir dilimdir.
- Dil ve iletişim yetisi hızla gelişme gösterir, buna 'dil patlaması' denir.
- Sembolik oyun çocukta Zihin Teorisini geliştirip, çocuğun kendini dünyanın merkezi olarak algılamasından uzaklaştırır.
- Çocuğun kendini konuşarak ifade etmede ustalaşmasına bağlı olarak fiziksel patlamalarda belirgin bir azalma olur.
- Bu dönemde çocuk bağımsız ve kendine güveni olmasına rağmen hasta ve yorgunluk anında yetişkinin avutmasına ihtiyaç duyar.
- Kuralların sabitliğine ve değişmezliğine inanır.
- Bu dönem çocuklarıyla ilgili genel kaygılar arasında uyku sorunları ve dil konuşma bozuklukları gelir (Meggit, 2012:150).

(6- 12 Yaş):

Bu dönemdeki fiziksel gelişim de ilk çocukluk dönemiyle kıyasladığımızda daha yavaş ilerleme göstermektedir (Gentry, 2001: 15; Koç vd., 2001: 33). Sinir sisteminin gelişimini büyük ölçüde tamamlamış olup, kemik ve iskelet sistemindeki gelişim kas sistemindeki gelişmeden daha ileridedir, kalın kaslar ile ince kaslar kıyaslandığında ince kaslar oran olarak oldukça zayıftırlar (Aydın, 1999: 21). Bu dönem çocukları, konulmuş kurallara göre davranmayı öğrenir, ailesinin dışındaki yetişkinlerle ilişki kurabilir, cinsine uygun rolleri benimser ve onlarla özdeşim kurabilir, , cinsel konulardan uzak kalır, çoğunlukla kızlar ile erkekler arasında çatışma vardır. Eleştiriye duyarlıdır ve başkalarının duygularına karşı duyarlı olmaya başlarlar (Bacanlı, 2000: 109). Bu yaşlardaki çocuklar, ailelerinin yardımı olmadan görevlerini yerine getirerek, kendi yeterliliklerini ispat etmek isterler (Gentry, 2001: 17).

6- 12 yaş çocuğunu Freud, Erikson ve Piaget tarafından önerilen gelişme aşamalarına göre değerlendirecek olursak:

Freud' un Psikoseksüel Gelişim Aşamalarından, örtük aşama evresindedir. Bu aşamada cinsel enerji bastırılmıştır. Savunma mekanizmalarının gelişimi en önemli görevdir. Erikson' un Psikososyal Gelişim Aşamalarından, üreticilik ya da aşağılık duygusu aşamasında çocuk kültürünün gerektirdiği bütün becerileri (okuma yazma, bisiklete binme) kazanmak zorundadır; aksi halde aşağılık duygusu geliştirir. Piaget' nin Bilişsel Gelişim Aşamalarından, somut işlem aşamasında Düşüncenin soyutlaşması yönünde atılan büyük bir adım bu aşamada gerçekleşir. Deneyimlerine dayanarak çocuk toplama, çıkarma, sınıflama ve sıraya dizme gibi bazı yeni zihinsel işlemleri yapabilir (Cüceloğlu, 2013: 337).

Şunları da unutmamak gerekir;

- Okulun ilk yıllarında çocuğun kelimelerinde artış meydana gelir ve daha uzun kelimeler öğrenir. Bu kelimeleri bir araya getirmede becerilidir.
- 7 yaş çocuğunun doğru veya yanlış kavramı vardır.
- 7 yaş çocuğunun %65' inin önceden ya da halen bir hayali arkadaşı olabilir.
- Genellikle kaba motor becerilerde erkekler, ince motor becerilerde kızlar daha hızlı gelişmektedir.
- Sınıflandırma, korunum, seri oluşturma ve tersine çevirme becerileri gelişir.
- Çocuklar çoğunlukla aynı cinsten arkadaşlarıyla yakınlık kurarlar.
- Bu dönem çocuklarının arkadaşlık kurup, sürdürmek; çatışmaları çözümlenmek ve bir ekip ya da grup içinde işbirliğiyle çalışmak için gereken sosyal becerilere ihtiyaçları vardır.
- Bu evrede ortak kaygılar zorbalık, internet güvenliği ve yabancılardan gelecek tehlike bulunur (Meggit, 2012:166, 188).

(12- 18 Yaş):

Bu yaş aralığı ergenlik dönemi olup, bilişsel, fiziksel, duygusal ve cinsel süreçlerdeki gelişimle beraber psiko-sosyal olgunluğunda görüldüğü bir dönemdir. Bunların dışında bu dönemde, kimlik duygusu kazanılmaya başlar. Ayrıca sosyal üretkenlik kazanılmaya başlar ve genç erişkin rolüne geçiş dönemidir. Bütün bu değişimlerin sonucu olarak ergenlik döneminde bireyler toplumun istek ve beklentileri ile çatışmaya yaşayabilirler.

Ergenin değişimindeki zorunluluk çocukluk çağındaki özdeşimlerin devam etmesi ve toplumun beklentilerden kaynaklanmaktadır. Bu durumda ergenin kendi kimliğini yeniden tanımlayarak toplum içinde yer edinmesini zorunlu kılar (Atak, 2011: 163-213).

Piaget çocukları ergenlik dönemiyle birlikte yetişkin gibi düşünme özelliklerini kazandığını söyler. Bütün konularda kuramlar formüle edip, gerçek olanların dışında varsayım ve ihtimallerle de ilgilenirler. Hem tümevarım hem de tümdengelim yoluyla akıl yürütürler. Bu dönemle çocuklarda, çeşitli ideal fikirler ve inançlar geliştirme görülür. Gerek toplum yapısı olsun gerekse felsefesi, politikası olsun bu tarz konular dikkatlerini çeker ve bir değerler sistemi oluşturmaya yönelirler.

Çocuk bu dönemde olduğu için soyut işlemleri yapar diye bir kaide olmamalı. Piaget soyut işlemlerin yapılabilmesini sadece beynin yeterince olgunlaşmasına bağlamamaktadır. Uygun bir çevre ve bu çevreden gelen taleplerinde olması gerekmektedir. İçinde bulunduğu çevre olumsuz ise ergende bundan etkilenip soyut işlemleri gerçekleştiremeyebilir. Atasözü ve deyimleri anlamada sıkıntı çekmezler. Yazı dilinide bir yetişken kadar iyi kullanabilirler.

Ergenlik döneminde görülen bir durumda ergenin benmerkezciliği diye tanımlanan herkesin onu izlediğini düşünme biçimidir. Bundan dolayı ergen başkalarının kendisi hakkında ne düşündüğünü merak eder ve önemser (Çankırlı, 2012: 55-57).

Erikson'un psikososyal gelişim dönemlerinden cinsiyetine uygun kimlik kazanma veya rol kargaşası dönemine denk gelen bu yaş aralığı çocukluktan çıkılıp hızlı bir fiziksel, duygusal ve hormonal değişimin yaşandığı, gelgitli bir dönemdir. Bu

dönemde anne baba ile sık sık tartışmalar görülür. Arkadaş grubu aileden daha baskın gelmekte, arkadaşları tarafından nasıl görüldüğü önem kazanmaktadır. Ahlaki ve dini konuları sorgular. Bu gelgitli dönemi ailesinin yardımı ve desteği ile sayesinde atlatan bireyler uyumlu bir kişilik kazanırlar (Çankırılı, 2012: 28-29). Ahlaki ve ruhsal gelişim olarak bakacak olursak genç kendisi dışında konularıda düşünebilir ve başkalarının bakış açısını dikkate alıp, anlar. Fikirleri çoğu zaman evdekilerle karşıt olsa bile gelişmektedir. Kuralları kimi zaman bile bile çiğner bazende yakalanma riski nedeniyle kurallara uyar (Meggit, 2012: 195).

Bu yaş döneminde unutulmaması gerekenler:

- Ergenliğin başlangıç yaşı kişiden kişiye değişmesine rağmen ortalama olarak kızlarda 9- 13, erkeklerde 10- 15'tir.
- Düşünce biçimi somuttan soyuta doğru bir değişim gösterir. Piaget bunu bilişsel gelişimin formal işlemler evresi olarak tanımlar.
- Bağımsızlık ön plandadır. Genç günlerinin büyük bir çoğunluğunu ev dışında arkadaşlarıyla okul dışında etkinliklere katılarak geçirir.
- Yaşlılarıyla özdeşlemeye ve ailesinden uzaklaşma görülür. Sevgi ve duygusal destek için ailelerine daha az bağımlıdırlar.
- Ergen kendi değerlerini, fikirlerini oluşturmaktadır ve bunlar çoğu zaman evdekilerin düşüncelerine karşıttır.
- Bu dönemde gençlerin ailelerine fiziksel sevgi gösterilerinden kaçınmaları normal karşılanmalı aile iletişimini devam ettirmeli fakat kişisel alanına saygı göstermeleri gerekir.
- Bu dönemde en sık görülen yeme bozuklukları: obezite, anoreksiya nervoza ve bulimia nervozadır.
- Kendine zarar verme davranışı çok görülür. Bunun sebebi çok güçlü emosyonlarıyla başa çıkma yoludur ve çoğunlukla altta yatan bir sebep vardır (Meggit, 2012: 204- 205).

2.2. Özel Gereksinimi Olan Çocuklar ve Gelişim Özellikleri

2916 sayılı kanuna göre, özel eğitime gereksinimli birey; bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal, sosyal ve sağlıksal özellikleri ve durumlarındaki olağan dışı ayrılıkları

nedeniyle normal eğitim hizmetlerinden yararlanamayan ve 4- 18 yaş grubundaki çocuklardır (Özsoy ve diğerleri, 1989: 6).

Özel gereksinimli bireyler, normal kabul edilen çocuklara göre daha yavaş ve standartların altında öğrenirler (Farrell, 2001: 24). Culatta ve Tompkins, özel gereksinimli bireyi “Normal olarak kabul edilen bireylerden gerek fiziksel, gerek duygusal veya öğrenme açısından farklılık gösteren, bu farklılıktan dolayı da farklı gereksinimleri bulunan ve bu gereksinimlerinin giderilmesi için özelleştirilmiş ve bireyselleştirilmiş eğitim programına dahil edilmeleri gereken çocuk olarak tanımlamaktadır (Güngör, 2008: 24).

Özel gereksinimli bireylerde birden çok alanda gelişimsel gecikme görülür. Bu bireyler temel okuryazarlık ve sosyal beceri elde etmede zorlandıkları ve entellektüel gecikme ile bağlantılı olarak dil ve konuşmada zorluk yaşadıkları görülmektedir (O’regan, 2005: 11). Özel gereksinimli çocukların fiziksel özellikleri ya da öğrenme kapasiteleri, bu çocukların eğitimini için onlara özel bireyselleştirilmiş eğitim programlarını, başka bir ifade ile özel bir eğitimi gerektirir. Özel gereksinimli birey tanımı geniş kapsamlı bir ifadedir.

MEB’ in Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’nde özel gereksinimli bireylerin tanımı şu şekildedir,

‘Özel gereksinimli birey; farklı sebeplere bağlı bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından yaşlarından beklenen düzey ile anlamlı farklılık gösteren bireyi ifade etmektedir’ (184 sayılı Resmi Gazete, 2006).

Özel gereksinimli birey ifadesi, farklı özelliklere sahip özel eğitime gereksinimli bireylerin tümünü kapsamaktadır. Özel gereksinimli bireyler, şu şekilde gruplanmaktadır:

- Zihinsel yetersizliği olanlar
- Otizmlı çocuklar
- Özel öğrenme güçlüğü olanlar
- Duygu ve davranış bozukluğu olanlar
- Bedensel yetersizliği olanlar

- Dil ve konuşma yetersizliği olanlar
- İşitme yetersizliği olanlar
- Üstün zekalı ve üstün yetenekli olanlar
- Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan çocuklar
- Görme yetersizliği olanlar

Sınıflandırmadan anlaşıldığı üzere özel eğitim gerektiren bireyler hem özellik olarak hem de ihtiyaç olarak birbirinden ayrılmaktadırlar. Özel eğitimde kullanılan terimler hususunda da bir duyarlılık söz konusudur. Son dönemlerde bireylerin özel gereksinimi veya yetersizliklerini ön plana alacak ifadelerin kullanımı azalmakta, bunun yerine “olan”, “gösteren” gibi bağlaçlar kullanılmaktadır.

Örneğin, özel gereksinimli ifadesi yerine özel gereksinimi olan; otistik yerine otizmi olan gibi ifadeler kullanılmaktadır.

Bu çalışmada özel gereksinimi olan çocuklardan, özel öğrenme güçlüğü olan ve eğitilebilir zihinsel yetersizliği olan çocuklar kullanıldığı için bunlara ait özellikler verilecektir.

2.2.1. Eğitilebilir Zihinsel Engelli Çocuklar

Normal çocuklardan önemli bir farklılık göstermezler ve çoğunlukla okula başladıktan sonra, akademik becerileri öğrenmede yaşitlarından yavaş öğrendikleri ve bunun sonucunda geri kalmaları ile yetersizlikleri fark edilebilen bu çocuklara, okuma, yazma, matematik gibi temel akademik becerileri öğrenebilecek yeterlilikleri bulunduğu için “eğitilebilir” denmiştir (Karakaya, 2005: 15). Davranış olarak normale yakın görünmelerine rağmen zeka düzeylerindeki yetersizlik akademik olarak başarısızlığı ve sosyalleşmede sıkıntı çekmelerine neden olur (Kirk, 1962: 105).

Zihinsel yetersizliği olan çocuğun, gerilik derecesinin belirlenmesinde; okul öncesi eğitim fırsatı verilmesi, ailenin çocuğun yetersizlik tür ve derecesi ile eğitim ihtiyaçları konusunda bilinçli olması etkili olabilmektedir (Özgür, 2004: 54).

Eğitilebilir Zihinsel Engelli Çocukların Genel Özellikleri:

Bu gruptaki çocukların, kaba motor normal gelişimleri yaşlılarından geri bulunmamakta sadece akademik olarak gerilik görülmektedir. Bağımsız şekilde her hangi birine bağımlı olmadan yaşayabilecek kadar sosyal uyum becerileri de vardır (Lynch ve ark., 1988: 37; Schulz ve ark. 1991: 105). Zihinsel potansiyellerini tam olarak kullanıp, okuma, yazma gibi temel akademik becerileri öğrenebilirler (Cırhinlioğlu, 2001: 161). Bu durumdaki çocuklar bir hedef davranışa ulaşmak için normal çocuklardan çok daha fazla yardıma gereksinimleri bulunmaktadır (Demirel, 2001; akt. Sarı, 2003: 36).

EZE çocukların genel olarak özellikleri şöyledir:

- Öğrenme konusunda yavaşlık görülmektedir.
- Dikkatleri dağımtır.
- Konuşmada bozukluk ve gecikmiş konuşma görülmektedir.
- Duyu- motor problemleri görülür.
- Günlük yaşam becerilerde yetersizlikler görülür.
- Sosyal becerileri yetersizdir (Karabulut ve Topaloğlu, 2003: 22).

Fiziksel Özellikleri: Eğitilebilir zihinsel yetersizliği olan çocuklar, normal gelişimli çocuklarla hemen hemen aynı fiziksel özelliklere sahiptirler. Yapılan birçok araştırma, eğitilebilir zihinsel yetersiz çocukların ailelerinin, alt sosyo ekonomik gelir seviyesine mensup olduğunu bulgulanmıştır. Johnson'a göre (1958: 7), ailelerin gelir durumlarında yapılacak iyileşmeler ile eğitilebilir zihinsel engelli çocukların boy ve kilolarında gözlemlenen gerilik ortadan kaldırılabilir. Johnson' ın görüşlerini doğrulayan araştırmalara dikkat çeken Sucuoğlu (1997: 53), özellikle erken çocukluk dönemi eğitim programlarına alınan çocukların fiziksel gelişimindeki geriliğin ortadan kalktığına dikkat çekmektedir.

Kişilik Özellikleri: Eğitilebilir zihinsel yetersizliği olan çocuklar çoğunlukla davranışlarını kontrol edemez ve her hangi bir konuya odaklanmakta zorluk çekmektedirler (Klein ve ark. 2001: 54). Miller ve Jordon'ın, EZEÇ'leri, normal zekalı

çocuklarla kıyaslandıklarında sosyometri çalışmaları sonucunda normal zekalı çocukların, akademik anlamda başarılılarla iletişim kurmayı tercih ettikleri ve EZEÇ'leri dışladıkları görülmüştür (Dunn, 1963: 80). Bu olumsuz uyaran nedeniyle de EZEÇ'lerin, sosyal etkinliklere katılma konusunda isteksiz oldukları ve çözüm olarak kendilerinden küçüklerle oynamayı tercih ettikleri gözlemlenmiştir (Çağlar, 1979: 84). Topaloğlu (2003: 23) belirttiği gibi, bu çocuklar yaşlılarından kabul gördükleri zaman, onlarla rahatlıkla anlaşabilirler. Eğitilebilir zihinsel yetersizliği olan bireylerin iletişim ihtiyaçları engellendiği zaman, dikkat çekmek amacı ile saldırgan davranışlar sergiledikleri tespit edilmiştir. (Çiçekçi, 2000: 22).

Zihinsel Özellikleri: Soyut konularda öğrenme geç olur. Gruplama ve genelleme konusunda gösterdikleri gerilik belirgindir. Genelleme yapma konusunda gerilikleri bilgi ve becerilerde öğretildiği biçimin dışına çıkamamalarına sebep teşkil eder. Uyum sağlamada zorluklar yaşarlar. Duygularını ifade etmekte sıkıntı yaşarlar. Sürekli bir onay ve yardıma ihtiyaç duyarlar (Özgür, 2004: 161; Westling, 2000: 11). EZEÇ'lerin ve normal zekalı çocukların başarılarına yaklaşımlarını karşılaştırmaya yönelik yapılan çalışmalarda EZEÇ'lerin başarılarını şansa, başarısızlıklarını yeteneksizliklerine bağladıkları, normal zekâlı çocukların ise başarılarını yeteneklerine başarısızlıklarını ise şanssızlığa bağladıkları bulgulanmıştır (Yoshida, 1990: 405).

2.2.2. Özel Öğrenme Güçlüğü

Akademik başarısızlık ve okulda uyum sorunları, çocukluk ve ergenlik döneminde sık lıkla karşılaşılan, bireyin ruh sağlığını, çevre ve aile ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen sorunlardır. Okul başarısızlığının ve öğrenme sorunlarının birçok nedeni vardır. Bunlara, zekâ gerilikleri, görme-ışitme yetersizlikleri, ciddi ruhsal bozukluklar, kronik hastalıklar, sosyo-kültürel yetersizlikler, aile içi sorunlar, motivasyon eksikliği, okul-öğretmen ya da eğitim programından kaynaklanan sorunlar sayılabilir. Tüm bu nedenler dışında kalan ve ruhsal bozukluk olarak, sınıflandırılma sistemleri içinde yer alan bir tanı grubu da 'öğrenme bozukluğu' dur (Korkmazlar ve Sürücü, 2007: 21).

Amerika Eğitim Ofisi (The U.S. Office of Education – USOE)'nin 1977'deki tanımı şöyledir: 'ÖÖG' terimi, dinleme, konuşma, okuma, yazma, telaffuz ya da

matematik hesapları yapma alanlarında görünür hale gelen konuşma ve yazma dilini anlama ve kullanmayı gerektiren temel psikolojik süreçlerin bir ya da birkaçındaki bir bozukluk anlamına gelmektedir.

Terim algısal özürler, beyin hasarı, minimal beyin disfonksiyonu, disleksi ve gelişimsel afazi gibi durumları içerirken, görsel, işitsel, motor özürler, mental retardasyon, emosyonel rahatsızlıklar, çevresel, kültürel ve ekonomik dezavantajların birincil sonucu olarak öğrenme güçlükleri yaşayan çocukları içermemektedir (Hammill, 1990: 75). Özel öğrenme güçlüğünün tanımı, bireyin zihinsel kapasitesinde yaşı itibariyle normal ya da normal üstü olmasına ve duyularının herhangi birinde yetersizlik bulunmamasına rağmen akademik süreçlerden birinde ya da birkaçındaki becerilerin kazanılmasında ve kullanılmasında önemli güçlükler yaşamasıdır (Silver, 1993: 73-80).

DSM-V' te Özel Öğrenme Güçlüğünün Tam Kriterleri ve Özellikleri:

Amerikan Psikiyatri Birliği'nin yayınladığı Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El kitabı'nın beşinci baskısında (DSM-V) özgül öğrenme bozukluğu olan çocukların tanılama kriterleri ve özellikleri şöyle verilmiştir.

A. Gerekli girişimlere rağmen, en az altı aydır devam eden, aşağıdaki belirtilerin en az birinin bulunması ile belirli, öğrenme ve okul becerilerini kullanma güçlükleri:

- Sözcükleri okumada yavaşlık ya da yavaş okuma.
- Okuduğunu anlamada güçlük.
- Harfleri tek tek okuma/ yazma yaşanan zorluklar.
- Yazılı anlatımda güçlükler.
- Sayıları algılamada ya da hesaplamada güçlükleri.
- Sayısal akıl yürütmede zorluklar.

B. Etkilenen okul becerileri, kişisel olarak uygulanan geçerli başarı ölçümleri ve kapsamlı klinik değerlendirme ile doğrulandığı üzere, kişinin kronolojik yaşına göre beklenenden önemli ölçüde ve ölçülebilir derecede altındadır ve okul ya da işle ilgili başarıyı ya da günlük yaşam etkinliklerini ileri derecede bozar. On yedi yaşında ve üzerinde olan kişilerde, geçerli değerlendirmenin yerine, işlevselliği bozan, belgeli öğrenme güçlükleri öyküsü kullanılabilir.

C. Öğrenme güçlükleri okul çağlarında başlar, fakat etkilenen okul becerileriyle ilgili gerekler, kişinin sınırlı yeterliğini aşmadıkça tam olarak anlaşılabilir.

D. Öğrenme güçlükleri, anlıksal yetilerindeki azalmalar, düzeltilmemiş görme ya da duyma keskinliği, diğer ruhsal ve sinirsel bozukluklar, okulda kullanılan dile tam hakim olamama ya da eğitsel yönergelerin yetersizliği ile daha iyi açıklanamaz.

Okuma bozukluğuna bağlı giden:

Sözcükleri okuma doğruluğu

Okumada hızı ve akıcılık

Okuduğunu anlama

Yazılı anlatım bozukluğuna bağlı giden:

Harf harf söyleme/yazma doğruluğu

Dilbilgisi ve noktalama doğruluğu

Yazılı anlatımın açıklığı ya da düzeni

Sayısal bozukluğuna bağlı giden:

Sayı algılama

Aritmetik gerçeklerin ezberlenmesi

Doğru ve akıcı hesaplama

Doğru ve sayısal akıl yürütme

Dsm- V' te özgül öğrenme bozukluklarının derecelerine göre üç gruba ayrılmışlardır

Ağır olmayan: Eğitsel bir- iki alandaki becerileri öğrenmede zorluklar yaşayabilir. Özellikle okul yıllarında yeterli destek aldıklarında, kişi bunları ödünleyebilir ya da işlevselliğini koruyabilir.

Orta derecede: Eğitsel bir- iki alandaki becerileri öğrenme becerilerinde belirgin zorluklar yaşarlar, bu nedenle okul yıllarında yoğunlaştırılmış özel eğitim almadan yeterlilik sağlayamayacak düzeydedirler. Etkinliklerini doğru ve etkin bir biçimde tamamlayabilmeleri için gerek okulda gerek iş yerinde ya da evde, en azından günün belirli bir bölümünde, uyarlamalar yapılması ya da destek verilmesi gerekebilir.

Ağır: Eğitsel bir- iki alandaki becerilerin renilmesinde ağır güçlükler mevcuttur, bu nedenle birey, okul çağının çoğunda, devamlı bireyselleştirilmiş özel bir eğitim almadan bunları aşamayacaktır. Evde, okulda ya da işyerinde uygun yerleştirmeler yapılması ya da destek verilmesi durumunda bile kişi bütün etkinliklerini yetkin bir biçimde tamamlayamayabilir.

DSM-V Tanı Kitabı'nda ise (2014) ğrenme Bozukluğu aşağıdaki üç alt alanda tek tek ya da birlikte görülebilir olarak açıklanmıştır:

Okumada Bozukluk (Disleksi): Harflerin ve kelimelerin karıştırılması, tersten algılanması seklinde görülen, sözcük okuma doğruluğu, okuma hızı ve akıcılığı, okuduğunu anlama alanlarında yaşanan bozukluktur

Yazmada Bozukluk (Disgrafi): Kelimeleri ya da harfleri söylemeye, yazılı anlatım düzenine ve ifade etmeye yönelik bir bozukluktur. Yaşıtlarına göre, ters veya yavaş yazma, imla yanlışları, harf, hece ve/veya sözcük atlama, bazı harf ve sayıları karıştırma gibi yazım hataları görülür.

Sayısal Bozukluk (Diskalkuli) : Sayı algısı ve akıcı hesaplama yapmaya yönelik bir bozukluktur. Temelinde, dört işlem yapmakta, problemin zmne gitmekte güçlük vardır. İşlemlerde yavaşlık, parmakla sayma, aritmetikte kullanılan bazı sembol, işaret ve terimleri anlamakta güçlük, çarpım tablosunda gerilik görülür.

Özel ğrenme Güçlüğü Olan Bireylerin Gelişim zellikleri

Motor Beceriler: ğrenme güçlükleri olan çocuklar motor güçlükler yaşayabilmekte; emekleme, oturma, başını dik tutma, yürüme gibi becerilerin gelişiminde gecikmeler görülebildiği gibi bu çocuklar özellikle vücudun kontrolünü ve ritim gerektiren atlama, zıplama, nesneleri kaldırma, belli bir yükseklikten atlama gibi hareketlerinde yetersizlik gösterebilirler. ğrenme güçlüğü olan çocuklar, kk kas çalışmaları olan ayakkabı bağı zme ve bağlama, kalem tutma, makas kullanma, düğme ilikleme gibi becerilerde güçlükler yaşayabilirler.

Top atıp- tutma, bisiklet sürme, ip atlama vb. büyük kas motor becerilerinde ve makas kullanma, düğme ilikleme, geometrik şekilleri çizme ya da kopyalama el-göz koordinasyonunu içeren kk kas motor becerilerde problemler görülebilir. El tercihini yapamama, kalemi hatalı tutma, sakarlık ve kaza gibi olaylara yatkın olma gibi belirgin sorun yaşarlar (zmen, 2008: 333- 368).

Bilişsel Gelişim Özellikleri: Bilişsel gelişim özelliklerinde dolayı öğrenme güçlüğü bulunan bireylerde belirtilen şu alanlarda sorunlarla karşılaşmaktadırlar: kavram gelişimi, soyut düşünme, bellekte tutma, problem çözme ve sembolleştirme. Belirtilen sorunların dikkat, düşünce, bellek ile üst bellek ve üst dil işlevi yetersizliğinden ortaya çıktığı düşünülmektedir. Öğrenme güçlüğü olan çocukların kavramada, anlamada sınırlıkları bulunmaktadır. Somut kavranılan algılamakta sıkıntı çekmezler ama soyut kavramları algılamakta çoğunlukla yetersizlik gösterirler.

Dil Gelişimi: Özel öğrenme güçlüğü olan bireylerde konuşmalarında gecikmeler görülebilir, sözcük dağarcığında yetersizlikler, telaffuz sorunları, temel sözcükleri karıştırma, ya da harf-ses ilişkisini öğrenmede ve kafiyeli sözcüklerde güçlük yaşayabilirler. Özel öğrenme güçlüğü olan bireylerde hızlı verilen işitsel uyarıyı işleme ve ayırt etmede yaşadıkları sorun nedeniyle okuma güçlüğü yaşanmasına neden oluşturmaktadır. Ayrıca yavaş konuşma gelişimi gösterebilmekte ve dili ifade etme, anlama, sözel sebep sonuç ilişkisi ve sözel hafıza becerilerinde sorun yaşayabilmektedirler.

Sosyal Gelişim: Öğrenme güçlüğü olan çocuk çoğunlukla içine kapanık, çevreye karşı ilgisiz olarak tanımlanır ve bu çocukların kendilerini bakışları olumsuzdur. Sosyal gelişim değişkeninin akademik başarı ile doğru orantılı olduğu ve benlik kavramındaki artışa bağlı olarak akademik başarının artacağı önemli bir gerçekliktir. Öğrenme güçlüğü olan bireylerin kendilerini değerlendirmeleri ve öz yeterlik algıları, akademik gelişimlerini ve okula karşı motivasyonlarını etkilemektedir.

2.3. Çocuk ve Resim

Çocukların çizdikleri resimler birçok araştırmaya konu olmuştur. Bu resimlerden yola çıkıp çocuk hakkında gerek duygusal gerekse zihinsel olarak yorumlarda bulunma konusunda farklı görüşler mevcuttur. Dinamik olgulardan çocuk ve resim birbirini tamamlama açısından sürekli değişenlerdir. Çocuk için resim onun içdünyasını bize yansıtan en önemli iletişim aracıdır (Halmatov, 2015: 8).

Çocukların zihinsel, psikolojik, sosyal ve kişilik gelişimlerinde en önemli araç resimdir. Resim yapmak kendi iç dünyasını tanıması ve tüm yönleriyle kendini dışarıya anlatması açısından önemli bir iletişim sürecidir (Savaş, 2015: 39). Resimler çocukların

ilgi alanlarına göre farklılaşmakla beraber onlar için önemli bir uğraştır. Onların iç dünyaları, yetişkinler kadar karmaşık değildir. Bu nedenle limbik sistemdeki duygusal birikimleri tüm çıplaklığı ile dışa vurarak; duygu ve düşünceleri hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlar. (Dilci, 2014: 136). Çocuğun her yönden sağlıklı bir yetişkin olmasında, çocukluk yıllarındaki yaşantılarının önemli etkisi olduğu bilinmektedir (Kırıçoğlu, 2002: 23).

“Çocuk niçin resim yapar?” sorusuna verdiği cevaplarla Avcı (2000: 103) çocuk ve resim ilişkisi için söylenebilecek hemen hemen herşeyi şöyle özetler:

- Çocuk, hareket gereksiniminin bir sonucu ve uzantısı olarak,
- Oyun oynamak,
- Macera yaşama,
- Merak ve heyecanlarını tatmin,
- Duygularını, düşüncelerini, korkularını, hayallerini ifade etmek,
- Dış dünyayı tanımak ve uyum sağlamak,
- İletişim kurmak,
- Büyüklerin kurallarla dolu dünyasından ayrı, sadece kendisine ait, kontrolünün kendisinde olduğu bir dünyayı yaratmak,
- “Ben bir insanım, bireyim, ben de görüyor ve duyuyorum. Beni görmezden gelmeyin.” demek,
- “Bu resim benim!” diyebilmek için resim yapar.

2.4. Çocuk Resminin Özellikleri

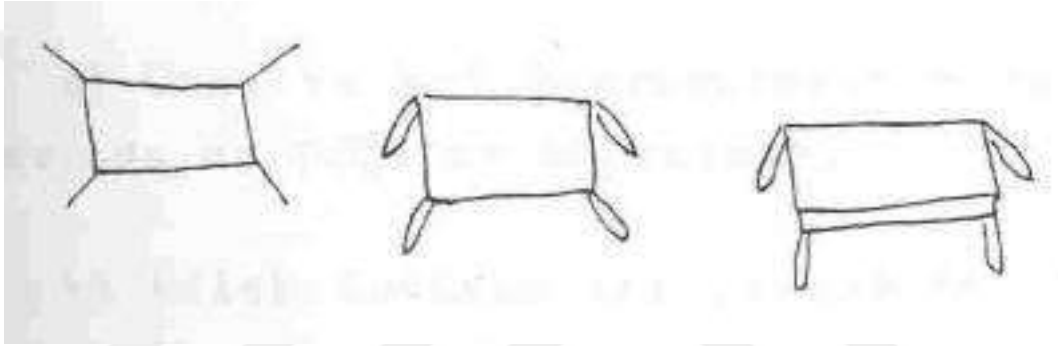
Çocuk resimleri birçok yönüyle birbirleriyle ortak özellikler taşımaktadır. Bu özellikler bazı sebeple bağlı olarak değişebilmektedir. Örneğin: bedensel gelişimler, zihinsel gelişimler, sosyolojik konumları gibi durumlar buna etki edebilmekte. Genel olarak bakacak olursak bu özellikler; düzleme özelliği, tamamlama özelliği, saydamlık özelliği ve boy hiyerarşisi özelliği olarak dörde ayrılmaktadır.

2.4.1. Düzleme özelliği

Düzleme özelliği, nesnelerin birçok görüş açısından bakıyormuş gibi aktarılmalıdır. Nesne hakkında ki algısal bilgilerin bir resimde kullanılmasıdır.

Çocuk, resmini yaparken çizdiğini yüzeye uydurma çabasıdadır. Düzleme özelliği mekan kavramının oluşmasında ön koşul olarak önem arz eder.

2- 12 yaş grubunun ilk evrelerinde çocukları bilinçsiz olarak, ‘resim yaptığım kağıt düzdür ve düz bir yüzeye herhangi bir nesnenin resmini ancak düz olarak yapabilirim.’ Bu, resim yapılan yüzeye göre eşyanın uydurulması düşüncesinden kaynaklanan bir anlatım biçimidir. Örneğin; Bir masanın tablası ve ayakları ya da etrafı sıra ağaçlarla uzayıp giden bir yolun görünümünü çocuklardan bazıları bu şekilde çizer (Türkdoğan, 1981: 39).

Çocuk yaptığı resmi, yüzeye uydurmaya çalışır. Gördüğü nesnenin nasıl görüldüğü değil, görülmesi gerektiği gibi algılama ve çizme çabası içindedirler. Düzlemeleme resim özelliği oni ki yaşına kadar devam edebilir. Resimde görsel uzam yeteneğinin artmasıyla bu yaştan önce ya da bu yaştan itibaren resimde perspektifin hissedilmesiyle düzlemeleme özelliği kaybolur (Batu, 2012: 57).

2.4.2. Tamamlama özelliği

Çocuklar, belirli dönemlerde merkezden doğayı görmeye çalışırlar. Tüm olayları kendi iç dünyası açısından değerlendirerek yorum yaparlar (Sezer, 2001: 21). Her konuyu kendi görüş açılarıyla değerlendirirler, varlıkları gördükleri gibi değil, bildikleri ya da düşündükleri gibi çizerler (Artut, 2004: 213).

Bir nesneyi çizerken sadece görünen kısımlarını değil, göremedikleri kısımlarını da zihinlerinden aldıkları yardımıyla çizip gösterirler. Örneğin; yan profilden çizdikleri bir insan resminde iki gözü de yaparlar. Yetişkinler arka arkaya konmuş iki nesneyi, öndekini tam arkadakini yarım ya da görüldüğü kadar yansıttığı halde;

7-8 yaşın altındaki çocuklar modeldeki nesnelere ayrı ayrı çizmektedirler. Yedi yaşın altındaki çocuklar “gördüklerini değil, bildiklerini” çizmekte; ancak 7-8 yaşından sonra bakış açılarına özgü çizimler yapabilmektedirler.(Halıçınarlı, 1998:198).

2.4.3. Saydam Resimler

Tamamlama özelliğinde olduğu gibi çocuk gördüğünden ziyade bildiğini zihninde var olanı belirtmek için resimlerinde saydamlık özelliğini kullanır. Bu özellik bütünlük düşüncesinin ifade edilidir. Genellikle 5-7 yaş arasındaki çocuklarda sıklıkla görünür ve tamamlama özelliğiyle karıştırılabilecek bir benzerlik gösterir. Saydamlık özelliği çocuğun yaş gelişimine bağlı olup algısı geliştikçe azalma gösterir.

Örneğin çocuk masayı çizdiğinde arkadaki ayakları görmemesine rağmen resme katar. ‘Bu da çocuğun aynı anda görülmesi mümkün olmayan çeşitli manzaraları (betimlemek için kullandığı ilginç bir yöntemdir’(Yavuzer, 2014: 46). Saydamlık yaşa bağlı olarak yaş ilerledikçe, çocuğun algısı yetkinleştikçe azalır. Ama bazen 12– 13 yaşlarında da görülebilir.

2.4.4. Boy Hiyerarşisi Özelliği

Çocuk resimlerinin çoğunda çocukların kendileri için önemli, özel olan kişi ve ya nesnelere özellikle de kendi dünyalarındaki kahramanlarını daha büyük bir şekilde çizerler. Onlara göre çok önemli kişi ve ya nesnelere, kompozisyonun önemli bir yerine yerleştirilir ve kağıtta büyük bir yer kaplar (Dilci, 2014: 190).

Boy hiyerarşisi özelliğinde çocuk boyutlarda gerçek boyutlarını vermek yerine kendine göre hareket eder. Çocuğun çizimlerdeki büyüklük farkları gerçek hayattaki görünüşlerine göre değil, ifade edilen şeye verilen önem derecesine göre değişir. Yani çocuk çizdikleriyle iç dünyasını kağıda aktarır. Çocuğun zihninde annesine verdiği değer fazlaysa anne, babasına verdiği değeri fazlaysa baba daha büyük çizilir. Çocuk böylece kendince değerli hissettiği şeyi abartarak çizer.

Lowenfeld’e göre bu durum, çocuğun o nesne ile olan duygusal ilişkisinden kaynaklanır. Bunda belki de önem verdiği o parçayı önce ve büyük çizmesinin payı vardır. Arnheim bu parça bütün oransızlığı çocuğun parçaya dikkat ederken, bütünle ilişkiyi kuramadığı biçiminde açıklar (Kırıçoğlu, 2002: 92).

2.5. Çocuk Resimlerinin Gelişim Aşamaları

Çocuk resimlerinin sistematik bir gelişme çizgisi izlediğine ilk dikkatleri çeken Gustaf Britsch, bu resimlerin kendi kuralları içinde basitten karmaşığa doğru organik bir biçimde geliştiğini söyler. (Kırıçoğlu, 2002: 75). Çocukların sanatsal gelişimi, onların bedensel, duygusal, sosyal ve düşünsel gelişimiyle sıkı sıkıya bağlıdır. Üstün ve geri zekâlı çocukların dışında, çocukların hemen hemen hepsi gelişimin diğer aşamalarında olduğu gibi resmin gelişimi açısından da aynı yaşlarda aynı özellikleri gösterirler. (Özsoy v.d. 2005: 44). Çocuğun resimlerinde ki gelişim evrelerinin adlandırılmalarında bu konuda çalışanların birleştiği konu, her çocuğun belli aşamalardan, bazen daha erken ya da daha geç, daha hızlı ya da daha yavaş, ama mutlaka geçecekleridir. Araştırmacıların çoğu bu görüşü her halde doğrulamaktadır. Birçok araştırmacı çizgisel gelişim evrelerini belirlemiştir. Bu evrelerin isimlendirilmesi çoğunlukla benzerlik gösterir. (Buyurgan, Serap ve Ufuk, 1998: 22).

Çocuğun çizdiği resmin gelişimini beş evrede ele almak mümkündür:

1. Karalama Dönemi (2- 4 Yaş)
2. Şema Öncesi Dönem (4- 7 Yaş)
3. Şematik Dönem (7- 9 Yaş)
4. Gerçekçilik (Gruplaşma) Dönemi (9- 12 Yaş)
5. Görünürde Doğalcılık Dönemi (12- 14 Yaş) (Yavuzer, 2014: 31).

2.5.1. Karalama Dönemi (2-4 Yaş)

Çocuğun ilk yıllarda gelişi güzel birtakım çizgiler çizdiği döneme, karalama dönemi denilmektedir. Bu evrede çocuğun çizdiği resimler, devinim gereksiniminin sonucu ve hiçbir anlamı olmayan karışık çizgilerdir. Genellikle 2–4 yaş arası çocuklarda görülür. Çocuk resimlerinin ilk belirtileri olan çizimlerdir. Çocuk, küçük kaslarında meydana gelen gelişimle beraber çizimlerini kontrol etmeyi öğrenir. Anlamsız çizimler kas gelişimine paralel bir şekilde git gide anlamlı şekillere dönüşür.

Beyaz bir kağıda yaptıkları kalem çizgileri çocuklar için ilginç bir deneyimdir. Bunu ilk kez deneyimleyen çocuk kalemin bıraktığı bu ‘izler’ sayesinde karalama dönemine başlamış olur. Bu dönemde henüz el göz koordinasyonunun oluşmamış olmasından dolayı bu çizgilerin gelişigüzel olduğu, çizgilerin bir amacının olmadığı bir

dönemdir (Halmatov, 2015: 11). Bu evredeki çocuklarda el-göz koordinasyonu, motor beceri kontrolü, küçük kas gelişiminin yetersiz olmasından dolayı yaptığı çizimler genellikle belli belirsizdir (Schirmacher, 1988: 83).

Çocuklar çizmeye “karalama” olarak nitelendirilen bir tarzla başlarlar. Bu evre henüz gözlerin ve ellerin birbirine tam olarak koordine sağlamadığı, çizimlerin herhangi özel bir nesneye ya da fikre yönelmediği, çizimin çocuk tarafından isimlendirilmediği ve çizim konusunun öğretmenler ya da aileler tarafından tanımlanmadığı bir dönemdir. Bu dönem kassal eşgüdümün geliştiği ve çocukların el ve göz etkinliklerini uyumlu hale getirmeye çalıştığı bir zamandır (Collado, 1999: 5). Çoğunlukla rastlantısal çizimlerin sık sık tekrarlandığı görülür. Çoğunlukla ilk çizimler fizyolojik ve psikolojik gelişim temeline dayanır, bir ifadenin yansıması değildir. (Artut,2004: 198).

Artut (2001) ve Kehnemuyi (2006)'ye göre, karalama dönemindeki çocuğun çizgisel gelişime ilişkin özellikleri kısaca aşağıdaki gibi özetlenebilmektedir.

2,5 ve 3 yaş grubundaki çocukların çizgisel özellikleri:

- Anlamsız çizimler, omuzdan hareketli kuvvetli sağdan sola çizimler
- Amaçlı olan çizimler düzensiz fakat dikkat merkezli çizimler.
- İlk taklit edici çizimler, bilek hareketleri kol hareketleriyle yer değiştirmiştir. Parmaklarını kullanma ve yetişkinleri taklit etme çabaları görülür.
- Çizimlerde belirginlik ve bir nesnenin özel parçalarını birleştirmeyi araştırır ve bir üst basamağa geçiş özelliklerini gösterir.
- Özellikle pastel boya kullanımında uzun şeritler halinde çizim, büyükçe lekeler şeklinde de boyamalar görülür.
- Denetimsiz, kısa süreli, doğal boyamalar görülür.

4 yaş grubundaki çocukların çizgisel özellikleri:

- Görsel kontrol gelişmiştir. Örneğin, bir insan figürü çiziminde; ayaklar bir çizgi, gözler ise bir nokta şeklindedir. Eller, kulaklar, saçlar ve ağız- dış belirgin bir şekilde görülür.
- Baş çiziminde yuvarlaklar favori şekil haline gelmiştir.
- Çocuk çizimini daha gerçekçi bir şekilde gösterebilmek için bazen ikinci bir yuvarlağı gövde için, ikinci bir çift çizgiyi de kollar için kullanabilir.

- Parçadan bütüne bir sentez oluşturamama güçlüğü çekildiğinden çocuk bu çabayı sık sık denemez.

Her çocuk mutlaka karalama sürecini yaşamakta ve bu sürecin sorunsuz bir şekilde geçirebilmesi için çocuğun bolca deneyim yaşaması gerekmektedir. Böylelikle gelişimsel aşama olan karalama evresini rahat ve zamanında geçilmesi sağlanabilir (Yavuzer, 2014: 37).

1. Karalama		Nokta vuruşlar
2. Karalama		Tek dikey çizgi
3. Karalama		Tek yatay çizgi
4. Karalama		Tek sağa sola yatay çizgi
5. Karalama		Tek kavisli çizgi
6. Karalama		Çok sayıda dikey çizgi
7. Karalama		Çok sayıda yatay çizgiler
8. Karalama		Çok sayıda çapraz çizgiler
9. Karalama		Çok sayıda eğri çizgiler
10. Karalama		Yarım eğri çizgi
11. Karalama		Eğri, bükük kapalı çizgi
12. Karalama		Zig zag veya dalgalı çizgi
13. Karalama		Tek ilmik çizgi
14. Karalama		Çok sayıda ilmik çizgi
15. Karalama		Spiral çizgi
16. Karalama		Üst üste binmiş dolgu çember çizgiler
17. Karalama		Üst üste binmiş çember çizgiler
18. Karalama		Ayrık dairesel çizgiler
19. Karalama		Tek kesilmiş çember
20. Karalama		Hatalı çember

Kellogg, yukarıda görünen 20 temel karalama türünden söz etmektedir (Schirrmacher, 1988: 86). 2-6 yaş arası çocukların çizdiği 7500'ten fazla resim üzerinde çalışan Psikolog Kellogg, Çocukların Sanatını Çözümleme (Analysing Children's Art) adlı kitabında karalama evresine ait, sağa sola rastgele çizgilerden mandala adı verilen yapıya kadar olan 20 farklı çizim türünden bahseder (Büyükkarabacak, 2008: 16).

2.5.2. Şema Öncesi Dönem (4- 7 Yaş)

Bu evre işlem öncesi döneminin bir parçasıdır. Çocukta sembolik düşünce, bağlantıların görülmesi ve bağlantıların sınıflandırması, sayıların anlaşılma gelişimi git gide artmaktadır. Bu evrede çocuk kendini çevresinin parçası olarak kabul etmeye başlar. Çevresindeki nesne ve insanlarla özdeşim kurmaya başlamaktadır. Lowenfeld'e göre bu dönemde çocuk resim yapma, düşünme ve gerçek arasındaki ilişkileri keşfetmeye başlar (Malchiodi, 2005: 121–123). Dört yaşından itibaren çocuk, el ve parmaklarını rahatlıkla kullanabilmektedir. Bu becerisini kalem, makas ve fırça kullanımıyla ortaya koyabilmektedir. Bu dönemde çocuklar canlı, yaldızlı, renkli, ilgi çekici, sürprizli artistik gereçlere büyük ilgi duyarlar. Dördüncü yaşın ortalarında, baş nihayet gövdeye bir boyun ile birleşir. Bu yaşta dikkat çeken en önemli ayrıntı Çöp Çocuk'un artık çöp olmayıp, etli butlu tombik bir çocuk olduğudur (Paktuna Keskin, 2013: 26). Genellikle parlak ve açık renkleri kullanmak bu dönem çocukların tercihidir. Renklerin kullanımında gerçeklik yoktur, nesnelere gerçekte oldukları renklerin dışında kendi sevdikleri, hoşlarına giden renge boyamayı tercih ederler. Yaptıkları resimlerde saydamlık ve düzleme görülebilir. 6-7 yaşlarına doğru çocuk dünyayı kendisiyle tanımlamaktan kurtulmaya başlar ve çevrede olup bitenleri de gözlemleyip, anlamaya, anlamlandırmaya çalışır. Renkler gerçekliklerine uygun kullanılmaya başlanır. Vurgu ve abartı önem arz eden şeylerde kullanılır. Örneğin; annesine önem veren çocuk çizimlerinde anneyi daha büyük ve vurgulu yapabilir (Yavuzer, 2014: 41).

Şema öncesi dönemin özellikleri kısaca özetlenecek olursa şunlar söylenebilir (Schirmacher, 1988; Artut 2001; Kehnemuyi 2006).

- Resimleriyle düşünceleri arasında ilişki kurma çabası görülür..
- İnsan resmini; başı daire, kol ve bacakları çizgi, el ve ayakları da karışık bir biçim anlayışı içinde yapar.
- Renkleri coşkuyla kullanır, gerçeğe bağlılığı yoktur.
- Kompozisyon bilinçli değildir.
- Perspektif etkiler görülmez.
- Çizimlerde düztaban yatay çizgilerle çizilir. Şekil ve eşyalar bu düztaban çizgiler üzerinde yükselir.
- Mekân düşüncesi gelişmediği için nesnelere yüzeysel şekilde yana yatık olur.

- Olaylar ve eşyalar arasında ilişki kurabilme, plan yapma yetisi tam olarak gelişmemiştir.
- İnsan, eşya ve hayvan figürlerinin tanımı gerçeğe oldukça yakın olup, bunlara hareket verebilirler.
- İnsan figürü çizimlerinde giysi ve cinsiyet özellikleri belirginleşir.
- Yaptıkları resimler hakkında konuşmaktan hoşlanırlar.

2.5.3. Şematik Dönem (7- 9 Yaş)

Bu dönemdeki çocuk artık okula başlamıştır ve bu çocukta şemalar değişirken, dünyayı algılama becerisi gelişmekte ve gerçekçilik eğilimiyle birlikte teknik kaygılar doğmaktadır (Kurtuluş, 2001: 14). Çevreyle ilişkisi artan çocukta kavram gelişimi görülür. Çevresindeki her şeyi çizgilerle sembolize edebilir. Sembolize ettiği nesnelere tekrar tekrar çizerek geliştirir. Lowenfeld, çocuk resimlerinde oluşan bu simgelere şema adını vermiştir. Çocuk resimlerindeki şemalar, çocukların daha önce birçok kez ilişki kurup tanıdıkları ve gördükleri nesnelere benzerlerinin, resim düzlemine değişik gereçlerle aktarılmasıyla oluşurlar. Bu şemaların daha ileride gerçekleşecek olan resimlerin birer prototipleri oldukları söylenebilir (Kırışoğlu, 2002: 82).

Şematik dönemin özellikleri kısaca özetlenecek olursa şunlar söylenebilmektedir (Schirrmacher, 1988; Artut 2001; Kehnemuyi 2006).

- Kendine özgü bir insan ve çevrenin resmini yapar.
- Rastlantıyla oluşan başarı onu sevindirmedeğinden tekrar ile ustalığa erişme isteği vardır.
- Dekoratif süsleme ve renk kullanımı etkindir.
- Çizim ve vücudun önemli parçalarının abartıldığı önemsiz parçaların ise yok edildiği görülür.
- İki boyutlu çizimlerin yanında, gizli perspektif etkileri görülür.
- ‘Yer çizgisi’ çoğunlukla görülmektedir. Bazılarında ise gökyüzü görülür.
- İnsan figürleri profil veya cepheden gösterilir.
- Geometrik çizgiler kullanılır.
- Figürlerde cinsiyet ayrılığından kaynaklanan ayrıntılar belirgindir.

2.5.4. Gerçekçilik (Gruplaşma) Dönemi (9- 12 Yaş)

Bu dönemdeki çocuk resimlerinde gerçekçilik kendini belli eder. Çocuklar çizdikleri resimlerin gerçeğe benzer olmasını isterler. Çizimlerinde oranlara, boyutlara dikkat edip konumlandırma, renk ve perspektif ile ilgilenmektedirler. Çocukların bu döneminde yukarıda bahsettiğimiz nedenlerden dolayı duygusallık görülür. Daha detaylı ve bazı açılardan daha doğru çizimler, resimler yapıyor olmalarına rağmen bu dönem çocuklarının resimleri öncekilere göre daha kuru ve sevimsiz gözükebilir. Bunun nedenleri arasında coşkularını ve özgünlüklerini kaybetmeye başlamış olmaları yatmaktadır. Aynı zamanda dil gelişimi ile kendilerini ifade yetenekleri de oldukça gelişmiştir. Dolayısıyla resim gibi farklı ifade araçlarına ihtiyaçları azalmıştır (Kırıñoğlu, 2002: 90-93).

Aşağıda bu yaş grubuna giren çocuk resimlerinin ortak özellikleri özet olarak verilmiştir, buna göre:

- Olaylar, eşyalar ve gerçekler arasında ilişki kurabilme, plan yapabilme yetisi büyük ölçüde gelişmiştir.
- Kız ve erkekler arasında cinsiyet farklılığından kaynaklanan konuların seçimi ön plana çıkar.
- Perspektif etkileri görülür.
- Geometrik çizgilerden uzaklaşmıştır.
- Resimlerinde katı gerçekçilik egemendir.
- İnsan figürlerinde önemli gelişme cinsiyet ayrımlarıyla resimlerine yansır.
- Renk kavramının geliştiği, renkleri anlam ve amaçlarına uygun olarak tercih ettikleri görülür (Artut, 2004: 210).

2.5.5. Görünürde Doğalcılık Dönemi (12- 14 Yaş)

Bu yaşlarda çocuk nesnelerin orantılarını, boyutlarını, derinliklerini yansıtmaya çalışırken, kendi çizgisini aramaktadır (Kırıñoğlu, 2001: 211).

Bu süreç resimlerine, konuların seçimi, detaylarla ilgilenme, bireyselliklerini ya da kişisel zevklerini ifade etme şeklinde yansır. İnsan figürü çiziminde tüm detaylarla birlikte, cinsel kimliklerin fark edilmiş olması da yansıtılır. Figürlerin hareketleri kolların, bacakların öne arkaya uzatılmasının yanında elbiselerindeki kıvrımlarıyla da

gösterilir. Işık, renk, oran-orantı, perspektif konularıyla özellikle ilgilenirler. Yetişkinler gibi resim yapma eğilimindedirler ki bu dönemde artık resimsel birçok sorunu öğrenerek çözebilirler. Renk kullanımında daha dikkatlidirler. Ünlü sanatçıların yapıtlarını merak eder, ilgi duyarlar. “Bazen kendi resimlerini beğenmezler ancak eleştiriye de tahammül edemezler, çok sık eleştirirler.” (Artut, 2004: 211-212). Çoğu yetişkin bu evreye erişemez. Çünkü; gerçeklik evresinde gerçeği olduğu gibi çizemediğini düşünerek cesareti kırılan çocuk resim yapmayı zamanla terk eder. Fakat 13-14 yaşlarına geldiğinde resim yapmaya devam eden çocukların resimlerinde perspektifin tam ve etkin bir şekilde kullanıldığı görülür. Resimdeki ayrıntılar artar. Renk ve desene daha çok dikkat edilir. Soyut imgeler yaratmaya başlarlar (Malciodi, 2005: 140)

.Bu dönemin genel özellikleri aşağıdaki şekilde belirlenebilir (Schirrmacher, 1988; Artut 2004; Kehnemuyi 2006).

- İnsan figüründeki ayrıntılar daha belirgindir.
- Çevresindeki değişkenleri daha iyi ifade eder..
- Perspektif ve ayrıntılara yeterince inebilme yetisi vardır.

2.6. Çocuk Resimlerinin Analizinde Temel İlkeler

Çocuk resimlerine bakarak çocukların duyguları, problemleri, iletişim becerileri, aile problemleri ve kişilik özellikleri hakkında bilgiler veren birçok kaynak mevcuttur. Kaynak sayısının fazlalığı bilgi kirliliğininde beraberinde getirmiş ve doğru bilgiye ulaşmayı zorlaştırmıştır. Resim analizi konusunda yapılan araştırmalar ve bu araştırmalarda belirlenen ortak görüşlere göre resimlerin analiz edilmesi daha sağlıklı sonuçlar verecektir. Çocuk resimleri okunurken renk seçimi, resimlerin boyutu, çizgilerin değerlendirilmesi, resmin kağıt üzerindeki yerleşimi ve çizim tempoları değerlendirilmede önemli ayrıntılardır.

2.6.1. Renk Seçimi

Renkler çocuklar için çok önemlidir ve birçok şey ifade eder. Renkler çocuğun yaşamının her alanında yer edinmektedir. Oyuncak seçiminden, elbise seçimine, kullandıkları çantalar, seçtiği yiyeceklerin ambalajlarında bile renkliliği tercih ederler.

Çocuk yaşlarının dilimlerine göre renk kullanımlarında farklılık göstermektedir. Resminde betimlediği herhangi bir nesneyi çizerken kendi renginin dışında farklı renkler de kullanılabilir. Örneğin: Bulutları pembe, güneşi kırmızı ve yeşil bir köpek yapabilir. Çocuklarda renk seçimi 4 yaştan sonra başlar ve 4 yaşından sonra psikolojik anlamlar taşır. Fakat renklere bakıp kesin yargılara varmak zordur. Çocuklar çoğunlukla sevdiği kişiyi en sevdiği renk ile çizer (Savaş, 2015: 88).

Resim yaparken ve ya belli konuları çizerken renklere yer vermeyen çocuk duygusal yoksunluk çekmektedir ve asosyallik eğilimi olabilir. Çocuk renkleri iki şekilde kullanır: Bir yandan doğayı taklit eder (mavi gökyüzü, yeşil çimler), öte yandan bilinçaltını takip eder. İkincisi, çocuğun düşünceleri ve kişiliği hakkında daha çok bilgi edinmemizi sağlar(Davido, 2012: 35). Çizim sırasında seçtiği ve sıklıkla kullandığı renk çocuğun iç dünyasını, olumlu ve olumsuz duygularının yansıtılmasıdır. Renkler taşıdığı elektromanyetik enerji ve yansıttığı titreşim farklı olup insan psikolojisi üzerinde farklı etkileri bulunmaktadır (Çankırılı, 2011: 206)

Psikolojik olarak renklerin anlamlarına bakacak olursak

KIRMIZI: Kırmızı kanı sembol ettiği için hem olumlu hem olumsuz anlamdadır. Kimi zaman kırmızı güveni ve hayatı temsil eder, kimi zamansa tehlike ve ölüm anlamı taşır. “Lebeus’a göre Kırmızının saldırgan, enerjik ve harekete geçiren bir etkisi vardır. Onun etkisi uçucu, ince ve yüzeysel değildir. Aksine sağlam, güçlü ve çok tutucudur. Kırmızı başarının ve zaferin rengidir. Zorbalığı, atılganlığı ve patlamayı, canlılığı ve öfkeyi, hiddeti sembolize eder” (Akalin, 2008: 127).

SARI: “Lebeus’a göre sarı “temiz, neşeli, şen, uysallık-yumuşaklık gibi akıntılara bizi çeker.” Aynı zamanda Kluge de, sarı için “neşeli ve zeki insanların rengidir der” (Akalin, 2008; 148). Sarı renk parlaklığı, ışığı, kutsallığı simgeler ve izleyenlerde olumlu etki bırakır. Ailesi tarafından sevilen ve değer verilen çocuklar, sarı rengini temsil eder. Ayrıca bu rengi kullanan çocukların, ailelerine bağımlı olduğunu gösterir. (Savaş, 2015: 90- 91).

YEŞİL: Yeşil tazelik, gençlik, büyüme, gelişme ve hayat anlamlarına gelir. Yeşil rengi göze en rahat gelen renktir; yeşili izlemek rahatlık hissi verir. Çocuğun resminde yeşil renginin bolluğu çocuğun kendine güvendiği, uyumlu ve mutlu olduğunu gösterir. Ve yaşlılarına göre daha olgundur (Çankırılı, 2011: 208). Yayılmacı bir rolü

üstlenmektedir. Dış dünyayı tecrübe etmek, hissetmek, algılamak için bir serüvencidir. Küçük çocuklar, hep yeşil şeyleri talep ederler ve isterler (Akalin, 2008: 106).

MAVİ: Sakinlik ve uyumu ifade eder. Mavi rengi dinlendirici ve hayal dünyasını besleyici bir etkiyede sahiptir. Kendine güvenen ve duygularını daha iyi kontrol eden çocuk resimlerinde bu renk bulunur. İçsel sessizliği, geriye itilmişliği ve bastırılmış olan duyguları dile getirir (Akalin, 2008: 106). Çocuk resimlerinde genellikle göl, deniz ve bulutlar mavi renge boyanır.

TURUNCU: Kluge'ye göre, turuncu rengi kullanmak bireyin kendisini korkusuz ve kuvvetli gösterme isteğinden doğar (Akalin, 2008: 95). Çocuklar güneşi çizerken sarı renkle birlikte turuncuyuda kullanırlar. Sağlık, sıcaklık, iştah, ümit ve iyimserlik duygularını ifade eder (Çankırlı, 2011: 211).

SİYAH: Tartışmalara açık bir renk olması sebebiyle farklı anlamlara gelebilir. Bir taraftan ciddiyeti, dayanıklılığı, güveni ve gücü ifade ederken, diğer taraftan acıyı, kötü niyeti, kederi ve yası ifade eder. Çocuk çizimlerinde siyah renk genellikle karamsarlığı ifade etmektedir.

BEYAZ: Çoğunlukla insanlar tarafından sevilen bir renktir. Beyaz saflık, dürüstlük, temizliktir. Lekesizliği, doğruluğu ve yeniden bir başlangıcı ifade eder. Beyaz renk karamsarlığın zıttı olup bakanda olumlu bir his uyandırır.

PEMBE: Pembe rengini seven kişiler genellikle duygusal bir kişiliğe sahiptirler. Bakan kişiyi hayal dünyasına çekmekle birlikte, rahatlatıcı bir güce de sahiptir. En romantik ve narin renktir. Sakinleştirici bir etkiye sahiptir. Araştırmalar, pembe renginin insanlarda ki siniri yatıştırdığını ve insanların kalplerini yumuşattığını göstermektedir(Çankırlı, 2015: 211).

KAHVERENGİ: Mavi, kırmızı ve sarının karışımı ile elde edilen bir renk olması sebebiyle yerine göre sarının parlaklığı ve ışığını, kırmızının ateşini, mavinin serinliğini barındırır. Kahverengini kullanan çocuklar da korunma ihtiyacı duydukları, sevgi ve ilgi özlemi çektikleri söylenebilir. Tuvalet eğitimine direnç gösteren ve bundan dolayı anne ile çatışma yaşayan çocukların çizimlerinde kahverengini kullandıkları bilinen bir gerçekliktir (Çankırlı, 2011: 216).

MOR: Kırmızı ve mavinin karışımı olduğundan dolayı iki renge ait sıcaklık ve soğukluk özelliklerini birlikte bünyesinde taşır. Ailesinin desteğine ve güvenine ihtiyaç duyan çocuklar da çizimlerinde mor rengini kullanır (Çankırılı, 2011: 210-211). Karamsallığın ve yoğun duyguların ifadesidir. Nevrotik kişiliğe ait duyguları açığa çıkardığından, insanları bilinçaltının yansıması gibi algılanmasından dolayı insanları kokuttuğu saptanmıştır. İntihar edenlerin beğendiği ve sıklıkla tercih ettiği bir renktir (Dilci, 2014: 213)

GÖKKUŞAĞI: Gökkuşağı çocuk için ümidi ifade eder, işlerin iyiye gideceğine inanmak demektir (Çankırılı, 2011: 213).

2.6.2. Çizgilerin Yorumu

Çizgilerin inceliği, silikliği ve belirsizliği çekingenlik, pasiflik, zihinsel olarak yorgunluk veya ince motor problemlerinin göstergesidir. Silginin çok kullanılması özgüven problemi, duygusal dalgalanmalar, yüksek kaygı düzeyinin belirtisi olabilir. Kesik kesik çizerek alt yapı oluşturup üstünden daha kalın bir şekilde çiziyorsa kaygısını kontrol etmek istiyordur. Resmin ana hatları kalın ve belirgin çizilmişse ve kağıda iz bırakmışsa duygusal gerilim ve dürtüsellik söz konusudur. Eğer çizilen yer kalem baskısından dolayı yırtıldıysa çatışma, saldırganlık veya hiperaktivite olabilir (Halmatov, 2015: 30).

Çocuğun yaptığı resimlerde yaşadıklarını ve yaşadıkları sonucu hissettiklerini kağıda yansıttığını düşünen uzmanlar çocuk resimlerini anlamaya ve yorumlamaya çalışmışlar ve yaptıkları incelemeler sonucunda çocukların resimlerinde kullandıkları bazı simgelerle, sözle anlatamadıklarını çizgiye taşıdıklarını tespit etmişlerdir.

Marvin Klepsch ve Laura Logie, çocuk resimlerindeki çizgileri üç başlık altında toplamışlardır;

2.6.2.1. Büyüklük:

Sayfanın tamamını kaplayan büyük resimler çoğunlukla iç kontrolü zayıf olan ve saldırgan çocuklar tarafından çizilmektedir. Hiperaktif çocuklar da sayfanın tümünü kontrolsüzce kullanırlar. Bazı durumlarda ise çekingen, ürkek çocuklar, geniş figürlere yer verip güçlü olabilme arzularını dile getirmeye çalışırlar. Birkaç santimetre

büyükluğündeki resimler çoğunlukla korkak, çekingen, içe dönük çocukların ürünüdür. Küçük boyut, onların güvensizliklerinin simgesi olmaktadır. Bu çocuklar kendilerini güvensiz, yetersiz, küçük görmektedirler. Ender olarak saldırgan çocuklarda yine zayıf benlik kavramları nedeniyle küçük boyutlu figürlere yer vermektedirler (Çetinkaya, 2008: 40).

2.6.2.2. Abartmalı Çizgiler:

Abartılı resimlerde, beden parçaları çok büyük çizilmekte, beden üzerinde aşırı ayrıntıya girilmekte, çeşitli beden kısımları aşırı kalın çizgilerle belirtilmekte ya da tam tersine küçük çizilmekte ve ayrıntıya yer verilmemektedir. Abartılı olarak çizilen beden parçası, niteliğine göre, çocuğun iç dünyası hakkında bilgi vermektedir.

Baş: Resimdeki çok büyük ya da çok küçük kafa, zihinsel bakımdan kendisini yetersiz gören çocuklar tarafından çizilmektedir. Büyük kafa resimleri genellikle yetenekli ve daha başarılı olmak için arzu duyan çocuklarca çizilmektedir. Küçük bir baş çizen çocuklar, içlerine kapanmaya eğilimlidirler (Altınköprü, 2003: 223).

Ağız: Konuşma ve dil sorunu olan çocuklar, kalın çizgilerle büyük ağız yapma yoluna giderler. Çoğunlukla anne ve babalarına bağımlı çocukların resimlerinde ağız alanına saplandıkları dikkati çeker. Ağız açık ve dişlerin görünmesi sözel saldırganlık belirtisi olabilir genellikle küfretmeye meyilli çocuklarda görülür.

Gözler: Gözbebeği olmadan çizilen boş ve anlamsız gözler, görmeye bağlı öğrenme sorunu olan veya insanlarla iletişim kurmakta zorlanan çocuklarca, ayrıntılı bir biçimde çizilmiş iri gözler ise çevrelerini iyi gözlemleyen kişilerce çizilmektedir (Altınköprü, 2003: 234).

Ayaklar: Çocukların ayaklarının büyüklüğüne göre kendine güveni belirlenebilir. Büyük ayakların çizilmesi kendine güven duyma arzusunun bir sembolüdür.

Burun: Astımlı çocuklar çoğunlukla solunum güçlüğünden kaynaklanan sorunları nedeniyle, burun çizgilerini vurgulayarak ya da çok büyük çizerler. Dikkat çekici ve büyük çizilen bir burun cinsellikle alakalı sorunlara veya cinsel kimlik gelişiminin ağırlık kazandığı döneme işaret edebilir (Altınköprü, 2003: 234).

Kulaklar: Çok büyük kulaklar, işitme sorunu olan çocuklar tarafından çizilirler. Yine başkalarının kendileri hakkında konuştuklarını düşünen bazı kuşkucu çocuklar kulak figürlerini vurgulayarak abartılı bir biçimde çizerler. Büyük kulaklar çevresini dinlemeye işaretler (Venger, 2011: 159).

Dişler: Dişler saldırganlığın ifadesidir. İri çizilmiş kocaman dişler aşırı saldırganlığın simgesi olabilirler.

2.6.2.3. Eksik Bırakılan çizgiler:

Çocukların yaptıkları resimlerde eksik bırakılan yerler genellikle endişe duydukları veya yakından ilgilendikleri beden kısımlarıdır. Ellerin unutulup çizilmemesi güvensizliği dile getirmektedir. Güç ve kuvveti temsil ettiği için, kolların çizilmeme durumu güç ve kuvvet noksanlığını belirtir. Bacaklar bedeni destekleyen, güçlendiren ve taşıyan organlardır. Resimde bacakların bulunmaması, çocuğun kendisini desteksiz ve hareketsiz olarak algılamasıyla eş anlamlıdır. Burun da tıpkı kollar ve ayaklar gibi gücün simgesidir ve burunun resimde yokluğu çocuğun, kendisini güçsüz hissettiğini anlatır (Çetinkaya, 2008: 43). Ağız resimde çizilmemesi, başkalarıyla ilişki kurmakta zorluk çekildiğini gösterebilir. Bazı astımlı çocukların da resimlerinde ağız figürünü ihmal ettikleri dikkat çekmiştir (Altınköprü, 2003: 235).

2.6.3. Kağıt Üzerindeki Yeri

Kağıdın nasıl kullanıldığı, nereye neyin veya kimin resminin nasıl çizildiği, çizilenin çevresinin durumu; sola, sağa, yukarı, aşağı vs. oluşu resmin sayfadaki yeri ile alakalıdır (Halmatov, 2015: 32).

Resmin sayfa içindeki yere göre anlamlarıda farklılaşmaktadır.

Üst Kısım: Aydınlık, ışık, sıcaklık, ruhsallık, kutsallık, iyimsellik ve hayalciliği ifade eder.

Alt Kısım: Toprak, bereket, temel, kök, derinlik ve hafızayı temsil eder.

Sol Taraf: maziye, isteği, bilinçdışını, karamsarlığı ve gerilemeyi çağırır.

Sağ Taraf: Gelecek, bilinç ve hareketlilik.

Orta Kısım: Bugünü sembolize eder. Çocuk için içinde bulunduğu ruh halini yansıtmaktadır (Çankırılı, 2011 : 218-219).

Sayfanın alt kısmının kullanılması çocuğun yetersizlik, güvensizlik, depresyon gibi duygulara sahip olduğunu gösterir. Sayfanın alt kısmını kullanlar özsaygıları düşük olanlardır. Resmi sağ tarafa çizen çocuklarda geleceğe yönelim mevcuttur. Sağ taraf aktifliktir, dış dünyaya yönelme eğilimini belirtir. Sol taraf ise geçmişe saplanma, içe dönüklük ve pasifliktir. Üst tarafa yapılan resimler çocuğun yersiz kendine güvendiğini ve yersiz iyimserliğini belirtir. Abartılı bir benlik değerine sahiptir. Sayfanın orta kısmını kullananlarda uygun bir benlik algısı mevcuttur. Yönelim ne geçmişe ne de geleceğedir şimdiye yönelim mevcuttur.

2.6.4. Resimlerin Boyutu

Çizilen insan veya hayvan resmi aşırı büyük, tüm sayfayı kaplandığında hatta sayfadan taşmışsa endişe veya stresin belirtisi olabilir. Dürtü kontrol problemi olan çocuklar ve hiperaktivite durumunda da büyük resimler çizilebilir. Çizilen resim küçükse ve sayfanın sadece bir köşesini kaplıyorsa çocuğun kendine güveni düşüktür. Aynı çocuğun resimleri boyut açısından değişkenlik gösteriyorsa duygusal dalgalanmalar yaşıyor olabilir.

2.6.5. Çizim Temposu

Çocuğun resimlerinde ki tempo onun duyguları hakkında bir takım bilgiler sunmaktadır. Yavaş ama isteksiz ve cansız çiziyorsa pasifliğinin, tükenmişliğinin ve depresif bir durumun belirtisidir. Aceleyle hızlı çiziyorsa, resim dağınık ve özensizse hiperaktivite söz konusudur ya da çocuk resim çizmeye isteksizdir, bir an önce kurtulmak istiyordur (Halmatov, 2015: 34). Çocuk resim çizdiği anda resmi anlatıyorsa olumlu heveslidir. Çocuk psikolojik olarak iyi durumdadır. Eğer çocuk sürekli ‘ oldu mu, doğru mu’ gibi sözler kullanıyorsa ve onay bekliyorsa mükemmeliyetçi veya özgüveni düşüktür. Hata yapmaktan korkan risk alamayan biri de olabilir. Eğer çocuk resim çizmeye hevesli değilse ve devamlı ‘ sıkıldım, bıktım’ gibi sözler söylüyorsa, oflayıp püflüyorsa; olumsuz tutumlu, zorluklardan kaçan, sorumluluk almak istemeyen, iletişimde beceriksiz bir kişilik söz konusudur (Semenova, Z.F., Semenova, S.V, 1996: 65-76).

Bütün bunlara rağmen her hangi bir yargıya varmadan önce bu belirtilerin sürekliliğine bakmak gerekmektedir. Tek bir belirtiden yola çıkıp yargıya varmak

yanlıştır. Bu belirtiler bir kaç farklı ögede, resimde görölse dahi başka yönlerinin araştırılması gerekmektedir. Fakat bazı resimler vardır ki kim bakarsa baksın onda mutlaka aynı izlenimi uyandırır. Kan resmi, şiddet resmi, saldırganlık resmi çocuğun yaşına uygun olmayan bir biçimde çizilmiş ise hemen herkesin dikkatini çekecektir. Hem Venger' e hem de Di Leo' ya göre bu tür belirtiler problemin olduğunu gösterir ve kapsamlı bir araştırma ve incelenmeyi gerektirir.

Ayrıca çocuk resimlerini yorumlarken uzmanların dikkat etmesi gereken bazı ilkeler de mevcuttur. Bu ilkeler aşağıdaki gibidir;

- Resmin çocuğun gelişim ve zeka seviyesine uygunluğuna bakılmalı,
- Sadece yaşa uygunluğu değil bazı özellikli (spesifik) belirtileri de fark edebilmeli,
- Okul öncesi çocuklarına resim çizdirildiğinde aşırı kuralcı olmamaya dikkat etmeli. Resim çizme işi oyun havasında olmalı ve kıyaslama, puanlama gibi çocuğu kaygılandırabilecek durumlara dikkat edilmeli,
- Özel tanı koyma durumlarında resim analizi destek amaçlı kullanılmalı. Sadece bir resme bakarak kritik kararlar alınmamalı,
- Materyal her zaman aynı seçilmeli. Örneğin; A4 formatı kağıt, uygun kalem ve silgi çeşitleri gibi,
- Resim çizilirken çocuğun hal ve hareketleri dikkatlice gözlenmeli (fark ettirmeden) ve önemli ipuçları not alınmalıdır. Örneğin; çocuğun davranışlarındaki özellikler, resim çizme yöntemi, silgi kullanışı, sayfa kullanışı, çocuğun sözel iletişimi v.s. gibi,
- Çocuğun kendi bedensel gelişimine yönelik zihinsel şema oluşturma düzeyinin çizdiği insan figürü ile doğrudan alakalı olduğu bilinmeli,
- Çocuğun görsel algı durumu hakkında ön bilginin olması,
- Resim çocuğa ait sanatsal yeteneği belirttiği gibi bazı patolojik süreçleri de gösterdiği unutulmamalı,
- Resim tek başına tanı koyma amacıyla kullanılmamalı,
- Resim yoluyla elde edilen bilgiler, başka test sonuçları, anne- baba ile görüşme gibi diğer yollarla elde edilen bilgiler karşılaştırılıp değerlendirilmeli,
- Değerlendirme sırasında resimdeki belirtileri abartmak, belirtileri görememekten daha fazla hataya yol açtığı bilinmelidir (Shvansara, 1978: 388).

2.7. Aile Çiz Testi

Mourice Porot'un geliştirmiş olduğu ve temeli psikanalitik verilere dayanan bu testin amacı, çocuk-aile çatışmasını açığa çıkarmak olan projektif bir resim tekniğidir. Amacı: çocuğun ailesiyle arasında olan çatışmayı ortaya çıkarmaktır. Aile çiz resminde, çocuğa "ailenin resmini çiz" talimatı verilir. Çizim süresince çocuk gözlenerek ailedeki bireylerin sıralanmasında, çizim sırasında resime ve resimdeki kişilerle ilgili söylediği sözler, anlamlı davranışları not alınır. Çizim sonunda, kağıtta bulunanların adlandırılması istenir (Altınköprü, 1999: 189).

Resim çizmeye geçmeden önce şu kriterlere dikkat edilmesi daha sağlıklı sonuçlar doğuracaktır:

- Çocuđun resim çizmeden hemen önceki psikolojik durumu gözden geçirilmeli; kavga ve çatışma vb. durumların olmadığı bir zaman dilimi sečilmeli aksi halde sonuç o anki psikolojisine göre olacaktır.
- Çocuk, resmini çizerken belli etmeden izlenmeli ve resmi çizerken tutumları ve önemli görülen bilgiler not edilmelidir.
- Çocuğa her hangi bir açıklama yapılmamalı. 'Babanı veya anneni çizmeyi unuttun', 'kulaklarını, kollarını çiz' gibi hatırlatılmalarda bulunulmamalıdır.
- Çocuğun yanında sonuçlar hakkında konuşulmamalı. Yorum ve eleştirmeler daha sonra yapılmalıdır.
- Sonuçların daha net ve doğru olabilmesi için test farklı günlerde 3- 4 kez tekrarlanmalı ve her seferinde tekrarlanan detaylar önemsenmelidir.
- Testi uygulayan kişinin duygularını kontrol edip objektif olması çok önemlidir.

Testin yorumunda önemli olanlar, çizimlerin boyutları, bireylerin çiziliş sırası, sayfadaki konumları, nesnelere arası ilişkiler, vücut orantıları ve vücut uzuvlarının özgün çizim özellikleridir (Saydam, 2004: 114). Aile bireylerinin çiziliş sıraları da, bireylerin çocuk için taşıdığı önemi belirlemektedir. Çocuk genellikle, ailede örnek aldığı, özdeşleştiği kişiyi sayfanın en soluna çizerken kendisi için en az önem taşıyan kişiyi ise sayfanın en sağına yerleştirir (Altınköprü, 1999: 189). Aile bireyleri normalde gerçek sahip oldukları boy orantılarıyla çizilmelidir. Çocuk aile içinde çatıştığı kişileri aile boy orantısına uymayacak şekilde küçülterek sayfanın en arkasına atabilir, çok çirkin

çizebilir ya da kollarını, bacaklarını gibi bazı öğelerini eksik bırakır (Altınköprü, 1999: 189). Tam tersi aile içinde en güçlü buldukları, özdeşim kurabildikleri kişiyi büyük ve ilk bakıldığında hemen göze çarpan kişi olarak çizmektedirler (Saydam, 2004: 115). Boyanın kullanılış biçimi, aynı sembolik değerler açısından yoruma tabi tutulur. Çocuğun özenle boyadığı kişi, onun en çok değer verdiği kişi olurken çirkin boyanan ya da boyanmayan kişiler, çocuk için daha az değere sahip olanlardır (Altınköprü, 1999: 189).

Aile çiz testinde; aile üyelerinden çizilenlerin yeri ve sırası, boylarının oranları ve çizilmeyen aile üyeleri, yansıtılması şeklinde değerlendirilir.

Aile bireylerinin çiziliş sırası

Aile resimlerinde yer alan aile üyeleri, ya bir ya da iki yatay çizgi içinde sıralanırlar. Aile içinde en çok değer verdikleri ön sırada yer alırlar. İkinci derece değer taşıyanlar ise arka sıralarda yer alırlar. Bazı durumlarda bunlara ilaveten üçüncü sıra bulunmaktadırki, daha çok kalabalık aileye sahip bireylerde görülür. Bütün bunların dışında aile bireylerinin kağıda çiziliş sırasıda bireylerin çocuklar için taşıdığı önemi belirleyen bir değer taşır (Stepanov, 2004: 96). Çocuk figürleri yerleştirirken duygusal ifadeye yer vermeden robotlaştırılmış yaş ile orantılı düzgün yerleştirilmiş (baba, anne, ağabey, kendisi, kardeşi..gibi) figür dizilimi kullanmışsa duygusal anlamda baskı yaşıyor olabilir. Duygusal ifadenin kullanıldığı resimde çocuk için önemli olan kişi önce ve özenle çizilir. Resimde iki zemin çizgisi kullanılmışsa üst bölümde bulunan figürler daha önemli bir konuma sahiptir. Büyük çocuklar duygusal yerleşimi kullanmazlar (Batu, 2012: 85-86).

Aile bireylerinin konumları

“Bu boyut, aile bireylerinin ilişkilerinin, paylaşımlarının ve iletişimlerinin önemli ipuçlarındandır. Birbirine yakın veya dokunarak çizilen aile bireylerinin yakın ilişki içinde oldukları düşünülmektedir. Aileden uzak çizilen bireylerin ise aileyle olan ilişkilerinde problem yaşadıkları, birliktelik sağlayamadıkları düşünülmektedir. Aileden uzak çizilen bireylerin sayfanın hangi tarafına çizildikleri ve hangi yöne baktıkları önemlidir. Çocuğun sayfanın solunda sol tarafa bakarken çizdiği (genelde anne- baba olmaktadır) kişiler ile arasında bir bağımlılık söz konusu olabilir. Sayfanın sağında ve sağ tarafa bakarken çizdiği kişinin (genelde çocuğun kendisi olmaktadır) aileden

uzaklaşma, bireyselliğini kazanma ihtiyacı içinde olduğu düşünülmektedir. Genellikle ergenlik döneminde rastlanan bu tür çizimler önemli ipuçları vermektedir” (Bahçıvan-Saydam, 2004: 114).

Burns’un 1982 yılındaki çalışmasına göre çizilen aile bireylerinin(özellikle babanın) çocuğa karşı duruş pozisyonu çocuğun sosyal kendilik algısı üzerinde etkili olmaktadır (Bahçıvan-Saydam, 2004: 114). Resimde çizilen figürlerin yerleştirilme şekli psikodinamik yorum açısından da öneme sahiptir. Örneğin çocuk kendisini kime yakın çizmişse günlük yaşamında kendini onun yanında güvende hissetmektedir.

Aile bireylerinin boyutu

Çizilen bireylerin boyutları çocuğun gözünde ne kadar önemli olduklarını gösterir. Çocuk otoriter hissettiği kişiyi daha büyük görür. Çocuk resimlerinde çoğunlukla baba daha büyük çizilir. Eğer anne babaya göre daha büyük çizilmişse annenin daha otoriter ya da daha önemli olduğunu göstermektedir. Resimde çocuk kendini küçük çizerse kendini önemsiz hissettiğini ifade eder. Çocuklar figürlerin büyüklüğü günlük yaşamdan çok duygularının yansımasıdır.

Aile bireyleri normalde gerçek sahip oldukları boy oranlarıyla çizilmelidir. Çocuk aile içinde çatıştığı kişileri aile boy oranısına uymayacak şekilde küçülterek sayfanın en arkasına atabilir, çok çirkin çizebilir ya da kol, bacak gibi bazı öğelerini eksik bırakır (Altinköprü, 1999: 189).

“Çocuklar ile içinde güçlü buldukları, özdeşim kurdukları, otoriteyi temsil eden kişiyi ilk bakışta göze çarpacak şekilde büyük çizerler. Bazı çocuklar kendilerini birinci sırada ve diğerlerinden daha büyük çizerler. Bu çocuklar ebeveynleri tarafından bireyselliklerinin kabul edilmesi, desteklenmesi ihtiyacı duyan çocuklar olmaktadır. Çok küçük veya en son çizilen aile bireyi çocuğun önemsemediği, varlığından rahatsızlık duyduğu kişi olabilir. Çizimlerde yer almayan kişi genelde çocuğun kıskandığı, çatışma yaşadığı kardeşi olmaktadır” (Bahçıvan-Saydam, 2004: 115).

Çocuğun kendini çok küçük çizmesi benlik algısının düşüklüğünü, kendini herkesten büyük çizmesi yüksek benlik algısı anlamına gelebilir. Çocuk kendini ayrı yere veya en sona çizmesi ise bir problem göstergesi olabilir.

Aile resminin sayfadaki konumu

“Dikey çizilen insan resimleri sayfanın sol tarafında yer alıyorsa regresif, bağımlı bir yapı söz konusudur ki bu daha çok annesine bağımlı çocuklarda görülür. Buck’a göre figürün sol tarafa yerleştirilmesi duygusal doyum arayan kimselerde görülmektedir. Machoover’a göre figürleri sol tarafa yerleştirmek ben-merkezci bir kişiliğin, sayfanın sağ tarafına yerleştirmek çevre-merkezli bir kişiliğin göstergesidir” (Di Leo, 1983: 14).

“Sayfanın sağına çizilenler bireyselleşme, gelecekle ilgili kendine hedef belirleme ile ilgilidir. Üste çizilen resimler gerçekleri değerlendirmede, iç görü eksikliği, olaylar karşısında yaşına uygun olmayan tepkileri vurgulamaktadır. Alta kaydırılmış çizimler ise yetersizlik, kendine güvensizlik, depresif özellikler ve içe dönüklük ile ilgilidir” (Bahçıvan-Saydam, 2004: 112).

“Figürlerin sayfaya yerleştirilmesiyle ilgili genel kanı sayfanın üst kısmına yerleştirilen figürler iyimserlik ve fanteziyi öne sürerken, kenarlara ve sayfanın aşağısına çizilen küçük figürlerin yetersizlik, güvensizlik ve depresyonun dışa vurumu olduğudur. Buck’a göre figürün orta hattan uzakta ve sol tarafa yerleştirilmesi duygusal doyum arayan atılgan kişilerde görülmektedir. Machover figürleri sol tarafa yerleştirmenin ben-merkezci bir kişiliğin, sağ tarafın ise çevre-merkezli bir kişiliğin göstergesi olduğunu savunmaktadır. Bolander ise 1974 yılındaki çalışmasında; sayfanın üst kısmını gelecek, ortasını bugün ve alt kısmını geçmiş olarak yorumlamaktadır” (Di Leo, 1983: 14).

Aile Üyelerinden Birinin Eksik Çizilmesi

“Anne veya babanın çizilmediği resimlerde boşanma, parçalanmış aileyi; kardeşin bulunmaması ise onunla problemler yaşandığını, onu kıskandığını ya da sevmediğini gösterebilir” (Çankırlı, 2012: 250).

Aile Üyeleri Arasına Nesnelere Çizilmesi

Anne ile babanın arasına her hangi bir nesnenin çizilmesi ikilinin geçimsizliğine, anne baba ile çocuk arasına ağaç, yol, köprü, dere vb. engel çizilmişse anne baba ilgisizliğine dikkat çekmektedir (Çankırlı, 2012: 250). Ayrıca aile bireyleri ile kendi arasına çizgi, duvar, masa, sandalye vb. nesnelere koyarak ayırabilir. Aile üyeleriyle

kendi arasına bıraktığı bu nesnelere çocuğunun kendini aileden soyutlamasının belirtisi olabilmektedir (Çankırılı, 2012: 291).

Annenin Elinden Tutan Küçük Çocuk

Resimde annenin elini tutan küçük bir çocuk var ve resmi çizimde kendini uzakta çiziyor, arkası dönük veya resimde hiç kendini çizmemişse ciddi bir kardeş kıskançlığı belirtisi olabilir. Ya da küçük bir çocuk anne kucağında ve annesinin memesini emiyor, büyük çocuk onları izliyorsa yine kardeş kıskançlığı göstergesi olabilmektedir. Bu durum ailede ayırım yapıldığı, ilgisizlik ve sevgi eksikliği anlamına gelebilir (Çankırılı, 2012: 251).

2.8. Bir İnsan Çiz Testi

“Bir Adam Çiz Testi” 1926’da Goodenough tarafından zeka testi olarak geliştirilmiştir. Standartlaştırılmış ilk resim testi olması açısından önemlidir. 4-12 yaş aralığındaki çocuklara uygulanan bir testtir. Goodenough’ın görüşleri, 1948 yılında Buck, 1949 yılında Machover ve diğer araştırmacılar tarafından da aynen savunulmuştur. Bu konuda çok sayıda çalışma yapılmış olup 20.yy’ın başlarında insan figürü çizimleri birçok yansıtmacı resim çalışmasında kullanılmıştır. Araştırmaların sonuçlarına göre çocukların yaptığı insan resimleri hem kendilerini hemde çevreleriyle ilgili önemli bilgiler vermekte ve diğer insanları algılayışlarını yansıtmaktadır. Çocuk resimleri zekayı değerlendirmede kullanılmaktadır. Ayrıca araştırmacılara göre çocuk resimleri gelişmenin ve kişilik özelliklerinin belirleyicisidir (Malchiodi, 1998: 27).

Karen Machover’in geliştirdiği çocukların kişiliğini ve duygusal durumunu anlamada kullanılan bir testtir (Saydam, 2004: 111). Machover’in çalışması, psikanalitik yaklaşımın savunucularının ortaya koyduğu beden imgesi kavramına dayanmaktadır. Bunlara göre, beden imgesi çeşitli bedensel, organik, fizyolojik duyuların ve kişisel yaşantıların örüntüleriyle oluşan bir bütündür. Çocuklar bir insan resmi çizerken kendi bedenleriyle ilgili izlenimlerini çizimlerinde yansıtır. Bu sebeple resimler, bilinçaltının simgelerini içeren rüyalar gibi yorumlanır (Akkoyun, 1994: 205).

Harris- Goodenough Bir İnsan Çiz Testi Türkiye’de ilkin 1971 yılında Uçman tarafından okul öncesi çocukları üzerinde kullanılmıştır. Daha sonra 1979 yılında

Kağıtçıbaşı tarafından uygulanmıştır. Önen tarafından 1988 yılında ise puanlama bölümü çevrilmiştir. 1995 yılında Özgüven tarafından Harris' in geliştirdiği formla ilgili temel kavramlar, uygulama ve puanlama ilkeleri, ham puanları standart puana çevirme yöntemlerini belirten 'Harris- Goodenough Bir İnsan Çiz Testi El Kitabı' hazırlanıp sunulmuştur. (Özgüven, 2011; Akt. Halmatov, 2015: 39)

Çocuğun çizdiği insan resmi incelendiğinde resmi çizenin bütün kişiliği hakkında bilgi edinmek mümkün olabilir. Örneğin Güvensiz bir çocuğun resmi, kompozisyon, figür ve renk açısından karşılaştırıldığında özgüveni olan bir çocuğun resminden çok daha farklıdır. Özgüveni olmayan çocuk, yer ve gök çizgisi çoğunlukla kullanmaz ve genellikle kâğıdın çok küçük bir bölümüne zayıf çizgiler çizer. (Yavuzer, 2014: 14; Altinköprü, 1999: 169).

Bir İnsan Çiz Testi anlaşıldığı gibi sadece çocuğun zihinsel gelişimi hakkında bilgi vermemektedir. Ayrıca ruhsal durumu hakkında da bilgi vermektedir. Örneğin bu test ile çocuğun korkuları, benlik algısı, saldırganlık düzeyi gibi pek çok konuda önemli bilgiler elde edilebilir. Gudinaf, Venger ve Di Leo çocukların resimlerini değerlendirirken resimdeki izlenimi önemsemişlerdir. Resimde çizilen yüz ifadesi çocuğun sahip olduğu duygu durumunu birebir yansıtmaktadır. Resimdeki yüz mutlu ise çocuk mutlu, resimdeki yüz üzgün ise çocuk üzgündür. Yüz şaşkın ise güvensizlik ve kaygı belirtisi olabileceği, farklı yöne bakması veya görünmemesi ise içe kapanıklık, kaçınma düşünülmelidir. Yüz kızgınsa saldırganlık, memnuniyetsizlik vardır. Eğer yüz itici veya tiksindirici ise asosyallik ve karşı gelme eğilimini yansıtmaktadır (Halmatov, 2015: 40).

Bir Adam Çiz Resminde Ayrıntılar

Marvin Klepsch ve Laura Logie'nin, Çocuklar Çizer ve Anlatır adlı yapıtlarında, çizimlerin büyüklüğü, abartmaları ve eksik bırakılmaları olmak üzere üç açıdan psikolojik olarak yorum getirmişlerdir.

Büüklük ve Küçüklük:

Sayfanın tamamını kaplayan büyüklükteki resimler çoğunlukla iç kontrolü zayıf saldırgan çocukların çizimleridir. Hiperaktif çocuklar da sayfanın tamamını kontrolsüz bir biçimde kullanırlar. Bazı durumlarda çekingen çocuklar da geniş figürlere yer vermekte, daha güçlü olabilme arzularını bu yolla dile getirmektedirler. Korkak,

çekingen, içedönük çocukların çizimlerinde çoğunlukla birkaç santimetre büyüklüğündeki figürler görülür. Küçük boyut, güvensizliklerinin simgesidir. Ender olarak saldırgan çocuklar zayıf benlik imajı içinde küçük figürlere yer vermektedir (Yavuzer, 2014: 18).

Abartılı Çizgiler:

Bazı çocuklar figürlerin beden parçalarını abartılı ya da kalın çizerken bazıları ise tam tersi beden parçalarının üzerinde durmadan, ayrıntıya yer vermeden çizimlerini yapabilmektedirler. Bu şekilde çizilen beden parçası çocuğun iç dünyası hakkında bilgiler vermektedir (Yavuzer, 2014: 19). Çok ince çizgiler güvensizlik ya da çekingenlik işareti olabildiği gibi bir saldırganlığın telafisi anlamını da taşıyabilmektedir. Topluma katılmakta zorluk çeken ama sosyalleşme istemi olan kişiler, yüz hatlarını bastırarak çizebilmektedirler (Altınköprü, 1999: 169).

Eksik Bırakılan Çizgiler:

Çocuk resimlerinde eksik bırakılan beden organları bize çocuğun eksik bıraktığı kısımla ilgili endişesini ya da yakından ilgilendiğini ima eder (Yavuzer, 2014: 20).

Baş Çiziminin Yorumu:

Akıl ve bilgeliği temsil eder. Kendisini zihinsel olarak yetersiz gören çocuklar, vücuda göre orantısız, çok büyük ya da küçük baş çizerler. Çizilen büyük baş genellikle daha başarılı ve yetenekli olma arzusu içinde bulunan çocuklar tarafından çizilmektedir (Anastası, 1957: 616; Yavuzer, 2014: 19). Başın, gövdeye oranla uygun büyüklükte yapılması, zekâ ve yetenekler açısından kendini yeterli görme belirtisi olarak kabul edilebilmektedir. (Saydam, 2004: 116; Altınköprü, 1999: 171). Kafanın çok küçük çizilmesi entelektüelliğe çok önem verilmediğine ve zihinsel olarak yetersizliği belirtir.

Saçların Yorumu:

Çocuk resminde saç bastırarak boyamışsa kendini fiziksel olarak güçsüz görmektedir ve fiziksel gücü arzu etmektedir. Ebeveynin saçının bastırılarak boyanması ise otorite kurma ve aile içinde söz sahibi olma isteğini belirtebilir (Çankırılı, 2012: 227).

Ağız Çiziminin Yorumu:

Ağzın iletişim aracı olma sebebiyle önemi fazladır. Genel olarak ağzın çizim şekli beslenme sorunlarının, konuşma bozukluklarının, alkolizmin ve sözel sadizmin gizil bir ifadesi olabilmektedir (Akkoyun, 1994: 206). İyi belirtilmiş, açık konuşuyormuş gibi çizilen ağız insanlarla ilişki kurma isteğini; kapalı, dar, küçük bir ağız ise insanlarla ilişki kurmaktan çekinmeyi göstermektedir (Altinköprü, 1999: 172). Ağzın açık ve dişlerin belirgin olarak çizilmesi sözel saldırganlığın belirtisidir. Alaycı ağız negatif tutuma; belirgin dudakların çizilmesi seksüelliğe yorumlanır. Ağzın olmayışı negatif tutuma, kaçınmaya işaretler. Duygularını dile getirmede sıkıntı çeken veya dile getirmek istememe belirtiside olabilir (Stepanov, 2004: 96). Dil ve konuşma sıkıntısı olan çocuklar, kalın çizgilerle büyük ağız çizebilmekte ya da bu kısmı boş bırakabilmektedirler. Başkalarına bağımlı çocuklarında resimlerinde ağız alanına saplandıkları görülmektedir (Yavuzer, 2014: 19). Kızgınlığını küfür, kötü söz ile ifade etme eğiliminde olan çocuklar, açık içi siyah boyanmış ağız çizerken insanlarla konuşmaktan kaçınan çocuklarda ağız düz bir şekilde çizilmektedir (Saydam, 2004: 117).

Göz Çiziminin Yorumu:

Gözler dış dünyayla kurulan en büyük görevi yüklenmekte ve insanın dışa açılan penceresi olmaktadır (Altinköprü, 1999: 171). Görmenin dışında duygularıda temsil eder. Büyük çizilmiş gözler dünyayı algılamaya açık olmayı, küçük veya kapalı gözler ise dünyayı dışlamayı göstermektedir. Görmeye bağlı öğrenme sorunu olan çocuklar, gözbebeği olmayan boş ve anlamsız gözler çizmektedir (Akkoyun, 1994: 206; Yavuzer, 2014: 19). Gözlerin yuvarlak çizilmesi bazen korkunun göstergesidir. Büyük göz tedirginliği, kaygıyı ve yardım ihtiyacına işaretler. Nokta ve çizgi şeklindeki gözler 'içsel' ağlama yasağına işaretler. Olumsuz duygu ve üzüntülerini gizleme belirtisidir. Göz resminin küçük nokta halinde olması, göz bebeğinin olmaması veya tamamen siyaha boyanması, asimetrik veya tek gözlü çizilmesi sinirsel ve dürtüsel sıkıntılara, olumsuzluğa ve korkulara işaretler (Venger, 2011: akt, Halmatov, 2015: 42). Okul başlama çağındaki çocuk göz yuvarlağı içine göz bebeği yerleştirmeyi unutursa, çocuğun kendi kişiliğinin farkında olmadığını, hem zihinsel hem de duygusal yönden geri kaldığını ifade etmektedir (Çankırılı, 2012: 228-229).

Burun Çiziminin Yorumu:

Burun genelde ağız ve gözle birlikte çizilir. Ben algısını ve öz güveni temsil eder (Çankırlı, 2012: 229).

“Astımlı çocuklar çoğunlukla bu solunun güçlüğünden kaynaklanan sorunları nedeniyle burun çizgilerini vurgulayarak ya da çok biçimde çizerler. Burunun çizilmemesi ise çocuğun güçsüzlüğünü göstermektedir. Bazı araştırmacılar için burun seksüel bir sembol olup, çocukların burnu dikkat çekici şekilde tuhaf veya büyük çizmesi, klinik gözlemede daha çok merak ettikleri cinsel konuları konuşabileceği bir yetişkin bulamaması ile ilişkili olduğunu savunmaktadır (Saydam, 2004. 117). Büyük, sivri, uzun, penisi anımsatır biçimli, dik açılı olarak çizilmiş her burun bir cinsellik belirtisi olabilmektedir” (Altınköprü, 1999: 172; Yavuzer, 2014: 19, 20).

Kulak Çiziminin Yorumu:

Kulaklar, çocuğun ve aile bireylerinin sosyal ilişkileri konusunda önemli ipuçları verebilmektedir. Kulak çizen bir çocuk bilinçli bir şekilde dinleme yapma becerisi kazanmıştır. Kulakların çizilmemesi eleştiriye çok maruz kaldığını ve artık duymak istemediğini, kulakların abartılarak büyük çizilmesi ise dinlemeyi sevdiğini, hoşlandığını gösteriyor olabilir (Çankırlı, 2012: 230). Kulakların görülmesi gerektiği durumlarda bile (kısa saçlı veya saçsız bir kafada) çizilmemiş olması, o kişinin sosyal ilişkilerinde problem yaşadığını, çevresiyle ilişkilerinin yetersiz olduğunu düşündürmektedir. Yavuzer’e göre (2014; 19), işitme sorunu olan çocuklar ve kendileri hakkında konuşulduğunu düşünen bazı kuşkucu çocuklar, kulak figürlerini abartarak çok büyük kulaklar çizebilmektedirler. Büyük ve abartılı kulaklar sosyal ilişki kurmakta arzulu olan ancak duyacağı eleştirilerden endişe duyan çocuklar tarafından çizilebilmektedir (Kaya, 2004: 127).

Diş Çiziminin Yorumu:

Genellikle baskıcı ortamda yetişen, ailesinden dayak yiyen ve kin tutan çocuklar, korktukları için dile getiremedikleri kızgınlıklarını resimlerinde ağızı açık, dişleri iri ve sıkılmış biçimde çizebilirler. Saldırganlık dürtüsüne sahip kavgacı çocuklar arkadaş edinmekte sıkıntı yaşarlar bu durum resimlerine yansır ve dişleri büyük çizebilirler (Çankırlı, 2012: 253).

Çene Çiziminin Yorumu:

Çenenin az çizilmesi sorumluluktan kaçan, kararsız, bazı ruhsal eksikliklerin giderilmesi gerektiğini belirtir. Çeneyi büyük yapan kişiler ise kuvvetli bir bağımlılık duygusuna ve başkalarına dayanma gereksinimli kişilerdir. Köşeli çizilen çene, güçlenme, istek ve dileğin bir belirtisi sayılabilir (Saydam, 2004: 118; Altınköprü, 1999: 173). Baş kısmının yorumlanması çene ile sonlandırılmalıdır. Özetle köşeli veya geniş çizilmiş çene, çocuğun sürekli başkalarından destek bekleme ve başkalarına güvenme ihtiyacı olarak yorumlanabilir. Bazen güçlü olma isteğinin de bir belirtebilir (Altınköprü, 2003: 235).

Gövde Çiziminin Yorumu:

Dört altı yaş üzerindeki çocuk resimlerinde, birbirine paralel çizilen iki çizgiden oluşan gövdenin görülmesi, çocuğun bir çağdan diğerine geçemeyip, duraklaması veya önceki yaşama biçimine dönmesi olarak kabul edilebilir. Gövde resimlerini yorumlarken köşeli ve sert vücut hatlarının çizilmesi, saldırganlık dürtülerini; yuvarlak ve yumuşak hatlara sahip gövdelerse yumuşak, insancıl duyguların varlığını belirtir. Sert vücut hatları ile çizilen kişilerin yaşadığı sorunları çoğunlukla fiziksel şiddet kullanarak çözmeye çalıştığı görülmektedir (Saydam, 2004: 119; Altınköprü, 1999: 173, 174).

Boyun Çiziminin Yorumu:

Dört beş yaşlarındaki çocuklar resimlerinde çoğunlukla boyun çizmezler bu durum sık görülür ve normaldir. Yaşın ilerlemesine bağlı olarak boyun artık çocuk resimlerinde yerin alır. Bazı durumlarda ise çocuğun yaşına rağmen boyunun çizilmemesi duygusal bir geriliğe işaret sayılabilir.

Boyun, ilk olarak dürtü kontrolü konusunda ipuçları vermektedir. Resimde boynun çizilmemesi, duygusal geriliğe, tinsel olgunlukta önemli kayıpların bulunduğunu yansıtabilirken, boynu çizilmeyen bireyin öfke kontrolünde ciddi problemler yaşadığı görülebilmektedir (Saydam, 2004: 118). Resimlerde boynun çizilmeyişi affektif geriliğe ve psikolojik olarak olgunluk eksikliğini ifade eder. Boynu vücuttan açık bir şekilde ayrı çizenler genellikle şizoid tipe sahiptirler. İçgüdülerini akılları ile denetlemeyi daha öğrenememiş çocuklar bu nedenle resimlerinde boynu pek çizmezler (Şahin, 2006: 107). Boynun abartılı çizilmesi, dik yakalarla desteklenmesi,

içe kapalılığı, denetim eksikliğini, tedirginliği gösterir (Altınköprü, 1999: 173). İnce, uzun olarak çizilen boyun, o kişinin istek ve arzularını bastırma eğiliminde, kendini sürekli denetleme, kontrol etme ihtiyacında olduğunu düşündürmektedir. İnce, uzun çizilen boyuna daha çok kontrolcü, kuralcı ebeveyne sahip olan çocuklarda karşılaşılmaktadır (Saydam, 2004: 118).

Kol ve El Çizimlerinin Yorumu:

Kollar ve elleri dünyayı tanıma, nesnelere kullanma ve onlarla başa çıkabilme için gerekli organlar olduğu için önemlidirler. Kollar uzun çizilmişse, hele ki dışarı doğru çizilmişse dış dünyaya uzanmaya, tutkuları ve aşırı istekleri belirtmektedir. Kolların yana açılması, insanlarla yakın ilişkiler kuran kişilerin resimlerinde görülebilmektedir. İnsanlarla ilişki kurmakta zorlanan, çekingen kişiler ise kolları gövdeye birleşik olarak çizmektedirler (Saydam, 2004: 119; Altınköprü, 1999: 175). Zayıf, ince ve kısa kollar kendine güveni olmayan ve ezik kişilere özgüdür. Ayrıca zeka yetersizliği olanlarda bu tarz çizimler yaparlar. Kolların olmayışı gücünü tamamen kaybetmiş, kendini çaresiz gören depresif tiplerde görüldüğü gibi saldırganlığını bastırmaya çabalayan kişilerde gözlenir (Altınköprü, 1999: 175). Ayrıca ağır depresyon ya da şizofrenik kişilerin çizimlerinde de kolların unutulduğu görülür. Suçluluk duygusu içinde bulunan veya sosyal ilişkileri az olan çocukların resimlerinde, ellerin cepte, vücudunun arkasında, eldivenli ya da bir eşyanın siperinde gizlendiği görülebilir (Altınköprü, 1999: 175). Tırnaklarını yiyen küçük kızların yaptıkları resimlerde genellikle eller saklı çizilir. Ellerin ihmali güvensizliği, çevreye uyumda zorluk çekmeyi simgelerken, yumruk halinde çizilmiş eller saldırganlık dürtüsünün belirtisi olabilmektedir (Kılıç, 2002: 69). Aşırı büyük çizilen kol ve eller güç ve kontrolün ifadesidir. Ellerin unutulması sosyal ilişkilerde güvensizliği, saldırganlığı veya mastürbasyon yapmaktan duyulan rahatsızlığın nedeni olabilmektedir (Saydam, 2004: 120).

Parmakların Yorumu:

Bazı çizimlerde parmakların bütün detaylarıyla çizildiği, parmak boğumlarından, tırnaklarına dek tek tek gösterildiği olabilir. Bu durum son derece önemli bir bulgu olup resmi yapanda saldırganlığın, bir saplantı ve zorunlu fikir halinde bulunduğunu, bunu belli etmemek için kendi üzerinde etkili bir özdenetim uyguladığını göstergesi olabilir.

Normal kişilerin çiziminde, eller normal büyüklükte ve parmaklarda elle orantılı çizilir. Parmakların sayısı beş taneden fazla ise isteklerde aşırılığı, beşten az sayıda parmak varsa istek ve arzulardan uzaklığının bulunduğunu söyleyebiliriz. Jung' un analitik psikoloji kuramında kolektif bilinçaltındaki anlamına bakıp uzun çizilen tırnakların saldırgan kişilik özelliği olduğu söylenebilir (Çankırılı, 2012: 235).

Ayak Ve Bacak Çizimlerinin Yorumu:

Ayakların çizimi kişinin nereye ve nasıl bastığını gösterir. Bazıları bastığı yeri bilmeyi, kendini güvenceye almak için ayağının altına bir çizgi çizme gereğini duyarlar. Büyük ayakların çizilmesi kendine güven duyma isteğinin, ayakların olmayışı ise çocuğun kendini yarımsız ve güvensiz hissetmesinin bir simgesidir (Yavuzer, 2014: 19, 20). Bacakların çizimi genellikle kişinin içine düştüğü güçlükleri ve çatışmaları yansıtmaktadır. Yaşama sevincini kaybedip, çökmüş kişilerin bacak çizimlerinde zorlandıkları belirlenmiştir (Altınköprü, 1999: 176). Bacaklar ve ayakların olmaması, o kişinin kendi ayakları üzerinde durup, yaşamını kontrol edemediğini başkalarının desteğine ihtiyacının olduğunu işaret edebilir. Uçları iki yöne bakar şekilde çizilmiş ayaklar, kararsızlık, tereddüt ve ikilemde kalmayı işaret etmekte olup, çizen kişinin, geleceğe yönelmek ve büyümekle, çocuk olarak kalma konusundaki ikilemini yansıtmaktadır. Sağa dönük olarak çizilen ayaklar, geleceğe yönelme, kendine hedef belirlemeyle ilişkili olabilmektedir. Sola dönük ayaklar ise geçmişe yöneliminin olduğuna işaret eder (Çankırılı, 2012: 236). Çocuk resimlerinde dizleri gösteriyorsa bağımsızlık isteğini, özerk yaşamaktan hoşlandığını söyleyebiliriz.

Elbise Çiziminin Yorumu:

Giysi kişinin toplumsal görünümünü yansıtır. Kişinin nasıl görünmek istediğini resimdeki giysisinden belirleyebiliriz. Çizenin elbiseyi en ince ayrıntısına kadar çizmesi, onun elbiseyle ilgili bir özentiliğin, kendini beğenmişliğin, dış görünüme aşırı önem vermenin varlığını ya da dışa dönüklüğü gösterir. Elbise üzerinde çok fazla durulmaması, vücutla ilgili bir önemsemenin, kendine aşırı değer vermenin varlığından söz edilebilir (Altınköprü, 1999: 177). Yukarıdan aşağıya doğru yapılan düğmeler genellikle bağımlılığı, çocuksuluğu, uyum eksikliğini, göbek ortasında tek bir düğme anneye kuvvetli bir saplantının varlığını, sıkı sıkı iliklenmiş düğmeler ise çizenin bir şeyler sakladığı konusunda ipuçları verir. Erkek resimlerinde ki kravat seksüel bir

semboldür. Kadınsı davranışlara sahip ya da cinsel güçte yetersiz olan erkekler; abartılı geniş, uzun, dalgalanan kravatlar çizerler (Altinköprü, 1999: 177- 178; Saydam, 2004: 120).

Cinsel Organların Yorumu:

Cinsel organlar mahremiyeti sembolize etmesinden dolayı çocuk resimlerde yer almaz. Mahremiyet olarak algılanmadığı; anne babanın evde çıplak dolaştığı, çocukla birlikte banyo yapan ailelerde çocukların cinsel organları çizmekte sakınca görmedikleri araştırmalarca ortaya konmaktadır. Cinsel organlar çocuk resimlerde çok az görülür. Buna rağmen çocuk resimlerinde cinsel organlara yer verilmesi saldırganlığın belirtisi olarak düşünülebilir. Cinsel organları sıklıkla resimlerinde belirten çocukların aşırı bir bedensel kaygıya sahip oldukları ve dürtü kontrolünde zorluk yaşadıkları görüşü savunulmaktadır (Çankırılı, 2012: 254).

Resimlerdeki Bazı Detaylar

- Düğme, fermuar, atkı v.b. kapatan detayların çok kullanılması yasak ve gizemin belirtisi olabilir. Silahın her türü, elinde çizdiği sopa dahi bir saldırganlık belirtisine işaretler.
- Sigara, içki şişesi, enjektör ve dövmenin çizimlerde yer alması asosyalliğe işaret eder.
- Kıyafetlerdeki, saçtaki detaylar ve her türlü süslemeler gösterişi seven, ön planda olmak isteyen çocuk çizimlerinde görülür.
- Resimde kan, yara ve şekil bozuklukları bulunuyorsa bu ruhsal sorunlara işaretler.
- Ergen birinin resimlerinde oyuncak çizmesi, balon v.b. bulunması olgunluk yaşının gecikmesini gösterir (Halmatov, 2015: 46).

BÖLÜM 3: YÖNTEM

Araştırmanın yöntem bölümünde; araştırmanın modeli, evreni ve örnekleme, verilerin nasıl toplandığı, verilerin çözümü ve yorumlanması bulunmaktadır.

3.1. Araştırma Modeli

İstanbul ilinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde eğitim alan özel gereksinimli çocuklar ile özel okulda eğitim gören normal gelişim gösteren çocukların algı ve sorunlarının karşılaştırılmasını “Aile Çiz Testi” ve “Goodenough-Harris İnsan Çiz” testi ile açıklamaya yönelik durum çalışması modelinde, betimsel bir çalışmadır.

Bu araştırma, 4- 14 yaş arasındaki özel okulda eğitim gören normal gelişimli çocuklar ve özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde eğitim alan özel gereksinimli çocukların duygularını resme yansıtma açısından farklılık gösterip göstermediklerini tespit etmeye yönelik karşılaştırma türü ilişkisel tarama modeline dayalı betimsel bir çalışmadır. Araştırmada bağımsız değişken olarak/normal gelişimli olmaları ve özel gereksinimi olma durumları alınırken, bağımlı değişken olarak ‘Aile Çiz Testi’ ve ‘Goodenough- Harris Bir İnsan Çiz’ testi puan düzeyleri alınmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini İstanbul Bayrampaşa İlçesinde Meb’e bağlı bir özel okul ve bir rehabilitasyon merkezi’nde eğitim alan 4- 14 yaş arası öğrenciler oluşturmaktadır.

Bayrampaşa ilçesi ve bu ilçede bulunan eğitim kurumlarının seçilmesindeki sebep ikamet ettiğim adresten ötürü ulaşamadaki kolaylıktır. 4- 14 yaş çocuklarının seçilmesinin sebebi ise “Aile Çiz Testi” ve “Goodenough-Harris İnsan Çiz” testinin uygulandıkları yaş aralıklarından kaynaklanmaktadır

Bu evrene uygun örneklem olarak ise bu iki kurumda eğitim alan otuzar kişilik öğrenci grupları oluşturmaktadır. Öğrenciler arasından tesadüfî örnekleme (random) yöntemiyle seçilen, 60 öğrencinin yapmış olduğu resimler değerlendirilmeye alınmıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Çocuklara ait demografik özellikleri (yaş, cinsiyet, kardeş sayısı, kaçınıcı çocuk olduğu gibi) belirlemeye yönelik sorular bulunmaktadır. Araştırmacı tarafından geliştirilmiş olan bu form 21 soruluktur (EK: 1).

Goodenough- Harris Bir İnsanÇizTesti: Deneysel olarak ilk çalışma 1926 yılında Goodenough tarafından yapılmış olup çocukların yaptığı çizimlerin onların bilişsel becerilerini ve gelişimlerini yansıttığını ortaya koymuştur.

Goodenough, zekâ yönünden ileri düzeydeki çocukların çizimlerinde daha fazla gerçekçi detayların yapıldığı varsayımı doğrultusunda ‘Adam Çizme Testi’ ve bilişsel puanlama sistemini geliştirmiştir

Dünya genelinde yapılan çalışmalar ve öneriler doğrultusunda Goodenough ve Harris (1963) bu sisteme yönelik ciddi revizyonlar gerçekleştirmişlerdir. Goodenough-Harris (GH) puanlama sistemi gelişim olgunluğunun değerlendirilmesine yönelik insan figürü çizimlerinin niteliksel olarak incelenmesi amacıyla geliştirilmiştir. Bu yenilikle birlikte testin adı Goodenough-Harris Çizim Testi olmuştur. 144 kriterden oluşan bu test erkek ve kadın figürleri için ayrı ayrı ele alınmış olup erkek figürü çizimi için 73, kadın figürü çizimi için 71 kriter den oluşmaktadır. Kriterlerin puanlanmasının doğru yapılması için 32 sayfalık ayrıntılı bir açıklama listesi mevcuttur. Goodenough-Harris Bir İnsan Çiz Testi’ne yönelik oldukça yüksek güvenilirlik katsayıları belirlenmiştir. Geçerliliği için ise orta düzeyde katsayılar elde edilmiştir.

Testin güvenilirliği Pearson Momentler çarpımı tekniği ile hesaplanan değişmezlik katsayıları. 91 ile. 98 arasında bulunmuştur. Testin farklı uzmanlar tarafından ayrı ayrı puanlanması sonucu elde edilen puanlar arası korelasyon katsayıları .80’dir. testin geçerliliğinde ise başka zeka testleri ile olan korelasyon katsayıları. 50’nin üzerinde bulunmuştur. Türkçe normların da ise alt, orta ve yüksek sosyoekonomik düzeylerden, 7, 8, 9 yaşında toplam 180 çocuğa uygulanan ‘erkek’ ve ‘kadın’ alt testleri üzerinde elde edilen puan ortalamaları ve standart sapma değerleri verilmiştir. Varyans analizi ile saptanan yaş, cinsiyet ve sosyoekonomik düzeyler arasındaki çizim farklılıklarının. 05 anlam seviyesinde olduğu bulunmuştur (Öner, 2008; akt. Binici, 2014: 117).

Goodenough – Harris Bir İnsan Çiz Testi' nin açıklaması çocuğa sözlü olarak yapılır. Ve çocuğa bir adam resmi çiz denir. Testin puanlaması yanıt anahtarına bakılarak yapılır. Resimde çizilenlere bakılıp nitelik yanıt anahtarına uygunsa '1' puan verilir. Toplam puanda elde edilen sayıların toplanmasıyla elde edilir. Toplam puan "3" ile çarpılır. "3" olarak kabul edilen temel yaşa eklenir.

Aile Resmi Kriterleri: Literatür ve yapılan araştırmalar incelendikten sonra araştırmacı tarafından 15 maddeden oluşan 'Aile Resmi Kriterleri' oluşturulmuştur. Çocuklara kendi ailelerinin yer aldığı bir resim çizdirilmiş ve kriterlerde yer alıp almama durumuna göre resimler değerlendirilmiştir (EK: 2).

Uygulama

Araştırmanın uygulama kısmı aşağıdaki gibidir;

Normal gelişim gösteren çocukların Kişisel Bilgi Formu araştırmacı tarafından rehber öğretmen ve çocuklarla bireysel görüşme ile doldurulmuştur.

Özel gereksinimi olan çocukların Kişisel Bilgi Formu araştırmacı ve kurumdaki psikolog tarafından aile ve çocuklarla yapılan bireysel görüşmelerde tek tek sorularak doldurulmuştur.

Goodenough- Harris Bir İnsan Çiz Testi her çocuğa araştırmacı tarafından bireysel olarak uygulanmıştır. 5'er kişilik çocuk gruplarına A4 ebatında dosya kâğıdı ile kurşun kalem dağıtılmıştır. Boya kalemleri verilmemiştir. Aşağıdaki yönergeler verilerek çocuklardan bir tane insan resmi yapmaları istenmiştir.

"Bugün bir insan resmi çizmeni istiyorum. En iyi resminizi çizin, acele etmeyin ve çizebildiğin kadar güzel olsun, her şeyini çiz. " şeklindedir. Çocuk kız mı erkek mi diye sorunca ya da büyük mü çizeyim küçük mü sorularına 'Ben sadece insan çizmeni istedim ne yapacağına sen karar ver.' denilmiştir.

Aile resmi çocuklara çizdirilmeden önce ailenin ne demek olduğunu bilip bilmedikleri sorulmuş ve aile konusu üzerine kısa bir bilgilendirme yapılmıştır. Her çocuğa A4 ebatında aynı boyutta bir dosya kağıdı ve 12 renkten oluşan aynı boya takımları verilmiştir. Kurşun kalem verilmemiştir. Çocuklardan ailelerinin resmini çizmeleri istenmiştir. Çocuğa nasıl istiyorsa öyle çizmesi gerektiği söylenmiştir. Çocuk kimi çizeceğini sorusuna 'AİLENİN RESMİNİ ÇİZ.' diye tekrarlanmış; kimi ve neyi

çizeceği konusunda tamamen özgür oldukları bilgisi verilir kimler olduğu hatırlatılmamış. Resim bittikten sonra resimdeki her figürün kim ya da ne olduğu sorularak üzerine yazılmıştır

3.4. Veri Çözümleme Teknikleri ve Yorumlama

Verilerin toplandıktan sonra Bir İnsan Çiz Testi puanlamaları Goodenough-Harris adam çiz testi puanlama cetveline göre yapılmıştır. Aile Çiz Testleri'nin değerlendirilmesi araştırmacı tarafından hazırlanan (Ek: 2) her bir kriter için ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Elde edilen verilerin istatistiksel analizlerinin yapılması amacıyla da bilgisayara girilmiştir.

Araştırmada elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 22.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistiksel yöntemleri olarak sayı, yüzde kullanılmıştır. Gruplu değişkenler arasındaki ilişki ki-kare analizi ile test edilmiştir. İki bağımsız grup arasında niceliksel sürekli verilerin karşılaştırılmasında t-testi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular %95 güven aralığında, %5 anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir. Ki- kare analizi; iki sınıflamalı (kategorik) değişken arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını test etmek için yapılmaktadır.

Araştırmanın amaçlarına uygun olarak aşağıdaki istatistiksel işlemler yapılmıştır:

Örnekleme alınan çocukların demografik değişkenlerinin (yaş aralıkları, cinsiyet, kardeş sayısı vb.)göre dağılımları yüzdeler olarak incelenmiştir.

Özel gereksinimi olan çocuklar ve normal gelişim gösteren çocukların çizdiği aile resimlerinin Aile Testi Kriterlerine bakılarak farklılaşp farklılaşmadığını bulabilmek için Bağımsız Grup t Testi yapılmış, ve yüzdeler olarak incelenmiştir.

Özel gereksinimi olan çocuklar ve normal gelişim gösteren çocukların Goodenough-Harris İnsan Çiz Testi puanlarının farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek için Bağımsız Grup t Testi yapılmıştır.

BÖLÜM 4: BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın bulguları kişisel bilgiler formuna ve aile testi kriterlerine göre bulgular olmak üzere iki başlık halinde sunulmuştur.

4.1. Kişisel Bilgi Formuna Yönelik Bulgular

Tablo 1: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Yaş Aralıklarına Göre Dağılımları

		Özel Gereksinimli		Normal Gelişim Gösteren	
		n	%	n	%
Yaş Aralıkları	(4- 7)	1	%3.3	10	%33.3
	(7- 9)	2	%6.6	12	%40
	(9- 12)	18	%60	5	%16.6
	(12- 14)	9	%30	3	%10

Tablo 1' e göre özel gereksinimli olanların yaş aralığında, 1'inin (%3.3) (4- 7), 2' si (%6.6) (7- 9), 18'i (%60) (9- 12), 9' u (%30) (12-14); normal gelişim gösteren çocukların yaş aralığı 10' u (%33,3) (4- 7), 12'sinin (%40) (7- 9), 5' i (%16,6) (9- 12), 3' ü (%10) (12- 14) yaş aralığında olduğu görülmektedir.

Tablo 2: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Cinsiyetlerine Göre Dağılımları

		Özel Gereksinimli		Normal Gelişim Gösteren	
		n	%	n	%
Cinsiyet	Erkek	18	%60,0	11	%36,7
	Kız	12	%40,0	19	%63,3

Tablo 1' de görüldüğü gibi özel gereksinimi olan çocukların 18'i (%60,0) erkek, 12'si (%40,0) kız; normal gelişim gösteren çocukların 11'i (%36,7) erkek, 19'unun (%63,3) kız olduğu görülmektedir.

Tablo 3: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Kardeş Sayısına Göre Dağılımı

		Özel Gereksinimli		Normal Gelişim Gösteren	
		n	%	n	%
Kardeş Sayısı	Tek Çocuk	3	%10,0	7	%23,3
	İki	17	%56,7	16	%53,3
	üç	5	%16,7	2	%6,7
	Dört Ve üstü	5	%16,7	5	%16,7

Özel gereksinimli olanların kardeş sayısı, 3'ünün (%10,0) tek çocuk, 17'si (%56,7) iki, 5'i (%16,7) üç, 5'i (%16,7) dört ve üstü; normal gelişim gösteren çocukların kardeş sayısı 7'si (%23,3) tek çocuk, 16'sının (%53,3) iki, 2'si (%6,7) üç, 5'i (%16,7) dört ve üstü olduğu görülmektedir.

Tablo 4: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Kaçınıcı Çocuk Olduklarına Göre Dağılımları

		Özel Gereksinimli		Normal Gelişim Gösteren	
		n	%	n	%
Kaçınıcı Çocuk Olduğu	Tek Çocuk	3	%10,0	7	%23,3
	Birinci	11	%36,7	7	%23,3
	İkinci	11	%36,7	12	%40,0
	Üçüncü	2	%6,7	1	%3,3
	Dört Ve Daha Sonraki	3	%10,0	3	%10,0

Özel gereksinimli olanların 3'ünün (%10,0) tek çocuk, 11'i (%36,7) birinci, 11'i (%36,7) ikinci, 2'si (%6,7) üçüncü, 3'ünün (%10,0) dört ve daha sonraki; normal gelişim gösteren çocukların 7'si (%23,3) tek çocuk, 7'si (%23,3) birinci, 12'si (%40,0) ikinci, 1'i (%3,3) üçüncü, 3'ünün (%10,0) dört ve daha sonraki olduğu görülmektedir.

Tablo 5: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Annelerinin Yaş Aralığına Göre Dağılımı

		Özel Gereksinimli		Normal Gelişim Gösteren	
		n	%	n	%
Anne Yaşı	26-31	4	%13,3	5	%16,7
	32-37	17	%56,7	14	%46,7
	38-43	8	%26,7	9	%30,0
	44 Ve üstü	1	%3,3	2	%6,7

Özel gereksinimli olan çocukların annelerinin yaş aralığı 4'ünün (%13,3) 26-31, 17'si (%56,7) 32-37, 8'i (%26,7) 38-43, 1'i (%3,3) 44 ve üstü olduğu görülmektedir; normal gelişim gösteren çocukların annelerinin 5'i (%16,7) 26-31, 14'ünün (%46,7) 32-37, 9'unun (%30,0) 38-43, 2'si (%6,7) 44 ve üstü yaş aralığında olduğu görülmektedir.

Tablo 6: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Babalarının Yaş Aralığına Göre Dağılımı

		Özel Gereksinimli		Normal Gelişim Gösteren	
		n	%	n	%
Baba Yaşı	26-31	3	%10,0	4	%13,3
	32-37	9	%30,0	9	%30,0
	38-43	9	%30,0	12	%40,0
	44 Ve üstü	9	%30,0	5	%16,7

Özel gereksinimli olan çocukların babalarının yaş aralığı 3'ünün (%10,0) 26-31, 9'unun (%30,0) 32-37, 9'unun (%30,0) 38-43, 9'unun (%30,0) 44 ve üstü; normal gelişim gösteren çocukların babalarının 4'ünün (%13,3) 26-31, 9'unun (%30,0) 32-37, 12'si (%40,0) 38-43, 5'i (%16,7) 44 ve üstü yaş aralığında olduğu görülmektedir.

Tablo 7: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Aile Gelir Durumuna Göre Dağılımı

		Özel Gereksinimli		Normal Gelişim Gösteren	
		n	%	n	%
Aile Gelir Düzeyi	1000-1500	7	%23,3	0	%0,0
	1501-2000	17	%56,7	5	%16,7
	2001 Ve üzeri	6	%20,0	25	%83,3

Özel gereksinimli olan çocukların ailelerinin gelir düzeylerine göre 7'si (%23,3) 1000-1500, 17'si (%56,7) 1501-2000, 6'sının (%20,0) 2001 ve üzeri olduğu görülmektedir; normal gelişim gösteren çocukların aile gelir düzeyleri ise 5'i (%16,7) 1501-2000, 25'i (%83,3) 2001 ve üzeri olduğu görülmektedir.

Tablo 8: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Aile Tipine Göre Dağılımı

Aile Tipi	Çekirdek	21	%70,0	25	%83,3
	Geniş	9	%30,0	5	%16,7

Özel gereksinimli olan çocukların aile tipine göre 21'i (%70,0) çekirdek, 9'unun (%30,0) geniş aile tipine sahip olduğu görülmektedir. Normal gelişim gösteren çocukların ailelerinin 25'i (%83,3) çekirdek, 5'i (%16,7) geniş aile olduğu görülmektedir.

Tablo 9: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Annelerinin Öğrenim Durumuna Göre Durumu

		Özel Gereksinimli		Normal Gelişim Gösteren		p
		n	%	n	%	
Anne Durumu	Okur Yazar Değil	6	%20,0	3	%10,0	X ² =24,01 7 p=0,000
	İlkokul	16	%53,3	2	%6,7	
	Ortaokul-lise	6	%20,0	8	%26,7	
	Üniversite	2	%6,7	17	%56,7	

Tablo 8' de görüldüğü gibi, Anne Öğrenim Durumu ile grup arasında anlamlı ilişki bulunmuştur ($X^2=24,017$; $p=0,000<0.05$). Özel gereksinimli olan çocukların anne öğrenim durumlarının 6'sının (%20,0) okuryazar değil, 16'sının (%53,3) ilkokul, 6'sının (%20,0) ortaokul-lise, 2'si (%6,7) üniversite; Normal gelişim gösteren çocukların anne öğrenim durumlarının ise 3'ünün (%10,0) okuryazar değil, 2'si (%6,7) ilkokul, 8'i (%26,7) ortaokul-lise, 17'si (%56,7) üniversite olduğu görülmektedir.

Tablo 10: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Babalarının Öğrenim Durumuna Göre Durumu

		Özel Gereksinimli		Normal Gelişim Gösteren	
		n	%	n	%
Baba Öğrenim Durumu	Okur Yazar Değil	1	%3,3	0	%0,0
	İlkokul	13	%43,3	1	%3,3
	Ortaokul-lise	15	%50,0	9	%30,0
	Üniversite	1	%3,3	20	%66,7

Özel gereksinimli olan çocukların baba öğrenim durumlarının 1'i (%3,3) okuryazar değil, 13'ünün (%43,3) ilkokul, 15'i (%50,0) ortaokul-lise, 1'i (%3,3) üniversite; normal gelişim gösteren çocukların baba öğrenim durumlarının ise 1'i (%3,3) ilkokul, 9'unun (%30,0) ortaokul-lise, 20'si (%66,7) üniversite olduğu görülmektedir.

Tablo 11: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Anne İle Babanın Birliktelik Durumuna Göre Durumu

		Özel Gereksinimli		Normal Gelişim Gösteren	
		n	%	n	%
Anne İle Babanın Birlikte Yaşama Durumu	Evet	29	%96,7	29	%96,7
	Hayır	1	%3,3	1	%3,3

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin birlikte yaşamalarına 29'unun (%96,7) evet, 1'i (%3,3) hayır; , normal gelişim gösteren çocuğa sahip ailerin 29'unun (%96,7) evet, 1'i (%3,3) hayır cevabı verdiği görülmektedir.

Tablo 12: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Anne Çalışma Durumuna Göre Durumu

		Özel Gereksinimli		Normal Gelişim Gösteren	
		n	%	n	%
Anne Çalışma Durumu	Çalışıyor	8	%26,7	15	%50,0
	Çalışmıyor	22	%73,3	15	%50,0

Özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin 8'i (%26,7) çalışıyor, 22'si (%73,3) çalışmıyor; normal gelişim gösteren çocuğa sahip annelerin 15'i (%50,0) çalışıyor, 15'i (%50,0) çalışmıyor olduğu görülmektedir.

Tablo 13: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Baba Çalışma Durumuna Göre Durumu

		Özel Gereksinimli		Normal Gelişim Gösteren	
		n	%	n	%
Baba Çalışma Durumu	Çalışıyor	26	%86,7	29	%96,7
	Çalışmıyor	4	%13,3	1	%3,3

Özel gereksinimli çocuğa sahip babaların 26'sının (%86,7) çalışıyor, 4'ünün (%13,3) çalışmıyor; normal gelişim gösteren çocuğa sahip babaların 29'unun (%96,7) çalışıyor, 1'i (%3,3) çalışmıyor olduğu görülmektedir.

Tablo 14: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Baba Çalışma Durumuna Göre Durumu

		Özel Gereksinimli		Normal Gelişim Gösteren	
		n	%	n	%
Çocuğun Yaşadığı Sorunu Kiminle Paylaştığı	Anne	21	%70,0	26	%86,7
	Baba	6	%20,0	2	%6,7
	Kardeşleri	2	%6,7	2	%6,7
	Büyükbaba- büyükanne	1	%3,3	0	%0,0

Özel gereksinimli olanların 21'i (%70,0) anne, 6'sının (%20,0) baba, 2'si (%6,7) kardeşleri, 1'i (%3,3) büyükbaba-büyükanne; normal gelişim gösteren çocukların 26'sının (%86,7) anne, 2'si (%6,7) baba, 2'si (%6,7) kardeşleri olduğu görülmektedir.

Tablo 15: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Resim Yaptıktan Sonraki Durumuna Göre Durumu

		Özel Gereksinimli		Normal Gelişim Gösteren	
		n	%	n	%
Resim Yaptıktan Sonra Kendini Nasıl Hissettiği	Mutlu	26	%86,7	30	%100,0
	Sıkılmış	4	%13,3	0	%0,0

Özel gereksinimli çocukların resim yaptıktan sonra kendilerini 26'sının (%86,7) mutlu, 4'ünün (%13,3) sıkılmış; normal gelişim gösteren çocukların 30'unun (%100,0) mutlu hissettiği görülmektedir.

Tablo 16: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Yaşadıkları Sorunları Ailelerine Anlatma Durumuna Göre Durumu

		Özel Gereksinimli		Normal Gelişim Gösteren	
		n	%	n	%
Yaşadığı Sorunları Ailesi İle Konuşabilme	Evet	13	%43,3	27	%90,0
	Hayır	4	%13,3	0	%0,0
	Bazen	13	%43,3	3	%10,0

Özel gereksinimli olanların 13'ünün (%43,3) evet, 4'ünün (%13,3) hayır, 13'ünün (%43,3) bazen; normal gelişim gösteren çocukların 27'si (%90,0) evet, 3'ünün (%10,0) bazen olduğu görülmektedir.

Tablo 17: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Evde Kendilerine Ait Odası Olma Durumuna Göre Dağılımı

		Özel Gereksinimli		Normal Gelişim Gösteren	
		n	%	n	%
Evde Kendisine Ait Odası Olma Durumu	Evet	7	%23,3	26	%86,7
	Hayır	23	%76,7	4	%13,3

Özel gereksinimli olanların 7'si (%23,3) evet, 23'ünün (%76,7) hayır; normal gelişim gösteren çocukların 26'sının (%86,7) evet, 4'ünün (%13,3) hayır cevabı verdiği görülmektedir.

Tablo 18: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Resim Yaparken Hangi Rengi Kullanmaktan Hoşlandıklarına Göre Durumları

		Özel Gereksinimli		Normal Gelişim Gösteren	
		n	%	n	%
Resim Yaparken Hangi Renkleri Kullanmaktan Hoşlandığı	Sarı	6	%20,0	2	%6,7
	Kırmızı	9	%30,0	5	%16,7
	Mavi	4	%13,3	5	%16,7
	Yeşil	6	%20,0	9	%30,0
	Siyah	2	%6,7	1	%3,3
	Pembe	2	%6,7	2	%6,7
	Mor	0	%0,0	2	%6,7
	Turuncu	1	%3,3	4	%13,3

Özel gereksinimi olanların 6'sının (%20,0) sarı, 9'unun (%30,0) kırmızı, 4'ünün (%13,3) mavi, 6'sının (%20,0) yeşil, 2'si (%6,7) siyah, 2'si (%6,7) pembe, 1'i (%3,3) turuncu; normal gelişim gösteren çocukların 2'si (%6,7) sarı, 5'i (%16,7) kırmızı, 5'i (%16,7) mavi, 9'unun (%30,0) yeşil, 1'i (%3,3) siyah, 2'si (%6,7) pembe, 2'si (%6,7) mor, 4'ünün (%13,3) turuncu renginden hoşlandığı görülmektedir.

4.2. Aile ÇizTesti Kriterlerine Yönelik Bulgular

Tablo 19: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Çizdikleri Aile Resminin Yaşa Uygunluk Durumuna Göre Dağılımı

		Özel Gereksinimli		Normal Gelişim Gösteren		p
		n	%	n	%	
Resim Yaşa Uygun Mu?	Evet	5	%16,7	18	%60,0	$X^2=11,91$ 5 $p=0,001$
	Hayır	25	%83,3	12	%40,0	

Resim Yaşa Uygun mu ile grup arasında anlamlı ilişki bulunmuştur ($X^2=11,915$; $p=0,001<0.05$). Özel gereksinimli olanların 5'i (%16,7) evet, 25'i (%83,3) hayır; normal gelişim gösterenlerin 18'i (%60,0) evet, 12'si (%40,0) hayır olduğu görülmektedir. Çocukların yaş aralıklarına bakılıp buldukları döneme ait özelliklere göre değerlendirildiğinde özel gereksinimi olan çocuklar % 83.3' lük bir oranla yaşının gerisinde resim çizmektedirler. Normal gelişim gösteren çocuklarda ise % 60' lık bir kısım yaşına uygun resim çizmektedir. Bunun sebebi özel gereksinimli çocukların ince motor becerilerinde yetersiz oldukları düşünülmektedir.

Tablo 20: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Çizdikleri Resimlerin İlk İzlenim Durumuna Göre Dağılımı

		Özel Gereksinimli		Normal Gelişim Gösteren		p
		n	%	n	%	
İlk izlenim nasıl?	Olumlu	17	%56,7	22	%73,3	$X^2=1,832$ $p=0,139$
	Olumsuz	13	%43,3	8	%26,7	

İlk izlenim ile gruplar arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır ($X^2=1,832$; $p=0,139>0.05$). Özel gereksinimli çocukların 17'si (%56,7) olumlu, 13'ünün (%43,3) olumsuz; normal gelişim gösteren çocukların 22'si (%73,3) olumlu, 8'i (%26,7) olumsuz olduğu görülmektedir. Halmatov' a (2015: 57) göre ilk izlenim aile resmi değerlendirilirken dikkat edilecek bir husustur. Resme bakınca duygusal özellikleri, ilk bakışta ne gibi hisler uyandırıyor? Olumlu mu, olumsuz mu? İki grup arasında anlamlı bir farkın olmayışı her iki grubunda çevresindeki olaylardan etkilenme derecelerinin aynı olduğu ve bu durumu resimlere benzer şekilde yansıttığı bilgisini göstermektedir.

Tablo 21: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Çizdikleri Aile Resminin Çizgilerinin Durumuna Göre Dağılımı

		Özel Gereksinimli		Normal Gelişim Gösteren		p
		n	%	n	%	
Çizgilerin Durumuna Göre	Kalın	5	%16,7	16	%53,3	X ² =10,24 3 p=0,006
	Zayıf	6	%20,0	6	%20,0	
	Kesik Kesik	19	%63,3	8	%26,7	

Çizgilerin Nasıl Olduğu ile grup arasında anlamlı ilişki bulunmuştur (X²=10,243; p=0,006<0.05). Grup özel gereksinimli olanların 5'i (%16,7) kalın, 6'sının (%20,0) zayıf, 19'unun (%63,3) kesik kesik; grup normal gelişim gösteren olanların 16'sının (%53,3) kalın, 6'sının (%20,0) zayıf, 8'i (%26,7) kesik kesik olduğu görülmektedir. Çocukların resimlerinde kullandıkları silik ve kesintili çizgiler hassas ve kırılğan kişilik yapılarıyla alakalıdır. Bastırılarak çizilen kalın çizgiler saldırgan dürtülerin varlığını gösterebilir (Çankırılı, 2011: 202). Güvensiz çocuğun resimlerindeki çizgiler daha çok silik ve kesik kesiktir. Özel gereksinimi olan çocuklarda kesik kesik çizimlerin % 63.3 lük bir oranda olması bu çocukların normal çocuklara nazaran daha kırılğan ve güvensiz olduklarını göstermektedir.

Tablo 22: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Çizdikleri Aile Resminde Aile Üyelerinin Tam Çizilme Durumuna Göre Dağılımı

		Özel Gereksinimli		Normal Gelişim Gösteren		p
		n	%	n	%	
Aile üyeleri Tam Çizilmiş Mi?	Eksik Çizilmiş	7	%23,3	7	%23,3	X ² =0,000 p=0,619
	Tam Çizilmiş	23	%76,7	23	%76,7	

Aile üyeleri Tam Çizilmiş mi? İle gruplar arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır ($X^2=0,000$; $p=0,619>0.05$). Grup özel gereksinimli olanların 7'si (%23,3) eksik çizilmiş, 23'ünün (%76,7) tam çizilmiş; normal gelişim gösteren olanların 7'si (%23,3) eksik çizilmiş, 23'ünün (%76,7) tam çizilmiş olduğu görülmektedir.

Tablo 23: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Çizdikleri Aile Resminde Kendisini Çizme Durumuna Göre Dağılımı

		Özel Gereksinimli		Normal Gelişim Gösteren		p
		n	%	n	%	
Resimde Çocuğun Kendisinin Olması	Var	27	%90,0	26	%86,7	X ² =0,162 p=0,500
	Yok	3	%10,0	4	%13,3	

Resimde Çocuğun Kendisinin Olması ile grup arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır ($X^2=0,162$; $p=0,500>0.05$). Özel gereksinimli olanların 27'si (%90,0) var, 3'ünün (%10,0) yok; normal gelişim gösteren çocukları 26'sının (%86,7) var, 4'ünün (%13,3) olmadığı görülmektedir. Çocuk kendini aile resmine dahil etmiyorsa, ailesinden gerektiği sevgiyi almadığını, ailesinin değer vermediğini, adam yerine konmadığının göstergesi olabilir (Çankırlı, 2012: 292).

Tablo 24: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Çizdikleri Aile Resminde Kendisini Çizme Durumuna Göre Dağılımı

		Özel Gereksinimli		Normal Gelişim Gösteren		P
		n	%	n	%	
Resimde Anne Olması	Var	28	%93,3	30	%100,0	X ² =2,069 p=0,246
	Yok	2	%6,7	0	%0,0	

Resimde Anne Olması ile gruplar arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır ($X^2=2,069$; $p=0,246>0.05$). Özel gereksinimli olanların 28'inde (%93,3) var, 2'sinde (%6,7) yok; normal gelişim gösteren çocukların 30' unda da (%100,0) var olduğu görülmektedir. Çizimlerde yer almayan kişi genelde çocuğun kıskandığı, çatışma yaşadığı kardeşi olmaktadır (Bahçivan-Saydam, 2004: 115). Her iki grup çocukları da resimlerinde anne figürüne yer vermiştir. Çocuklar resimlerinde sevdiği kişilere yer verdiği bilinen bir gerçeklik olduğundan iki grup içinde annenin değerli olduğu görülmektedir.

Tablo 25: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Çizdikleri Aile Resminde Babasını Çizme Durumuna Göre Dağılımı

		Özel Gereksinimli		Normal Gelişim Gösteren		p
		n	%	n	%	
Resimde Baba Olması	Var	26	%86,7	29	%96,7	$X^2=1,964$ $p=0,177$
	Yok	4	%13,3	1	%3,3	

Resimde Baba Olması ile gruplar arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır ($X^2=1,964$; $p=0,177>0.05$). Özel gereksinimli olanların çizimlerinin 26'sında (%86,7) var, 4'ünde (%13,3) yok; normal gelişim gösteren çocukların 29'unda (%96,7) var, 1'inde (%3,3) babanın çizilmediği görülmektedir. Anne veya babanın resimlerde çizilmemesi, eksik çizilmesi boşanmayı, parçalanmış aileyi gösterebilir (Çankırlı, 2012: 250). Her iki grup içinde, resimlerde baba figürü genellikle çizildiği görülmüştür.

Tablo 26: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Çizdikleri Aile Resminde Kardeşin Olma Durumuna Göre Dağılımı

		Özel Gereksinimli		Normal Gelişim Gösteren		p
		n	%	n	%	
Resimde Kardeş Olması	Var	26	%86,7	23	%76,7	X ² =1,184 p=0,553
	Yok	1	%3,3	1	%3,3	
	Tek Çocuk	3	%10,0	6	%20,0	

Resimde Kardeş Olması ile gruplar arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır ($X^2=1,184$; $p=0,553>0.05$). Özel gereksinimli olanların 26'sının resimlerinde kardeş (%86,7) var, 1'inde (%3,3) yok, 3'ünün (%10,0) tek çocuk olduğu; normal gelişim gösteren çocukların resimlerinin 23'ünde (%76,7) var, 1'inde (%3,3) yok, 6'sının (%20,0) ise tek çocuk olduğu görülmektedir. Çocuk resimlerinde kardeşin bulunmaması onunla problemler yaşadığını, onu kıskandığını ya da sevmediğini gösterebilir (Çankırlı, 2012: 250).

Tablo 27: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Çizdikleri Aile Resminde Ailenin Birlikte Çizilme Durumuna Göre Dağılımı

		Özel Gereksinimli		Normal Gelişim Gösteren		P
		n	%	n	%	
Resimde Aile Birlikte Çizilmesi	Çizilmemiş	12	%40,0	9	%30,0	X ² =0,659 p=0,294
	Çizilmiş	18	%60,0	21	%70,0	

Resimde Aile Birlikte Çizilmesi ile gruplar arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır ($X^2=0,659$; $p=0,294>0.05$). Özel gereksinimli olanların çizimlerinin 12'sinde (%40,0) çizilmemiş, 18'inde (%60,0) çizilmiş; normal gelişim gösteren çocukların 9'unda (%30,0) çizilmemiş, 21'inde (%70,0) çizilmiş olduğu görülmektedir. Birbirleriyle birlikte çizilen veya el ele çizilen aile bireylerinin yakın ilişki içinde oldukları düşünülmektedir. Birbirinden uzak çizilen aile üyelerinin ise problem yaşadıklarını, birliktelik sağlayamadıkları düşünülmektedir (Savaş, 2015: 160). Tablo 27'ye baktığımızda çocukların gelişim durumlarına göre aile bireylerinin birlikte çizilip, çizilmemesinde bir fark görülmemiştir.

Tablo 28: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Çizdikleri Aile Resminde Çocuğun Aile İçindeki Durumuna Göre Dağılımı

		Özel Gereksinimli		Normal Gelişim Gösteren		P
		n	%	n	%	
Resimde çocuk aile içinde mi?	Dışında	10	%33,3	7	%23,3	X ² =0,739 p=0,284
	İçinde	20	%66,7	23	%76,7	

Resimde çocuk aile içinde mi ile gruplar arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır ($X^2=0,739$; $p=0,284>0.05$). Özel gereksinimli olanların 10'unun (%33,3) dışında, 20'si (%66,7) içinde; normal gelişim gösteren çocuklarda ise 7'si (%23,3) dışında, 23'ünün (%76,7) içinde olduğu görülmektedir. Çocuk aile resmi yaparken, çoğunlukla kendi değerini çizimde kendisini yerleştirdiği konumla ifade eder. Eğer çocuk kendini aile resmine katmıyorsa, aile tarafından değer verilmediği düşüncesine sahip olabilir (Çankırlı, 2012: 292).

Tablo 29: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Çizdikleri Aile Resminde Aile Üyelerinin Belirli Bir Sıra İle Çizilme Durumuna Göre Dağılımı

		Özel Gereksinimli		Normal Gelişim Gösteren		P
		n	%	n	%	
Aile üyelerinin Belirli Bir Sıra İle Çizilmesi	Çizilmemiş	26	%86,7	29	%96,7	X ² =1,964 p=0,177
	Çizilmiş	4	%13,3	1	%3,3	

Aile üyelerinin Belirli Bir Sıra İle Çizilmesi ile gruplar arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır (X²=1,964; p=0,177>0.05). Özel gereksinimli olanların 26'sının (%86,7) çizilmemiş, 4'ünün (%13,3) çizilmiş; normal gelişim gösterenlerin 29'unun (%96,7) çizilmemiş, 1'i (%3,3) çizilmiş olduğu görülmektedir.

Tablo 30: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Çizdikleri Aile Resminde Aile Üyelerinin Organlarının Tam Çizilme Durumuna Göre Dağılımı

		Özel Gereksinimli		Normal Gelişim Gösteren		P
		n	%	n	%	
Aile üyelerinin Organlarının Tam Çizilmesi	Çizilmemiş	24	%80,0	16	%53,3	X ² =4,800 p=0,027
	Çizilmiş	6	%20,0	14	%46,7	

Aile üyelerinin Organlarının Tam Çizilmesi ile gruplar arasında anlamlı ilişki bulunmuştur ($X^2=4,800$; $p=0,027<0.05$). Özel gereksinimli olanların 24'ünün (%80,0) çizilmemiş, 6'sının (%20,0) çizilmiş; normal gelişim gösteren olanların 16'sının (%53,3) çizilmemiş, 14'ünün (%46,7) çizilmiş olduğu görülmektedir. Çocukların yaptıkları resimlerde eksik bırakılan yerler genellikle endişe duydukları veya yakından ilgilendikleri beden kısımlarıdır. Ellerin unutulup çizilmemesi güvensizlik ve çevreye uyumda güçlük çekildiğini simgelemektedir. Kolların olmayışı da, güvensizliği dile getirmektedir. Güç ve kuvvetin temsili olduğu için, kolların çizilmemesi güç ve kuvvet noksanlığını belirtir. Bacaklar bedeni destekleyen, güçlendiren ve taşıyan organlardır. Resimde bacakların bulunmaması, çocuğun kendisini desteksiz ve hareketsiz olarak algılamasıyla eş anlamlıdır (Altınköprü, 2003: 235). Tablo 12' de görülen duruma göre özel gereksinimi olan çocuklar normal gelişim gösteren çocuklara göre daha hassas ve endişelidirler. Özel gereksinimli çocukların resimlerinden sözel olarak ifade edemediği ya da anlatmak istemediği duyguları anlamak için birçok ipucu edinebiliriz.

Tablo 31: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Çizdikleri Aile Resminde Aile Üyelerinin Çizimdeki Orantı Durumuna Göre Dağılımı

		Özel Gereksinimli		Normal Gelişim Gösteren		p
		n	%	n	%	
Aile üyelerinin Çizimde Orantısı	Normal	7	%23,3	12	%40,0	X ² =2,122 p=0,346
	Küçük	18	%60,0	13	%43,3	
	Büyük	5	%16,7	5	%16,7	

Aile üyelerinin Çizimde Orantısı ile özel gereksinimi olan ve normal gelişimli çocuklar arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($X^2=2,122$; $p=0,346>0.05$). Grup özel gereksinimli olanların 7'si (%23,3) normal, 18'i (%60,0) küçük, 5'i (%16,7) büyük; grup normal gelişim gösteren olanların 12'si (%40,0) normal, 13'ünün (%43,3) küçük, 5'i (%16,7) büyük olduğu görülmektedir. Birkaç santimetre büyüklüğündeki resimler çoğunlukla korkak, çekingen, içe dönük çocukların ürünüdür. Küçük boyut, onların güvensizliklerinin simgesi olmaktadır. Bu çocuklar kendilerini güvensiz, yetersiz, küçük görmektedirler. Ender olarak saldırgan çocuklarda yine zayıf benlik kavramları nedeniyle küçük boyutlu figürlere yer vermektedirler (Çetinkaya, 2008: 40). Çizilen resim küçükse ve sayfanın sadece bir köşesini kaplıyorsa çocuğun kendine güveni düşüktür. % 60'lık bir oranla özel gereksinimli çocukların kendilerini yetersiz gördükleri tablodan çıkarılacak bir bulgudur.

Tablo 32: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Çizdikleri Aile Resminde En Büyük Boyutta Çizdiği Üye Durumuna Göre Dağılımı

		Özel Gereksinimli		Normal Gelişim Gösteren		p
		n	%	n	%	
Aile Resminde Boyut Olarak En Büyük Kim Çizilmiş	Anne	11	%36,7	12	%40,0	X ² =0,243 p=0,970
	Baba	13	%43,3	13	%43,3	
	Kardeş	3	%10,0	2	%6,7	
	Kendi	3	%10,0	3	%10,0	

Aile Resminde Boyut Olarak En Büyük Kim Çizilmiş ile gruplar arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır ($X^2=0,243$; $p=0,970>0.05$). Özel gereksinimli olanların 11'i (%36,7) anne, 13'ünün (%43,3) baba, 3'ünün (%10,0) kardeş, 3'ünün (%10,0) kendi; normal gelişim gösteren çocukların 12'si (%40,0) anne, 13'ünün (%43,3) baba, 2'si (%6,7) kardeş, 3'ünün (%10,0) kendi olduğu görülmektedir. Çizilen bireylerin boyutları çocuğun gözünde ne kadar önemli olduklarını gösterir. Çocuk otoriter hissettiği kişiyi daha büyük görür (Halmatov, 2015: 59). Çocuk resimlerinde çoğunlukla baba daha büyük çizilir. Eğer anne babaya göre daha büyük çizilmişse annenin daha otoriter ya da daha önemli olduğunu göstermektedir. İki grup çocuklarında da baba figürü çoğunlukla daha büyük çizilmiş ve ataerkil bir kültürle yetişen çocuklarda bu durum gayet normal kabul edilir. Tablo 32 ile gruplar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı benzer duyguları taşıdıkları görülmüştür.

Tablo 33: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Çizdikleri Aile Resminde En Büyük Boyutta Çizdiği Üye Durumuna Göre Dağılımı

		Özel Gereksinimli		Normal Gelişim Gösteren		p
		n	%	n	%	
Resimde En Çok Hangi Renk Kullanılmış	Sarı	0	%0,0	1	%3,3	X ² =5,222 p=0,633
	Kırmızı	3	%10,0	5	%16,7	
	Mavi	10	%33,3	6	%20,0	
	Yeşil	11	%36,7	7	%23,3	
	Siyah	1	%3,3	2	%6,7	
	Pembe	1	%3,3	1	%3,3	
	Mor	1	%3,3	3	%10,0	
	Turuncu	3	%10,0	5	%16,7	

Resimde En Çok Hangi Renk Kullanılmış ile grup arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır ($X^2=5,222$; $p=0,633>0.05$). Özel gereksinimli olanların 3'ünün (%10,0) kırmızı, 10'unun (%33,3) mavi, 11'i (%36,7) yeşil, 1'i (%3,3) siyah, 1'i (%3,3) pembe, 1'i (%3,3) mor, 3'ünün (%10,0) turuncu; normal gelişim gösteren çocukların 1'i (%3,3) sarı, 5'i (%16,7) kırmızı, 6'sının (%20,0) mavi, 7'si (%23,3) yeşil, 2'si (%6,7) siyah, 1'i (%3,3) pembe, 3'ünün (%10,0) mor, 5'i (%16,7) turuncu rengini kullandığı görülmektedir. Normal çocuklarda renk seçimi farklılık gösterirken özel gereksinimi olan çocukların % 70' i mavi ve yeşili kullanmıştır. Mavi: İçsel sessizliği, geriye itilmişliği ve bastırılmış olan duyguları dile getirir (Akalin, 2008, 106). Yeşil renginin bolluğu çocuğun uyumlu ve mutlu olduğunu gösterir.(Çankırlı, 2011: 208).

4.3. Goodenough- Harris İnsan Çiz Testi Puanlarına Göre Bulgular

Tablo 34: Özel Gereksinimli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Goodenough- Harris İnsan Çiz Testi Puanlarına Göre Dağılımı

	Grup	N	Ort	Ss	t	p
Puan	Özel Gereksinimli	30	107,300	32,851	-0,510	0,612
	Normal Gelişim Gösteren	30	111,500	30,908		

Araştırmaya katılan çocukların puan ortalamalarının grup değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($p>0,05$).

BÖLÜM 5: SONUÇ VE ÖNERİLER

Bölüm 5’ te özel gereksinimli çocuklar ve normal gelişim gösteren çocukların çizdikleri aile resimlerinin ‘ Aile Testi Kriterlerine’ ve “Goodenough-Harris İnsan Çiz” testi puanlarına ilişkin bulguların yargıları sunulmuş ve gelişim durumlarına göre yaptıkları resimler arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak hedeflenmiş ve bu bilgiler ışığında sonuçlar ve buna bağlı öneriler verilmiştir.

5.1. Sonuçlar

Yapılan araştırmada elde edilen bulgulardan genel olarak aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır;

1. Aile Gelir Düzeyi ile gruplar arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.
2. Annenin Öğrenim Durumu ile gruplar arasında anlamlı ilişki bulunmuştur
3. Babanın Öğrenim Durumu ile gruplar arasında anlamlı ilişki bulunmuştur
4. Yaşadığı Sorunları Ailesi İle Konuşabilme ile gruplar arasında anlamlı ilişki bulunmuştur.
5. Resim Yaşa Uygun mu ile grup arasında anlamlı ilişki bulunmuştur.
6. İlk izlenim ile grup arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır.
7. Çizgilerin Nasıl Olduğu ile grup arasında anlamlı ilişki bulunmuştur.
8. Aile üyeleri Tam Çizilmiş Mi ile grup arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır.
9. Resimde Çocuğun Kendisinin Olması ile grup arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır.
10. Resimde Anne Olması ile grup arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır.
11. Resimde Baba Olması ile grup arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır.
12. Resimde Kardeş Olması ile grup arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır.
13. Resimde Aile Birlikte Çizilmesi ile grup arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır.

14. Resimde çocuk aile içinde mi ile grup arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır.
15. Aile üyelerinin Belirli Bir Sıra İle Çizilmesi ile grup arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır.
16. Aile üyelerinin Organlarının Tam Çizilmesi ile grup arasında anlamlı ilişki bulunmuştur.
17. Aile üyelerinin Çizimde Orantısı ile grup arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır.
18. Aile Resminde Boyut Olarak En Büyük Kim Çizilmiş ile grup arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır.
19. Resimde En Çok Hangi Renk Kullanılmış ile gruplar arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Araştırmaya katılan farklı gelişim gösteren çocukların ‘Goodenough-Harris İnsan Çiz’ testi puanlarının grup değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($p>0,05$). Puanlamada istatistiksel anlamda farklılık bulunmaması özel gereksinimli grupta, özel öğrenme güçlüğü olan çocukların bulunması ve zeka bölümü olarak normal veya normal üstü zekaya sahip olmalarına bağlanmıştır.

Normal gelişimli çocukların yaşadıkları sorunları ailelerine anlatmaları ile özel gereksinimi olan çocukların ailelerine anlatmaları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur.

Çocuklara yaptırılan “Bir Aile Çiz” uygulaması ile Kişisel bilgi formundan elde edilen bilgiler birbirini destekler nitelikte olduğu saptanmıştır.

Çocukların çizimlerinin yaşa uygunlukları, çizgilerin kalın, zayıf ve kesik- kesik olmaları, yaşadığı sorunları ailesi ile konuşabilmeleri ile gelişim durumları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Çocukların çizim becerileri bilişsel gelişimlerine paralel olarak gelişmektedir. İlkokul öğrencilerinin yaşları gereği çizim becerileri anaokulu çocuklarına göre daha fazla gelişmiştir. Çocuklara çizim becerilerinin gelişmesi için fırsatlar yaratılması gerekmektedir.

Bu araştırmada özel gereksinimli çocukların ve normal gelişim gösteren çocukların aile resimlerinin iç dünyasını, bilinçdışı isteklerini, duygularını benzer şekilde yansıttığı sonucuna varılmıştır.

Çocukların, gelişim durumlarının farklılıklarına rağmen, çizdikleri resimlerin kendilerini ifade etmede ikinci bir dil niteliği taşıdığı; sözel olarak kendilerini ifade etmekte zorluk çeken çocukların da yaptıkları resimlerde farkında olmadan kendilerini yansıttıkları gözlenmiştir.

Farklı gelişim özelliklerine sahip özel gereksinimi olan ve normal gelişimli çocukların çizdiği resim çalışmaları arasında bazı farkların bulunduğu görülmesine rağmen benzerlikler ağırlıktadır.

5.2. Öneriler

Çocukların çizdiği resimler, bir boyama işlemi dışında onlar hakkında derin anlamlar taşıyabileceğinden çocuğun içinde bulunduğu psikolojiyi doğru bir şekilde anlama açısından önemli bir yere sahiptir. Bu bilgi ışığında çocuğun iç dünyasına girebilmek için resim bir araç olarak kullanılabilir.

Gelişim durumları ayırt edilmeksizin resimlerle ile iletişim kurabilmek ve resimler yoluyla çocukların iç dünyalarına inmek adına çocuklar resim faaliyetlerine yönlendirilebilir. Sözel olarak kendini ifade etmede zorlanan, içe kapanık bireylerin resimleriyle onları ilgi ve ihtiyaçlarını anlayabilir ve onlarla sağlıklı bir iletişim kurulabilir.

Çocuklarla çalışan psikolog, pedagoğ gibi uzmanlar, öğretmenler ve anne babalar bu konuda yeterince bilgi ve donanıma sahip kişilerden çeşitli eğitimler alıp bilgilendikten sonra resmi, çocuğu tanıma tekniği olarak daha yaygın şekilde kullanabilir.

Gördüğünden çok düşündüğünü çizen çocuğun, konu olarak şiddet, ölüm, sevgi, doğa, oyun gibi çok çeşitli ve zengin ifadeleri ile anlatımları olduğu yetişkinler (öğretmenler ve anne babalar) tarafından bilinmelidir.

Genel anlamda çocuk resimleriyle ebeveynler ve eğitimciler çocuğun gizli dünyası ile ilgili birçok ipucuna ulaşabilir. Bu resimler çocuğa yaklaşım bakımından

önem taşıyabilir. Sadece çocuk için bir ayna niteliği taşımamakla birlikte, yetişkinlerin çocuk gözünden nasıl anlaşıldığının öğrenilmesi konusunda da ebeveyn ve öğretmenlere ışık tutacağı söylenebilir.

Çocuğu tanıma tekniği olarak resim analizi, alanda yetişen meslek elemanlarının lisans düzeyindeki eğitimlerinde biraz daha fazla yer alabilir. Bu konudaki araştırmalar desteklenip sayıları artırılabilir.

Araştırmacılara yönelik öneriler:

Çocukların duygu ve düşüncelerini anlamada resim bir araçtır fakat tek başına yeterli değildir onları anlamada tek yol olarak düşünülmemeli, farklı yol ve yöntemlerle desteklenmelidir. Bu yönde farklı betimsel ve deneysel çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Yapılan araştırma Bayrampaşa ilçesinde yapıldığından farklı çevrelerde yapılacak araştırmaların literatürü zenginleştirebileceği düşünülmektedir.

Farklı örneklem grubu ile aynı değişkenler araştırılarak bu araştırmada elde edilen bulguların değerlendirilebilir.

Resim inceleme analizi eskiden beri dünyada araştırılan bir konu olmasına rağmen, ülkemizde bu konu ile ilgili araştırmalar çok eskiye dayanmamakta ve yeterli araştırmaya rastlanmamaktadır. Resimler hakkında daha çok araştırma yapılması önerilebilir.

KAYNAKLAR

- Akalın, T. (2008).İlköğretim 2. Sınıf Öğrencilerinin Yaptıkları Resimlerde Aile İçi Yaşantılarının Resimlerine Yansıması, Ankara:Gazi Üniversitesi. (Yüksek Lisans Tezi)
- Altınköprü, T. (1999). Karakter Bilim Ve İnsan Tanımada Testler. İstanbul: Hayat Yayıncılık
- Altınköprü, T. (2003). Çocuğun Başarısı Nasıl Sağlanır?. İstanbul: Hayat Yayıncılık
- Amerikan Psikiyatri Birliği (2014). *Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El kitabı*, Beşinci Baskı (DSM-5), Tanı Ölçütleri Başvuru El kitabı' ndan, çev. Köroğlu E. Ankara: Hekimler Yayın Birliği
- Anastasi, A. (1957). Psychological Testing. New York: The Macmillan Company
- Anderson, V. (1992). 'Why do intelligent children have learning difficulties?' The neuropsychological perspective. Child Health (28)
- Atkinson,L .R.Atkinson,C., Smith,E., Bern,J. Darly,N. Hoeksema,S. (1999). Psikolojiye Giriş. Ankara: Arkadaş Yayınları
- Artut, K. (2004). Sanat Eğitimi Kuramları ve Yöntemleri, Ankara: Anı Yayıncılık
- Artut, K. (2007). Okulöncesinde Resim Eğitimi. Ankara: Anı Yayıncılık
- Avcı S. (2000). 3-12 Yaş Arası Çocukların Sanat Eğitimi Üzerine Görüş ve Öneriler.Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Programları ve Öğretimi Anabilim Dalı, Güzel Sanatlar Eğitimi Bilim Dalı
- AYDIN, A. (1999). Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bacanlı H. (2000). Gelişim ve Öğrenme, Ankara: Nobel Yayıncılık

- Bahçivan-Saydam, R. (2004). Çocuk Çizimlerinin Klinik Değerlendirmedeki Yeri, Yansıtma Psikopatoloji ve Projektif Testler Dergisi sayı: 1, no: 1-2
- Batu, D. (2012). (4-12 YAŞ) Çocuk Resimleri ve Onların İç Dünyalarının Resimlerine Yansıması, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi. (Yüksek Lisans Tezi).
- Binici, C. (2014). 7-11 Yaş Arası Üstün ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Aldıkları Müfredat Türüne Göre Denetim Odağı Özelliklerinin “Goodenough-Harris İnsan Çiz Testi” Açısından Değerlendirilmesi, İstanbul: Marmara Üniversitesi. (Yüksek Lisans Tezi)
- Buyurgan, S. (1988). Beş Yaşındaki Bir Çocuğun Çizgisel Gelişimi, G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18 (169-179).
- Büyükkarabacak, O. (2008). Çocuk Resimlerinde İmgelerin Yeri, İstanbul: Marmara Üniversitesi. (Yüksek Lisans Tezi).
- Cansever, G. (1982). Klinik Psikolojide Değerlendirme Yöntemleri. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi
- Cirhinoğlu, F. G. (2001). Çocuk Ruh Sağlığı ve Gelişimi. Ankara: Nobel Yayınları.
- Collado F. Y. (1999): The role of spontaneous drawing in the development of children in the early childhood settings, www.eric.ed.gov/ERICWebPortal/recordDetail?accno=ED438898.
- Cüceloğlu, D. (2013). İnsan ve Davranışı. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Çağlar, D. (1979). Geri Zekalı Çocuklar ve Eğitimleri. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları
- Çankırılı, A. (2011). Çocuk Resimlerinin Dili. İstanbul: Zafer Yayınları
- Çetinkaya, P. (2008). Kaynaştırma ve Özel Alt Sınıfa Devam Eden Eğitilebilir Zihinsel Engelli Çocukların Çizgisel Gelişim Düzeylerinin İncelenmesi, Ankara: Gazi Üniversitesi. (Yüksek Lisans Tezi).

- Çiçekçi, A. (2000). 10-15 Yaş Grubundaki Engelli Bireyler İle Engelli Olmayan Bireylerin Davranış Problemlerinin Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi. Ankara: Ankara Üniversitesi.(Yüksek Lisans Tezi).
- David, R. (2012). Çocuğunuzu Resimlerinden Keşfedin. İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık
- Demirel, Ö ve Ün, K. (1987). Eğitim Terimleri. Ankara: Usem Yayınları.
- Dilci, T. (2014). Aile İçi Yaşamın Çocuk Resimlerindeki İzi. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık
- Di Leo, J. H. (1983). Interpreting Children's Drawing. New York: Brunner/Mazel
- Dunn, M. L. (1963). Exceptional Children in The Schools. Newyork: Holt Rine Hart-Winston.
- Erden , M. & Akman, Y. (2004). Gelişim ve Öğrenme. Ankara:Arkadaş Yayınevi
- Eripek, S. (1998). 'Özel Gereksinimli Bireyler ve Özel Eğitim'. Ed. Eripek, S. Özel Eğitim. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları NO: 1018. s. 9-13.
- Eripek, S. (1996). Zihinsel Engelli Çocuklar, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Yayınları, No:41, Geliştirilmiş İkinci Baskı: Eskişehir
- Eripek, S. (1991). Özel Eğitim Konseyi, I. Eğitim Kongresi Bildirileri. İzmir.
- Farrell, M. (2001). Standards and Special Education Needs. London: Continuum International Publishing
- Gentry, H. J. (2001). Understanding Child Development as a Violence Prevention Tool, Educational Resources Information Center
- Güngör, E. (2008). Özel Eğitime Muhtaç Çocukların Anne ve Babalarının Psikolojik İlişki İhtiyaçları ile Durgunluk ve Kaygı Düzeyleri Arasında İlişkiler, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yüksek Lisans Tezi)

- Halıçınarlı, E. (1998), Özel Öğretim Yöntemleri İçinde Sanat Eğitiminin Problematığı, Doktora Tezi, İzmir; Dokuz Eylül Üniversitesi
- Halmatov, S. (2015). Çocuk Resimleri Analizi ve Psikolojik Resim Testleri. Ankara: Pegem Akademi Yayınları
- Hammill, D. M. (1990). On Defining Learning Disabilities. An Emerging Consensus. Journal of Learning Disabilities 13(2)
- Johnson, G. O. (1958). Education of Exceptional Children and Youth. New Jersey: Prentice Hall.
- Karakaya , I. (2005). Zihinsel Engelli Çocukların Eğitimi. Ankara: Eğitim Güncesi Rehberlik Dergisi, Sayı: 4
- Kehnemuyi, Z. (2006). Çocuğun Görsel Sanat Eğitimi. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Kırısoğlu, O. T. (2002). Sanatta Eğitim Görmek Öğrenmek Yaratmak. Ankara: Pegem Akademi Yayınları
- Kırık, A. (1962). Educating Exceptional Children. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Klein, M. D. ; Cook, K. E. ve Richardson-Gibs, A. M. (2001). Strategies for Including Children With Special Needs in Early Childhood Settings. USA: Delmar Thomson Learning.
- Koç, M., Çalışkan, M., Demir, Z. ve Yavuzer, Y. (2001). Gelişim ve Öğrenme, Ankara: Nobel Yayıncılık
- Korkmazlar, Ü., Sürücü Ö. (2007). Öğrenme Bozuklukları. Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları. A. Soykan Aysev, Y. Taner Işık (Ed). sayfa: 307-326.İstanbul: Golden Print
- Kurtuluş, Y. (2001). “İlköğretimde Birinci Kademedeki Sanat Eğitiminin Önemi. Çağdaş Eğitim, Sayı 279 (Eylül)

- Lynch, E. W. ve Simms, B. H. (1988). Zeka Özürlü Çocuklar. Çeviren: Hasan Karatepe. Ankara: Karatepe Yayınları.
- Malchiodi, C.A. (2005). Çocukların Resimlerini Anlamak, Çev. Doç. Dr. Tülin Yurtbay. İstanbul: Epsilon Yayınevi
- M.E.B. (1991). Özel Eğitimle İlgili Mevzuat. Ankara: Milli Eğitim Basımevi
- M.E.B. (2006). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. 31.05.2006. 26184 Sayılı Resmi Gazete.
- Meggit, C. (2012). Çocuk Gelişimini Anlamak. Çev. Evin Kantebir. İstanbul: Optimus Yayınevi.
- O'regan, F. J. (2005). Surviving and Succeeding in SEN. London: Continuum Internatiol Publishing
- Özgür, G. (2004). Engelli Çocuklar ve Eğitim-Özel Eğitim. Adana: Karhan Kitabevi
- Özmen, R. G., (2008). Öğrenme Güçlüğü Olan Öğrenciler. Diken, İ.H., (ed.),Özel Eğitime Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim. Ankara: Pegem Akademi
- Özsoy, Y.; Özyürek, M. ve Eripek, S. (1989). Özel Eğitime Giriş. Ankara: Karatepe Yayınları
- Özsoy, V., Abacı, O., Alakuş, A., O., Gökay, M., Maccario, Kuruoğlu, N. ve Tuna, S., (2005). İlköğretimde Sanat Eğitimi Kuramları ve Yöntemleri, Ankara: Görsel Sanatlar Eğitimi Derneği Yayınları 3
- Özyürek, M. (2005). Bireysel Farklılıkları Ğnceleme Yaklaşımları. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Paktuna Keskin, S. (2013). Çocuk Çizgilerindeki Giz Çöp Çocuk. İstanbul: Boyut Yayıncılık

- Sarı, H. (2003). Özel Eğitime Muhtaç Öğrencilerin Eğitimleriyle İlgili Çağdaş Öneriler. (İkinci Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Savaş, İ. (2015). Anne Babalar Çocuğunuzun Resimleri Size Ne Anlatır?. İstanbul: Nesil Yayın Grubu
- Schirmacher, R.(1988). Art And Creative Development for Young Children. Delmar Publisher Inc, USA
- Schulz, J. B. ; Carpenter, C ve Thurnbell, A. P. (1991). Mainstreaming Exceptional Students. A Guide for Classroom Teachers. Boston: Allyn & Bacon.
- Semenova, Z.F ve Semenova, S.V. (1996). Bir İnsan Çiz Testinin Psikolojik Değerlendirmede Kullanımındaki Değerinin Araştırması, Uygulamalı Psikoloji. Sankt Petesburg: Bilimsel Araştırma Metodolojisi
- Senemoğlu N. (2000). Gelişim Öğrenme ve Öğretim. Ankara: Gazi Kitabevi
- Shvansara, J. (1978). Psikolojik Gelişimin Değerlendirilmesi. Prag: Avensium
- Silver, L. B. (1988). A review of the federal government's Interagency Committee on Learning Disabilities Report to the U.S. Congress", Learning Disabilities Focus,6
- Stepanov, S.S. (2004). Resim Notları Metotları İle Zeka Ölçmek. Moskova: Sfera Yayıncılık
- Sucuoğlu B. (1997). Erken Çocukluk Özel Eğitim Programları. *Milli Eğitim Dergisi*. Sayı:136
- Şahin, M. (2006). Sosyo- Ekonomik Seviyesi Düşük İlköğretim 2. Kademe Öğrencilerinden Kişilik Özelliklerine Göre Yaptıkları Resimlerin Analizi, Ankara: Gazi Üniversitesi. (Yüksek Lisans Tezi).

- Topaloğlu, O. ; Karabulut, H. ve Cebeci, S. (2003). Zihinsel Öğrenme Yetersizliği Nedir?. Bilim ve Aklın Aydınliğında Eğitim Dergisi, Mayıs sayısı
- Türkdoğan, G. (1979). Sanat Tarihi, Ankara: Tekişik Matbaası
- Vellutino, F. R., Fletcher, J.M., Snowling, M.J. ve Scanlon, D.M. (2004). Specific Reading Disability (dyslexia): what have we learned in the past four decades? Journal of Child Psychology and Psychiatry, 45(1)
- Venger, a. (2011). Psikolojik Resim Testleri: Resimli Rehber. Moskova: Vlados Yayınevi
- Westling, D. L. ve Fox, L. (2000). Teaching Students With Several Disabilities. (Second Edition). USA: Printice Hall
- Yavuzer, H. (2014). Resimleriyle Çocuk. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Yoshida, K.R. (1990). Exceptional Chieldren in Today's Schools. USA: Copyright Love Publishing Company

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER:

Adı Soyadı: Fatih SOLMAZ

Doğum Yeri: BİNGÖL

Doğum Tarihi: 17.07.1989

Uyruğu: T.C.

Medeni Durumu: BEKAR

EĞİTİM YAŞAMI: Lisans: Atatürk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği (2012)

MESLEKİ DENEYİM:

2014 Eylül- halen: Özel Parkevler Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi, Zihin Engelliler Sınıf Öğretmeni

2013 Eylül -2014 Eylül: İstanbul- Özel Şahinler Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi, Zihin Engelliler Sınıf Öğretmeni

ALDIĞI SERTİFİKA VE EĞİTİMLER:

1. ZİHİNSEL ENGELLİLERİN EĞİTİMİ KURSU
2. SEMBOL TEMELLİ İLETİŞİM PROGRAMI (STİP) UYGULAYICI SERTİFİKASI
3. OTİZM VE OTİZMLİ ÇOCUKLARDA DAVRANIŞ PROBLEMLERİ
4. EĞİTİMCİNİN EĞİTİMİ (DOĞA AKADEMİ KATILIM SERTİFİKASI)
5. DİSLEKSİ EĞİTİM SEMİNERİ (TÜRKİYE DİSLEKSİ VAKFI KATILIM SERTİFİKASI)
6. UYGULADIĞI TEST VE ÖLÇEKLER

- *Goodenough-Harris Bir İnsan Çiz Testi*
- *Bir Aile Çiz Testi*
- *Bender Gestalt Görsel Motor Algılama Testi*
- *Luisa Düss Psikanalitik Öykü Tamamlama Testi*
- *Porteus Labirentleri Zeka Testi*
- *Kent E.G.Y Testi*

- *Catel 2A Zeka Testi*
- *Metropolitan Okul Olgunluğu Testi*
- *Amerika P. D. Hiperaktivite Ölçeği*
- *Frosting Görsel Algı Testi*
- *Gessel Gelişim Testi*
- *Denver II Gelişimsel Tarama Testi*
- *Peabody Resim Kelime Testi*
- *Çocukluk Otizmi Derecelendirme Ölçeği*
- *Otizm Sendromu İçin Davranış Kontrol Ölçeği (ABC)*
- *Davranışsal Değerlendirme Ölçeği*
- *Çocuklar için Psikiyatrik Derecelendirme Ölçeği*

7. ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARDA PSİKOTERAPÖTİK ÇÖZÜMLER UYGULANAN TEST VE ÖLÇEKLER

1. MODÜL: Psikoterapötik Yaklaşımlar
2. MODÜL: Denver II Gelişimsel tarama Testi, Erken Çocukluk Dönemi Otizm Tarama Ölçeği (CHAT), Değiştirilmiş Erken Çocukluk Dönemi Ölçeği (CHAT), Otizm İçin Davranış Kontrol Listesi.

8. ÇOCUK VE ERGENLERDE HİPNOTERAPİ

9. DİL KONUŞMA BOZUKLUKLARI EĞİTİMİ

1. MODÜL: Konuşma Bozuklukları Güçlüğü Destek Programı
2. MODÜL: Konuşma Bozukluklarında Bilişsel Davranışçı Terapi ve Hipnoterapi
3. MODÜL: Konuşma Bozukluklarında Kullanılan Test ve Ölçekler
4. MODÜL: Konuşma Bozukluklarında Artikülasyon Çalışmaları

10. BİLGİSAYAR VE İNTERNET KULLANIM KURSU (120 saat)

EKLER

EK1: KİŞİSEL BİLGİ FORMU

1. ÇOCUĞUN ADI SOYADI:
2. ÇOCUĞUN GELİŞİM DURUMU:
3. ÇOCUĞUN BULUNDUĞU SINIF:
4. ÇOCUĞUN YAŞININ BULUNDUĞU ARALIK
 4- 7
 7-9
 9- 12
 12-14
5. ÇOCUĞUN CİNSİYETİ
 erkek
 kız
6. ÇOCUĞUN KARDEŞ SAYISI
 Tek Çocuk
 2
 3
 4. yada 4' ten çok
7. KAÇINCI ÇOCUK
 Tek çocuk
 Birinci
 İkinci
 Üçüncü
 Dört ve daha sonraki
8. ANNENİN YAŞININ BULUNDUĞU ARALIK
 20- 25
 26- 31
 32- 37
 38- 43
 44 ve üzeri

9. BABANIN YAŞININ BULUNDUĞU ARALIK

- 20- 25
 26- 31
 32- 37
 38- 43
 44 ve üzeri

10. 10. AİLENİN GELİR DURUMU

- 1000-1500
 1501-2000
 2001 ve üzeri

11. AİLE TİPİ

- Çekirdek
 Geniş aile
 Parçalanmış aile

12. ANNENİN ÖĞRENİM DURUMU

- Okur Yazar Değil
 Okur Yazar İlkokul
 Ortaokul-Lise
 Üniversite

13. BABANIN ÖĞRENİM DURUMU

- Okur Yazar Değil
 Okur Yazar İlkokul
 Ortaokul-Lise
 Üniversite

14. ANNE İle BABA bİrlİkte mİ yaşıyor?

- Evet
 Hayir

15. 15. ANNENİN ÇALIŞMA DURUMU

- Çalışıyor
 Çalışmıyor

16. 16.BABANIN ÇALIŞMA DURUMU

Çalışıyor

Çalışmıyor

17. ÇOCUK ÇEVRESİNDEKİ İNSANLAR İLE SORUN YAŞADIĞIN DA SORUNUNU KİMİNLE PAYLAŞIR?

Anne

Baba

Kardeşleri

Büyük Baba-Büyük Anne

18. RESİM YAPTIKTAN SONRA KENDİNİZİ NASIL HİSSEDER ?

Mutlu

Üzgün

Sikilmiş

Öfkeli

19. YAŞADIĞI SORUNLARI AİLESİYLE KONUŞABİLİYOR MU ?

Evet

Hayır

Bazen

20. EVDE KENDİSİNE AİT ODASI VAR MI?

Evet

Hayır

21. RESİM YAPARKEN HANGİ RENKLERİ KULLANMAKTAN HOŞLANIR ?

Sarı

Kırmızı

Mavi

Yeşil

Siyah

Pembe

Mor

Turuncu

EK 2: AİLE RESMİ KRİTERLERİ

AİLE RESMİ KRİTERLERİ

1. Resim yaşa uygun mu?
() Evet () Hayır
2. İlk izlenim nasıl?
() Olumlu () Olumsuz
3. Çizgiler nasıl?
() Kalın () Zayıf () Kesik-kesik
4. Aile üyeleri tam çizilmiş mi?
() Eksik Çizilmiş () Tam Çizilmiş
5. Resimde çocuğun kendisi var mı?
() Var () Yok
6. Resimde anne var mı?
() Var () Yok
7. Resimde baba var mı?
() Var () Yok
8. Resimde kardeş var mı?
() Var () Yok () Tek Çocuk
9. Resimde aile birlikte mi çizilmiş?
() Çizilmemiş () Çizilmiş
10. Resimde, çocuk aile içinde mi?
() Dışında () İçinde
11. Aile üyeleri belli bir sırayla (baba, anne, ağabey, kendisi, kardeşi...gibi) çizilmiş mi?
() Çizilmemiş () Çizilmiş
12. Çizilen aile üyelerinin organları tam çizilmiş mi?
() Çizilmemiş () Çizilmiş
13. Aile üyelerinin çizimde orantısı nasıl?
() Normal () Küçük () Büyük
14. Aile resminde boyut olarak en büyük kimi çizmiş?
() Anne () Baba () Kardeş () Kendi
15. Resimde en çok hangi renk kullanılmış?
() Sarı
() Kırmızı
() Mavi
() Yeşil
() Siyah
() Pembe
() Mor
() Turuncu

EK 3: AİLE RESMİ ÖRNEKLERİ

Resimler ile ilgili açıklama:

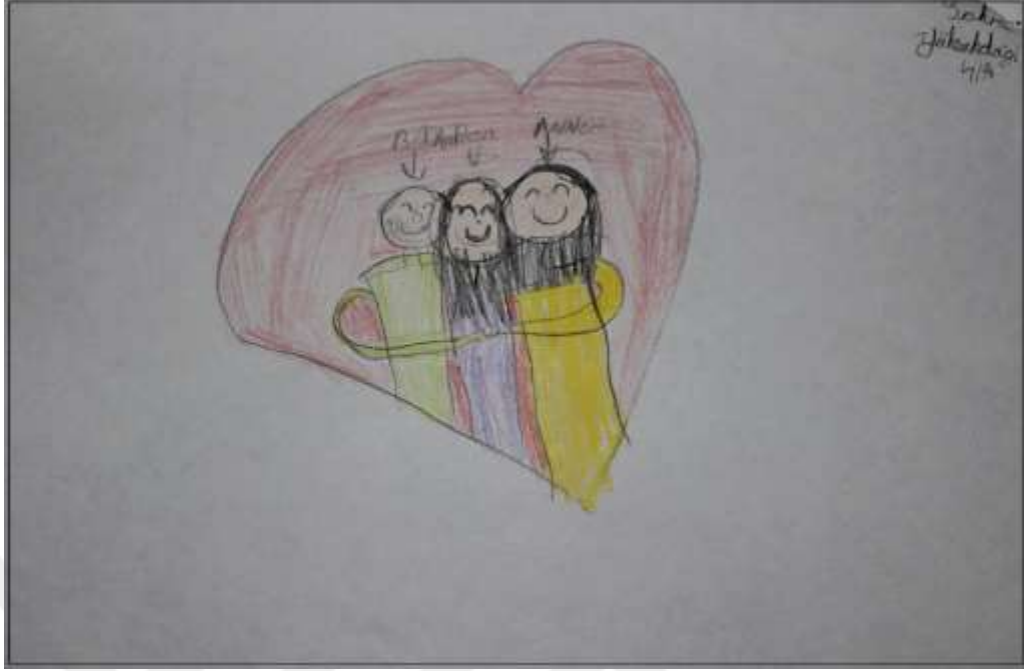
(A) **Grubu:** Normal Gelişim Gösteren Çocukların aile resimleri

(B) **Grubu:** Özel Gereksinimli Bireylerin aile resimleri

Resim numaraları/ İsmi baş harfi. Soyismin baş harfi./ Yaş/ Cinsiyet.

A GRUBU

Resim 1 / S.Y. / Yaş: 10 / K

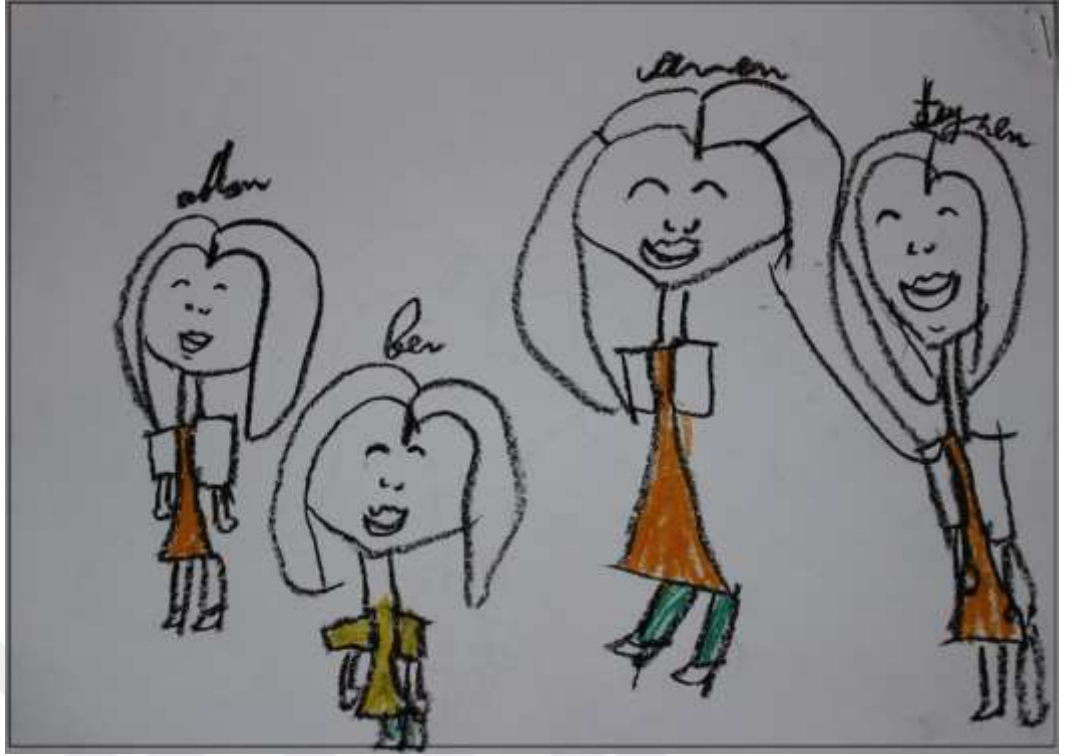
Resim 2 / B.Y. / Yaş: 10 / E

Resim 3 / M.A. / Yaş: 10 / K

Resim 4 / Y.A.B. / Yaş: 6 / E

Resim 5 / M.B. / Yaş: 8 / K

Resim 6 / Ö.A.V. / Yaş: 7 / E

Resim 7 / B.Y. / Yaş: 10 / E

Resim 8 / K.B. / Yaş: 10 / E

Resim 9 / B.T. / Yaş: 9 / K

Resim 10 / Z.B. / Yaş: 7 / K

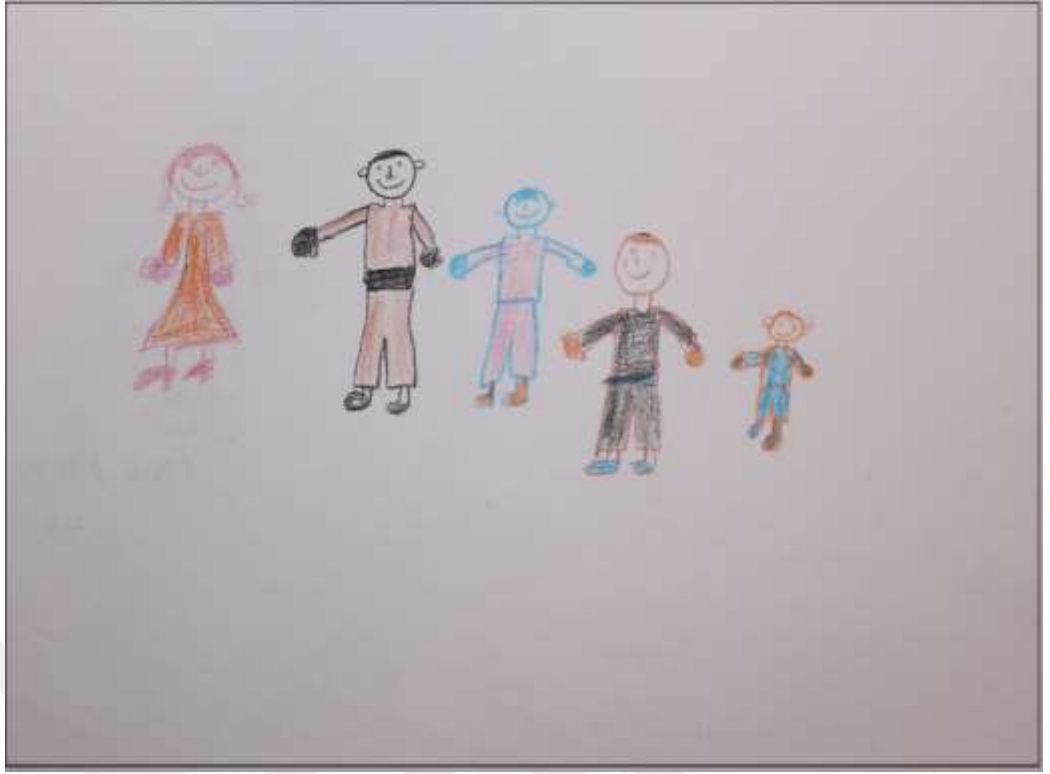
B GRUBU

Resim 1 / E.G. / Yaş: 13 / E

Resim 2 / E.Ç. / Yaş: 10 / K

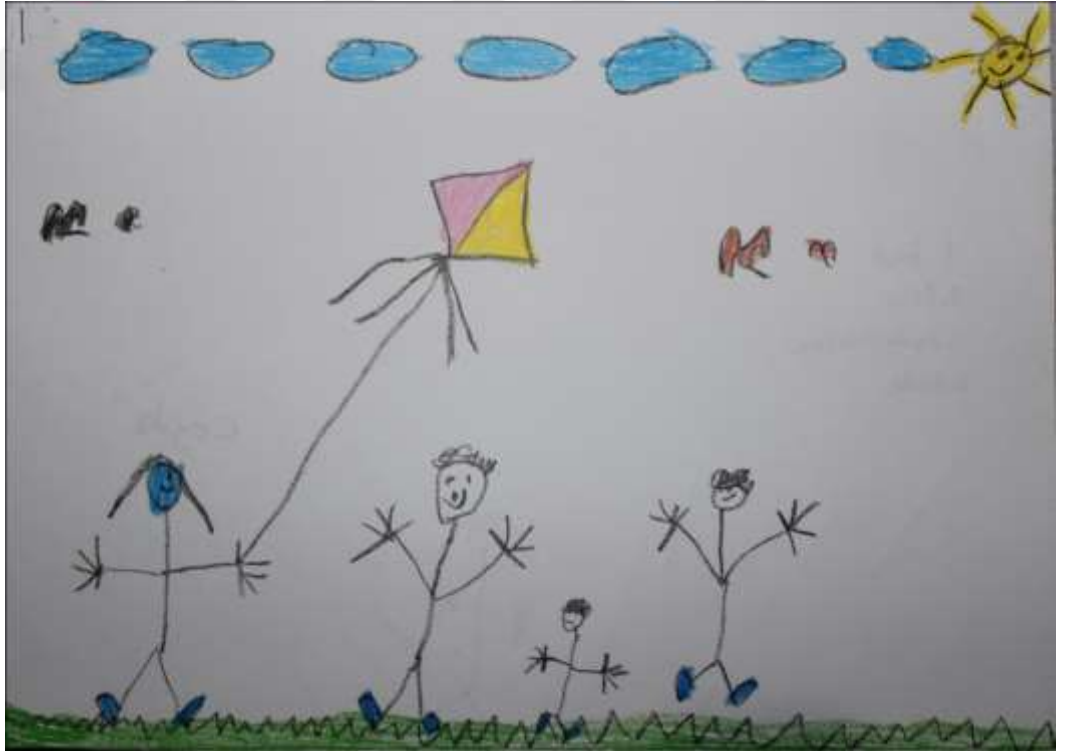
Resim 3 / F.K.Ç. / Yaş: 10 / E

Resim 4 / S.Ç. / Yaş: 14 / E

Resim 5 / A.S. / Yaş: 7 / E

Resim 6 / C.G.G. / Yaş: 12 / K

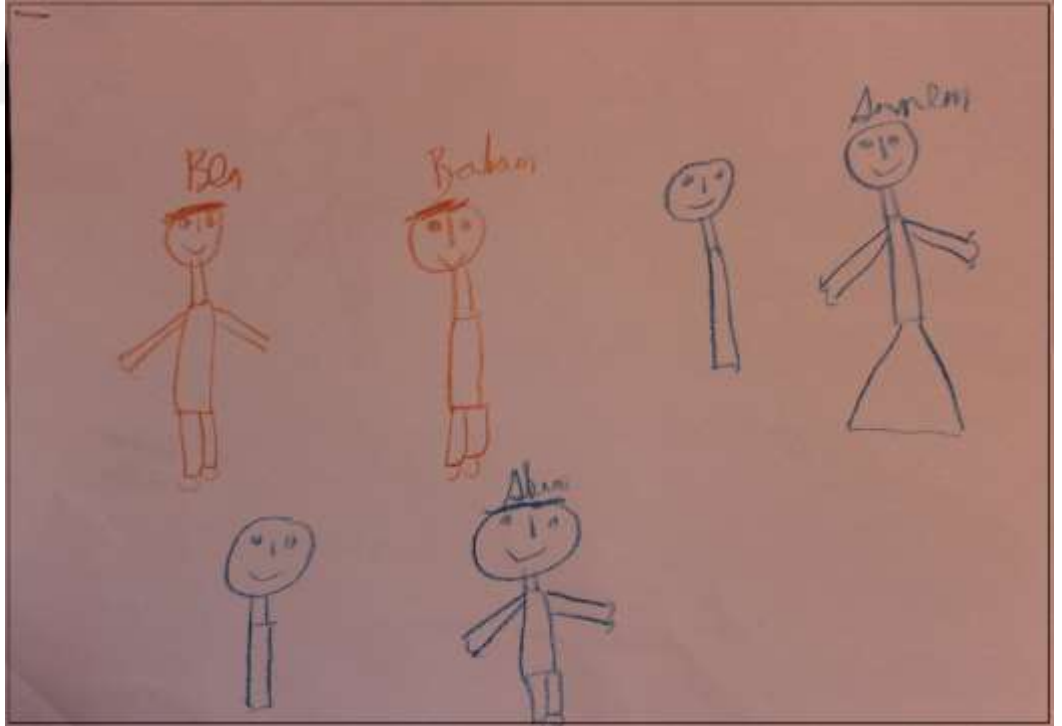
Resim 7 / S.D.S / Yaş: 9 / K

Resim 8 / M.C.S. / Yaş: 12 / E

Resim 9 / S.G. / Yaş: 11 / K

Resim 10 / B.G. / Yaş: 14 / E